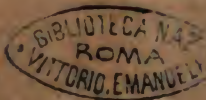
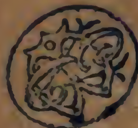
ROCHI PERVSINI

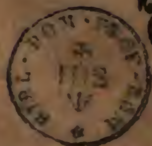
DE SCRIBENDA ET RESCRIBENDA EPISTOLA LIBER.

QVAM PLVRIMIS LOCIS STVdiosè iam emendatus.

COLONIAE AGRIPPINAE.
In Officina Birckmannica, sumptib.
Arnoldi Mylij.
Anno M. D. LXXXVIII.

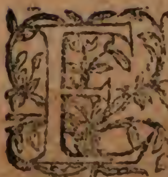
[redacted]

DE EPISTOLA SCRIBENDA ET RESCRIBENDA LIBER.

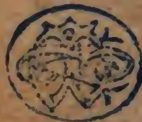
PARS PRIMA.

Definitio epistolæ, & eius notatio. Cap. I.

EPISTOLA generatim sic definitur: est sermo absentis ad absentem. Si spectamus porrò vnum illud epistolarum genus, cuius caussa inuēta res ipsa est, vt certiores faceremus absentes, si quid esset, quod eos scire aut nostra, aut ipsorū interesset: quòd proinde certissimum est, extraque omnem controuersiam epistola potest nominari, cum alia scripta, quibus absentes de his quæ ad illos, vel ad nos, vel ad vtrosque pertinent, certiores non facimus, verùm aliud quoddam argumētum nobis proponimus, forsitan epistolæ vocandæ non sint: Si hoc inquam genus solum spectamus, sic epistolā definire poterimus: est quędam nostrarum, interdumque alienarum rerum nuntia missa ad absentes. Vide cap. 4.

Græcum vocabulum est, ἐπιστολὴ, siue ἀπὸ τοῦ ἐπιστέλλειν, quod valet, mittere, quia

 ad

ad absentes mittitur: siue à στέλλω nauigo, vt quibusdam placet: vnde στόλος classis, quia naues solent afferre litteras, & ex alijs locis noua, ideo quadã similitudine tradunt mitti epistolam, quasi classiculam noua apportantem, eamque Hámmonius nauiculá ad aliquem, seu aliquò missam definiuit.

EIVSDEM ORIGO, ET ANTIquitas.

CAPVT II.

CVM lingua & voce à Deo Opt. Max. sibi concessis vteretur homo vt mentis suæ notiones in aliorum animos infunderet, aliosque institueret ac doceret omnia quæ cogitatione concepisset; illo vno & maximo sanè cõmodo voces carere iudicauit, vt absentes scilicet nihilominus quàm præsentes alloqui & erudire possent. Reliquũ igitur esse videbatur, q̃ humanę naturę cupiditas est, vt aliquid inueniretur, cuius adminiculo & longè absentes, & multo etiam post nascituros doceremus, vicissimq; doceremur de ijs rebus, quas quidem sciri & cognosci seu nostra, seu absentium, seu etiam vtrorumque interesset Quapropter, sapiẽtissimum illum, primumque generis nostri parẽtem Adamum, qui omnibus rebus nomina imposuit, quiqúe non sibi soli, ac præsentibus, sed absentibus quoque posterisq; optimè consuluit, literarũ & epistola-

rum

rum principem inuctorem esse, quis inficiabitur? Nam vtrumq; vno eodemque tempore in vsu fuisse, aut certè non multo post inuentas litteras epistolam conscribi captam esse crediderim: quod ipsum tamen nos doctoribus disputandum relinquemus.

AEtate quidem illius Noæ extitisse epistolam, ex Diodoro Siculo apparet, vbi de Staurobate Indorum Rege meminit, quem ad Semiramidem Assyriorum Reginam misisse litteras scribit. Hanc autem Babylone regnasse eo ipso tempore, quo Noas, qui & Ian' dicebatur, in Italia vixit, testis est Berosus ipse Babylonius. Nec alius sanè rei, quàm litterarũ ope, sanctissimus vir, cùm post maximam illam aquarum inundationem totum terrarum orbem imperio teneret, tot colonias in diuersas longeq; distãtes regiões deductas rexisse & gubernasse videtur. Etenim, si is, Beroso auctore, Physicé, si Astronomiã, Theologiam, sacros ritus Italicos homines & Armenios docuit, earumque artium disciplinam litteris commendauit, nonne verisimillimum fit, cum de ijsdẽ rebus omnibus, quæ quotidie contingebant, quàm longissimè remotos, per litteras etiam docuisse?

Lib. 2. Bibli o h. cap. 5.

Lib. 5.

(∴)

EPISTOLAE VSVS, ET QVAE PROPRIè *sic appelletur.*

CAPVT III.

EPISTOLARVM hunc esse vsum scripsit D. Ambrosius, vt disiuncti locorum interuallis, affectu adhæreamus: in quibus inter absentes, imago refulget pręsentiæ, & collocutio scripta separatos copulat: in quibus etiam cum amico miscemus animum, & mentem ei nostram infundimus. Hinc Demetrius Phalereus: Plurimum habeat epistola moratum, quemadmodum & dialogus; ferme enim quisque imaginem animi sui suorumq́ue morum scribit epistolam. Et licet quidem ex alia omni oratione videre mores scribentis, è nulla autem perinde vt ex epistola. Cicero ad Q. F. ego cú tua lego, te audire, cùm ad te scribo, tecum loqui videor. Et lib. 7. ad Att. vt ab vrbe discessi, nullum adhuc intermisi dič, quin aliquid ad te litterarum darem: non quod haberem magnopere quid scriberem, sed vt loquerer tecum absens: quo mihi, cùm corá id non licet, nihil est iucundius. Et Cassius ad Ciceronem. Non mehercule in hac mea peregrinatione quicquam libentius facio, quàm scribo ad te: videor enim cum præsente loqui & iocari. D. Hieronymus item epist. *42*. ad Niceam. Turpilius Comicus tra-

Epist. 45 lib. 7.

Lib. de Elocut.

Epist. 1. lib. 1.

Epist. 15.

Epist. 52. li. 12. ad Att.

Vide ep. 16. & 10. l. 15. & Maнut. ep. 11. li. 1.

ctans

ctans de vicissitudine litterarum; sola, inquit, res est, quæ homines absentes præsentes facit.

Quamquam verò latissimè patet nomen epistolæ (fere enim quicquid dici, quicquid scribi potest sub epistolam cadere, & eius ambitu comprehendi quidam affirmant) illam tamen propriam, veram, & germanã epistolam esse statuimus, cuius caussa inuentam rem ipsam ait M. Tullius lib. 2. ad famil. ep. 4. nempe, qua certiores facimus absentes si quid est, quod eos scire, aut nostra, aut ipsorum intersit. Huc spectat illud eiusdem ad Q. F. lib. 1. Illud, inquit, quod est epistolæ proprium, vt is ad quem scribitur, de ijs rebus quas ignorat, certior fiat.

Hac de re cap. 11. disputabitur.

Narratoria seu Nuntiatoria est vere epistola. vide cap. 11.

VTRVM EPISTOLA ARTIFICIVM quoddam, ac præceptiones requirat.

CAP. IV.

SI Epistola sermo est absentis ad absentem, imago quædam sit oportet quotidiani sermonis, & colloquij cuiusdam perpetui. Itaque audiendi non sunt, qui epistolam instar orationis, suis constare partibus, & coloribus docent, nullamque propemodum inter epistolam & orationem differentiam relinquunt. Vnam esse artem epistolarum nonnulli censebant, nullam adhibere artem, & excultissimam sentiebant esse il-

lam, quæ ſine cultu ſcriberetur, vt tamen nihil ſordidum appareret. Quò enim ſimplicior, facilior magisq; verbis quotidianis & vſitatis contexta foret epiſtola, eò ipſam ornatiorem laudeq; digniorem iudicabant. Qualis ſermo meus eſſet, ſcribit ad Lucil-

Lib. 10.

lium Seneca, ſi vnà ſederemus, aut ambularemus, illaboratus & facilis, tales eſſe epiſtolas meas volo, quæ nihil habeant arceſſitum & fictum: ſed ſi fieri poſſet, oſtendere

Lib. 15. ca. 7.

quàm loqui mallem. Et A. Gellius D. Augusti. epiſtolas ab elegantia ſermonis, neq; moroſa, neq; anxia, ſed facili & ſimplici cómendat. Nocte quoq; iſta proxima ſuperiore, inquit, cùm librum epiſtolarum D. Auguſti. quas ad Caium nepotem ſuum ſcripſit, legeremus, duceremurq́; elegantia orationis, neq; moroſa neq; anxia: ſed facili hercle & ſimplici, idipſum in quadam epiſtola ſuper eodé anno (climacterico) offendimus. Eius epiſtolæ exemplum hoc eſt:

Epiſtoliũ Aug. Imp. ſuauiſſimum.

Aue mi Cai, meus ocellus iucundiſſimus, quē ſemper medius fidius deſidero, cũ a me abes: ſed p̄cipuè dieb⁹ talibus, qualis eſt hodiernus, oculi mei requirũt meũ Caium, quem (vbicunq; hoc die fuiſti) ſpero lætum & bene valentem celebraſſe quartum & ſexageſimum natalem meum. Nam vt vides κλιμακτῆρα communem ſeniorũ omnium, tertiũ & ſexageſimum annũ euaſimus. Deos autem oro, vt mihi quantumcunq; ſupereſt temporis, id ſaluis nobis traducere liceat in ſtatu Reip. fœliciſſimo ἀν-

Annus ſcalaris ſeu ſcanſilis, de quo Plin. li. 7. c. 49.

δρα-

δραγυηθέντων ὑμῶν καὶ διαδεχομένων. Vale. IX. Kalend. Octobris.

Nec verò alium ſermonem diuini illius Ciceronis epiſtolas, qui præ cæteris omnibus ſuſpiciendus & imitandus eſt, exprimere videmus, quàm domeſticum & familiarem. Ordinem enim ita negligit, vt vndecunq; viſum eſt, & pro re nata exordiatur: Epist. 4. lib. 6. cùm aliud ſit, teſte Plinio, ſcribere hiſtoriã, aliud epiſtolam, etiam de eodẽ argumento.

Alij tamen, ad quorum iudicium ego meam quoque ſententiã libens adſcripſerim, non inanem aut vilem quandam rem epiſtolam eſſe arbitrantur, ſed aliqua Rhetorica, ſi minus intima, arte componendam exiſtimant. Id quod de Cicerone ipſo cognoſci poteſt. Epist. 6. li. 13. Noua quædam poſtulat, inquit, & putat me eius generis artificium quoddã tenere. Ei ego pollicitus ſum, me ex intima noſtra arte deprompturum mirificum genus cõmendationis. Ergo, vt nimis excult', & ornamentis compluribus nitidus ac ſplẽdens, omnibusquе Rhetoricis coloribus diſtinctus & illuminatus ſermo fugiẽdus eſt, ſic latinis, puris, elegantibus, & electis vocabulis contexenda, & quodam tum naturali, tum oratorio artificio illuſtranda eſt epiſtola, vt vitetur plebeij ſermonis nimia vulgaritas, & omnis abſit deformitas ac ſordes, nimiũque perturbatus ordo. Ideo non crebra

prouerbia,& nonnullas ſententias, non admodum tamen frequẽtes, ſed concinnas & venuſtas, pro rerum ſubiectarum decoro epiſtolis interſerendas admonent. D. Gregorius Nazianzenus, epiſtola ad Nicobulum, in qua prudẽter ac ingenioſè, quę ad hoc ipſum ſcribendi genus attinent, omnia perſequitur, prouerbia non excludit, verùm crebra non probat. Demetrius autem ita ſcribit. κάλλος ἐπιστολῆς, πυκναὶ παροιμίαι ἐνοῦσαι, καὶ τοῦτο γὰρ μόνον ἐμ ἔστω αὐτῇ σοφὸμ διότι δημοτικόμ τι ἔστιμ ἡ παροιμία καὶ κοινόμ. Pulchritudo epiſtolæ crebra prouerbia: etenim hoc tantum in ipſa exiſtat ſapiens: eſt enim prouerbium commune quiddam, & vulgo ſatis facit. Nos ſeruabimus Gregorij documentum, vt nimirum prouerbijs neque nũquam, neque ſæpe vtamur: accedente præſertim Ciceronis exemplo: quem cùm legimus, rhetorum præcepta non magnopere deſideramus. Sed iuuabit ipſum audire Gregorium, huiuſmodi verbis loquentem. Tertium eſt epiſtolarum gratia. Hãc porro ſeruabimus, ſi neque ſicca prorſus & inuenuſta ſcribamus, & illepida & inornata, & inculta, quod dicitur, vt ſine ſententijs & prouerbijs, & dictis & ſalibus, & reconditis iocis, quibus ſermo conditur: neque valde his abuſi videamur. Alterum enim agreſte, alterum verò cum ſatietate. Hæc autem eatenus

Greg. & Demet. de prouerb. in epiſt.

Ald. Manut. de quæſit. per ep. lib. [illegible] cap. de epiſt.

Eiuſmodi lib. promittit Paulus Comment. in ep. 1. Lib. 1. ad Att.

nius vtenda, quatenus & purpuris in textilibus. Figuras autem recipiemus quidem & paucas, & has non impudenter. Antitheta verò, & æqualia, & similiter desinentia rhetoribus dimittemus. Sicubi autē assumamus, tamquā iocātes potius hoc faciamus, quàm seriò agentes. Summa hæc est, quod ab eloquente quodam homine, de aquila accepi cùm diceret: quo tempore aues de principatu disceptabant, & aliæ aliter exornatę venerunt, in aquila formosissimum id fuisse; quod nihil formosum esse putaretur. Hoc & in epistolis obseruandum, vt minimè sint elaboratæ, quod proximè ad naturam accedit.

ἀντίθετα ἰσόκωλα ὁμοιοτέλευτα de quibus in Orat. perf.

Festinus apologus.

DE APPELLATIONE EPISTOlarum M. Tullij.

CAPVT V.

QVindecim lib. epistolarum M. Tullij feruntur, quas huc vsque familiares videmus vulgo appellatas fuisse. Ceterùm ingeniosi quidam viri, atque in Ciceronis monumentis pręclarè versati, inscriptionem, quamuis tritam & vsitatam inducentes, potius ad familiares & ipsi vocant, & vocandas sentiunt. P. Victorius scriptor grauissimus, vulgatum harum epistolarum nomen reijcit, ac principio explicationum suarum in Ciceronem castigationum consilij sui non contemnendas rationes reddens, nō mo-

modò veterem legitimamq́; carũ inſcriptionem vindicat, verùm etiam quomodo epiſtolæ ex his libris citandæ ſint, perſpicuè docet. Ipſam igitur, ſi placet, loquentem audiamus. Exiſtimo autem hos (amantes nouitatis, qui ſinceram & incorruptam vetuſtatẽ quotidie magis inquinant) vt hæc volumina ab alijs Ciceronis, & maximè ab his, quę

Cur familiares vocatæ

ad Atticum ſcripta ſunt, diſtinguerent, nomen illud excogitauiſſe. Scimus ſanè quoddam epiſtolarum genus familiare rectè appellari & dici. cuius etiam generis nonnullę hoc volumine epiſtolæ continentur: non tamen ob id omnes appellandę, cùm plurimę ſint de grauibus & magnis rebus ſummo artificio ſcriptæ. Quod ſi vllis epiſtolarum voluminibus hic titulus conueniret, verius hoc nomine appellari poſſent illæ, quæ ad Atticum familiariter ſcriptæ ſunt: quæ li-

Rectius familiares dicerentur quæ ſunt ad Atticum.

cet & ipſæ ſæpe de publicis rebus agant, remiſsiore tamen & ſolutiore genere dicendi vtuntur, & minore arte & ſtudio ſcriptæ ſunt, quomodo familiares inter ſe homines ſcribere conſueuerunt. Mouit autẽ nos maximè, vt id repudiaremus, quod in nullis manu ſcriptis paulo antiquioribus codicibus illud inuenimus, vt omnino nouum eſſe, & nuper ortum confiteri neceſſe ſit. Animaduertimus etenim, quod rem penitus confirmare videtur, à nullo vnquam vete-

rum

rum auctorum & non ignobilium Grammaticorũ, qui crebrò testimonium harũ epistolarum adducunt, illas familiares appellari, sed eo quem nos restituimus titulo & nomine. Hi sunt A. Gellius, Nonius Marcell⁹, Priscianus, qui non has solùm, verùm etiam multos alios libros epistolarum à M. Tullio scriptarum citant, quæ ab eo semper, ad quem missæ sunt, cognomen accipiunt.

Vnum tamen notandum fuit, cùm liber ab eo ad quem primæ epistolæ scriptæ sint, appelletur, contineatque fere semper ad alios etiã missas litteras, quomodo illæ posteriores citandæ sint, quod etiam ab illis diligenter obseruatum est. Quòd maximè eo loco declaratur, qui à Nonio Marcello adducitur è lib. qui ante nonus appellabatur.

Quomodo posteriores alicuius libri epistolæ citandæ apud M. Tulliũ.

Sed cura vt valeas, ne ego te iacente bona tua comedim. Sic enim inquit Nonius, Cicer. ad Varronem epistola Pæti: sunt enim hæc verba in epistola Pæti, id est, quæ ad Pætum missa est. Epistolæ autem ad Pætum missæ continentur volumine ad Varronẽ, sic appellato, quia primæ eius lib. epistolæ ad M. Varronẽ scriptę sunt. Nec debẽt nomine, in quo omnes cõprehenduntur sublato, numeri notari librorum: tunc enim necessarij sunt, cùm ad eundem plures libri mittuntur, vt in multis ex his, qui vetustate amis-

Contra numerum librorũ.

Volumen angustius patet, cũ

enim lib. pars, vulgus aliter existimat.

amiſſi ſunt accidit. Nam non pauci fuêre ad quos multa epiſtolarum volumina ſcripſerit, vt ad Cn. Pompeium, Cæſarem Dictatorem, Cæſarem iuniorem: ſiquidem ex lib. 9. epiſt. ad Aulum Hirtium à Nonio Marcello Ciceronis teſtimonium adducitur, & ex his qui reſtant 3. ad Q. F. XVI. ad T. Pomp. Atticum. Hæc ego ex Victorio comprehenſius deſcripſi, dignaque iudicaui, quæ ab adoleſcentibus legerentur.

EPISTOLAM SCRIPTVRVS TRIA potiſsimum conſiderare debet, ſiue de epiſtolæ decoro.

CAP. VI.

De decoro multa Cic. in Orat. perf.

Vide Ludo. Viuem de conſcrib. ep.

SCripturus igitur epiſtolam, diligenter cõſideret, quis ſit ipſe qui ſcribit, cui ſcribat, & quib' de rebus. Alio enim modo ſcribit notus, alio ignotus: alio amicus, vel leuiter amicus, alio inimicus: alio par, alio impar genere, familia, eruditione, ætate, &c.

Ex Brandol. cap. 11. l. 2.

In eo ad quem ſcribitur, quinque conſideranda ſunt, natura, fortuna, ſtudium, dignitas, affectio. In Natura conſiderandus eſt ſexus: vt vir an mulier, ętas, vt, puer an adoleſcens, natu grandior, an ſenex. natio: vt, Italus an Gallus. patria: vt, Romanus an Venetus. In Fortuna conſiderantur natales, nobilis an ignobilis. Conditio, ſeruus an liber. Ordo, eques an ſenator. Opes, diues an pau-

per.

per. Existimatio, clarus an obscurus. Amplitudo, potens an impotens, alicuius auctoritatis an nullius. Status vitę, pater an filius, maritus an cælebs, priuatus, an cum potestate. In studio consideratur ars liberalis, vt Grammatica, Rhetorica &c. item Medicina, pictura, cælatura, mercatura &c. latius enim nomen liberalis, hoc loco patere volumus: an illiberalis, vt, sutoria, sartoria, lignaria, ferraria, cæteræque eius generis, quę recepto Græco vocabulo mechanicę appellantur. Dignitas ita consideratur, sacra an profana, vt, Pontifex, an Rex, perpetua an ad tempus, vt, Princeps an prętor. In affectione perpenditur notitia, vt, notus an ignotus, beneuolentia, vt, amicus an inimicus. cõsuetudo, vt hospes an familiaris. propinquitas, vt, ciuis an peregrinus. Coniunctio, vt, cognatus an affinis. Officia, vt, bene an malè de nobis meritus.

Postremò, inspicienda & consideranda est ipsa res seu materia, de qua scribere constituimus, quæ multiplex erit, & varietaté requiret, quandoquidem, sicut neque ad õnes & ab omnibus, ita neque de omnibus eodem modo scribendum erit. Aliter loquemur de Repub. aliter de priuatis: aliter de serijs, aliter de iocosis. Sed hæc pars vtcunque ex superioribus duabus cognosci poterit, &

ex

ex generibus epiſtolarum, quæ poſtea tra-ctabuntur, amplius cognoſcetur.

EPISTOLAS BREVITATE COMmendari.

CAP. VII.

Commendat M. Tul. breuitatem in Bruto ep. 24. & 25. lib. 11.

QVanto breuior eſt epiſtola, tanto ſolet eſſe gratior, præſertim occupatis, moroſis, incognitis ſeu parum notis, amicis ſimulatis, & ijs demum qui eo ſcribēdi genere delectantur, quales ſunt Principes, & qui ad Principes ſcribunt. Propria autem & quaſi peculiaris epiſtolarum eſt breuitas. Ideò non debet auctore Seneca, ſiniſtram legentis manum implere, modò vt aut amicitia, aut tempora, aut negocia longiorem non exigant. Nam ſçpe contingit, vt nimio breuitatis ſtudio ſqualēns, ieiuna ac planè ſicca & exanguis euadát oratio. Idcirco de Philoſophia, de immortalitate animorum, de Deo, de religione, de Repub. huiuſcemodiq; rebus, quę breui explicari non poſſunt, longior eſſe conſueuit. Quare vt vno verbo abſoluam, nec omittenda ſunt neceſſaria, ne nimis videantur contractæ epiſtolæ, nec ſuperflua inſerenda, ne præter rationem & ſine cauſſa ſint longæ: ne videlicet modum in altero excedentes, peccare iudicemur. Contrahere me culpam exiſtimarem, ſi D. Gregorij eloquentiſſimi viri doctri-

Plin. ad Traian. & Traian. ad Plin. Cicer. ep. 2. l. 14. & ep. 1. sub finem li. 1. ad Q. F.

doctrinam de breuitate epiſtolarũ tacitus
præterirem, ſic igitur ille.

Qui epiſtolas ſcribunt, alij quidem plu- *Greg. Nazianzenus de epiſt. breuitate.*
ribus verbis quàm deceat, alij verò exſiliter
admodum ſcribunt: & vtrique modum nó
ſeruant: quemadmodum qui ad ſcopum ia *Similitudo.*
culantur, ſiue infra mittunt, ſiue ſupra: erra
re enim ęquale eſt, licet à contrarijs fiat. Eſt
autem epiſtolarum modus ipſa res: cùm ne-
que pluribus verbis, vbi non multę ſunt res
ſcribendum ſit: neque paucioribus, vbi mul *Similitudo.*
tæ. Quid enim oportet vel Perſica ſchæno,
vel puerilibus cubitis ſapientiam metiri, at-
que ſic imperfecta ſcribere, vt nec ſcribere,
ſed imitari vmbrarum meridianas, aut cen-
trorum, in oculos incurrentes, quorum con
fident longitudines, & obſcurè potius quã
perſpicuè cernuntur, extremo aliquo ſigni-
ficatę: ſuntque (quomodo appoſitè dicam?)
ſimilitudinũ ſimilitudines: cùm oporteat,
qui vtriuſque iniuſtam menſuram velit eui
tare, iuſtam eum conſequi. De breuitate igi-
tur hæc ſtatuo.

LACONICARVM EPISTOLARVM exempla.

CAPVT VIII.

COmmodum fore duximus, ſi nonnul-
la tum græca tum latina exempla pro-
pter adoleſcentes proferremus earum

epistolarum, quæ summã haberent breuitatem, sed elegantiæ tamen & leporis haud expertem. In quo genere principatum obtinent Laconicę, quarum nomen omnibus iam epistolis paucissimorum versuum commune factum est. A Laconicis ergo incipiamus.

Rhodigin. lib. 18. cap. 4.

Disceptantibus Lacedæmonijs cum Argiuis de finibus, verbosiorem paulo epistolam illi Spartam miserunt, minitãtes, plurima se illis detrimenta illaturos, ni cederẽt. Lacedæmonij, vt quibus nil fere prolixa oratione foret odiosius, porrò & aliorum vanitatem non pili facerent, nihil prope aliud rescribendum cẽsuerunt, quàm verbum vnum, αἴκα, si: velut insinuarent, si poteritis, ista re perficietis, quæ nũc timidius promittitis. Demetrius, vbi de quarta dicendi forma, nẽpe vehementia disputat, cola, seu membra breuissima, vt in quibus maior sit impetus, laudat. Exemplũ adducit quandã, si ita nominari fas est, epistolam Spartiatarũ ad Philippum Regẽ, qui, cùm sapienter dicto arrogantem rationem Philippi vellent refellere: docereque, qui minaretur alijs, debere quoque ipsum aliquid timere exẽplo opulentissimi hominis, qui in grauissimum malum incidit, conditionẽque contrariam penitus superiori illi fortunæ, nihil scripserunt aliud, nisi: Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ. Docet igi-

Sic etiam Philippo Macedoni responderũt cum minatus esset, se pœnas ab ipsis expetiturum, si in [illegible] venisset.

Huius Diony-

igitur Demet. peccaturos tūc fuisse Spartiatas, finemq; suū impedituros, si diligēter rē narrassent: & quod inuolutum in paucis illis verbis erat, explicassent. Archidamus Lacedæmoniorum Imperator, cùm in Arcadiam irrupisset, audito, hostibus Eleos ferre auxilium: scripsit illis in hunc modum. Archidamus Eleis. Quies bona. Nō potuit breuius & suadere quod erat illis commodum, & minari malū, si quid perperā aggrederentur. Plutarchus refert, Athenienses de clade quadā Lacedęmoniorū litteras ad Ephoros intercepisse, eę, vt ipse recitat, erāt huiusmodi: Ἔῤῥει τὰ καλὰ, Μίνδαρος ἀπέσσυται, πεινῶντι τ' ἄνδρες. ἀπορέομες τί χρὴ δρᾶν. Effluxerunt præclarę res. Mindarus interijt, esuriūt milites, hæremus quid faciendum sit. Alexand. Philippi filio nescio quid pluribus verbis petēti, responderunt hęc tantū: περὶ ὧν ἔγραψας, οὐ. De quibus scripsisti, non immo, vt quidam confirmant, vnicam syllabam, οὐ seu literam, υ. quæ olim vt u. gallicum pronunciabatur, hinc illud poetæ.

si M. Tul. 5. Tusc. & ep. 18. & 9. meminit.

Archidamus.

In Alcibiade.

Vna fuit quondam, qua respondêre Lacones
Littera, & irato Regi placuêre negantes.

Βροῦτος Περγαμηνοῖς.

Ἀκούω ὑμᾶς Δολαβέλλᾳ δεδωκέναι χρήματα. ἃ εἰ μὲν ἑκόντες, ἔδοτε, ὁμολογεῖτε ἀδικεῖν με· εἰ δὲ ἄκοντες, ἀποδείξατε τῷ ἐμοὶ ἑκόντες δοῦναι.

Ex epist. M. Bruti.

Brutus Pergamenis.

Intelligo vos Dolabellæ pecunias dedisse: quas si vltro dedistis, vos mihi iniuriam facere confiteamini: si inuiti id ostend te, dantes mihi vltro.

Βροῦτος Βιθυνοῖς.

Αἱ βουλαὶ ὑμῶν ὀλίγωροι, αἱ ὑπουργίαι βραδεῖαι· τὸ τέλος τούτων ἐννοεῖσθε.

Brutus Bithynis.

In consilijs capiundis negligentes, in præstanda opera tardi estis: quis horum futurus sit exitus, cogitate.

Κράτης τοῖς νέοις.

Epist Cratetis Philosophi.

Ἐθίζετε ἑαυτοὺς ἐσθίειν μᾶζαν, καὶ πίνειν ὕδωρ, ἰχθύων τε καὶ οἶνον μὴ γεύεσθαι· ταῦτα γὰρ τοὺς μὲν γέροντας ἀποθηριοῖ, ὥσπερ τὰ τῆς Κίρκης φάρμακα· τοὺς δὲ νέους ἀποθηλύνει.

Crates adolescentibus.

Assuefacite vos ad comedendum panem cibarium, & bibendã aquam, pisces autem & vinũ ne gustetis: hæc enim cùm senes tãquam venena Circes efferatos reddunt, tum adolescentes effœminant.

Cicero Basilio S. D.

Ex epist. M. Tullij Cicerõ. ep. 6 lib. 6.

TIbi gratulor, mihi gaudeo, te amo, tua tueor. A te amari, & quid agas, quidque istic agatur, certior fieri volo. Vale.

Cicero Terentiæ suæ S.P.D.

Ep. 21 li. 14.

SI vales, bene est, ego valeo. Da operam vt conualescas Quod opus erit, vt res tempusque postulat, prouideas atque administres, & ad me de omnibus rebus quàm sæpissime litteras mittas. Vale.

Cicero Attico S.

IVcundissimas tuas legi litteras.ad Plancum scripsi,misi habes exemplum. Cum Tirone quid sis locutus,cognoscam ex ipso. Cum sorore ages attentius,si te occupatione ista relaxaris. Ad Att ep. 18. lib 6.

C Plin. Titiano S.

QVid agis?an quod ago ruri ipse?vitam iucundissimam?id est otiosissimam. Quo fit, vt scribere lõgiores epistolas nolim, velim legere. Illud,tanquã delicatus: hoc,tamquã ociosus. Nihil est.n.aut pigri⁹delicatis,aut curiosius otiosis. Vale. Ex Plinio Secundo ep . 8. lib 9. In Alijs Quid agis? quid ago ruri ipse? vitam iucundissi[ma]m, id est otiosissim[a]m viuo.

C,Plin Saturnino S.

EGo verò Rufum laudo,non quia tu ita vt facerẽ petisti,sed quia ille dignissimus Legi enim librum omnibus numeris absolutũ , cui multum apud me gratiæ amor ipsius adiecit . Iudicaui tamen: neque enim soli iudicant qui malignè legunt. Vale. Ep. 38 lib 9.

Angelus Politianus Cæsari Carmento suo S. D. Ex Angelo Politiano.

COntemni te putas,quod non rescribo. Contẽnerem,si rescriberem. Quos enim contemno, respondere his audeo vel occupatus, tibi nec otiosus. Ep. l b. 7.

Angelus Politian. Amico S. D.

IRasceris,quod iste me Simius carpit. Non ideo me carpit vt carpat,sed vt sibi victũ quærat homo famelicus apud quosdam,qui multum gaudent assentatoribus , plus tamen detractoribus. Vale. Ibidem.

Angelus Politian. Inuido.

INuides omnibus omnia,præter inuidiam. Sed & hanc inuides tuo compari,qui magis inuidus etiam quàm tu . Sic inuidiam tibi non inuidet, quam tu illi tamen inuides. Ita rursus ill. minus Ibidem.

inuidus. Qui ſitis, non dicam, ne miſeriores faciam, quàm nunc eſtis. Nam ſi nomen veſtrũ proferrem, nomen quoq; ipſum vobis inuideretis, nec vterque vtrique modo, ſed & vterque ſibi. Vale.

Angelus Politian. Laurentio Medici S. D.

Ibidem.

CYgno poëta ſimilis, vterq; candidus, vterq; canorus, vterq; fluuios amãs, vterq; Phæbo gratus. Sed negatur canere cygnus, niſi cũ Zephyrus ſpirat. Quid igitur mirum, ſi taceo tamdiu tuus poeta, cùm tu tamdiu non ſpires meus Zephyrus? Vale.

DE PERSPICVITATE EPISTOLAE.

CAPVT IX.

De perſpicuitate Quintil. l. 8. cap. 2.

IN omni oratione præcipuam meretur laudem, primaqúe virtus eſt perſpicuitas, vt multo libentius ignoſcendum videatur, ſcriptori inculto, aperto tamen atq; dilucido, quàm politiſſimo quidem, ſed implicato & obſcuro. Nã ille ſuperior minus iudicatur effugere vitium potuiſſe, cùm plærunq;, quos inelegantes & inquinatos, eoſdem impeditos & implicatos, & quos ornatos atq; nitidos, eoſdem maximè perſpicuos in ſcribẽdo cernamus. Danda igitur eſt opera diligens, vt quæ ſcribimus, ab alijs intelligantur. Quamobrem fugiẽda ſunt verba priſca, inuſitata, impropria, poetica, dura atque barbara, quibus auctores quidam iã olim latinum ſermonem deformarunt, & miſe-

miſerabiliter omnem illius ſplendorem ob ſcurarunt. Fugiendi archaiſmi, quales apud Plautum præſertim multi leguntur: nec quia latinitatis magiſter optimus, & ad familiarem quotidianamque collocutionem, cuius imago eſt epiſtola, peraccommodatus habetur ille Comicus, idcirco quiduis Plautinum ſiue comicum in noſtra ſcriptione vſurpabimus. Quod quidam propemodum facere hac ætate cœperunt, qui in orationibus ſcribendis Ciceronem proponere ſibi ducem velint, Plautum in epiſtolis. Nobis iſti, vt ait Lucretius,

Apuleius, Fulgentius, Sidonius, Appollinaris, Capella & alij.

Plautizantes.

Magnopere à vero longeq; erraſſe videntur.

Illud tamen ſciendum, non ſtatim obſcurum eſſe, quod aliquis parum litteratus, & in bonis probatisque ſcriptoribus minimum verſatus non intelligit. Sunt etiã, qui tenebras ſe inuenire queruntur in alienis ſcriptis, quas ipſimet ſecum attulerunt. Pręterea, eruditorũ & familiarum hominum epiſtolę, ſolent eſſe minus clarę: illorũ, propter varias alluſiones, amphibolias, ellipſes, prouerbia, iocos, ęnigmata, ſententias recõditas & abſtruſas, horum præcipuè propter breuitatem, & res ipſis inter ſe tantum notas. Vtraque de cauſa difficiles ſunt ad intelligendum ep. M. Tullij ad Atticum.

Aduorte animum.

Gregor. Nazianzenus de epiſtolæ perſpicuitate hunc in modum pręcipit: De per-

ſpicuitate illud conſtat, oportere, qui elaboratum vitet, quãtum oporteat, magis ad id, quod communius eſt, inclinare. Et, vt complectar paucis, optima eſt & pulcherrima epiſtola, quæ tum indoctum, tum etiam eruditum perſuadere poſſit: indoctum, vt ad multitudinem ſcripta: eruditum, vt multitudinis captum ſuperans. Item, quæ ſua ſpõte intelligitur. Aequè enim abſurdum eſt, & griphos conſiderare, & epiſtolam interpretari.

ECQVID ETIAM GRAECAS VOces, & quando epiſtolis admiſcere poſſimus.

CAPVT X.

TAmetſi adeo demens & inſanus nemo adhuc reperiri potuit, qui græca latinis inſerere, in epiſtola potiſſimum, fas ac licitum eſſe negaret, exiſtunt tamen, & extiterunt non ita pauci, qui id fieri aliquanto ægrius paterentur, adoleſcentumque animos neſcio qua inepta prorſus religione obſtringerent, & interdum dicenda mallent prætermittere, quàm græcè quicquam proloqui. Iſti nobis M. Tull. opponunt, apud quem eſt in *1.* Tuſcul. his verbis. Dicam ſi potero latinè, ſcis enim me græcè loqui in latino ſermone non plus ſolere, quã in græco latinè. Hoc approbans Auditor: & rectè

μισέλληνες

qui-

quidem, inquit. Idem in 1. de off. præcipit eo sermone vti nos debere, qui notus sit nobis, ne verba græca inculcantes iure optimo irrideamur. Preterea, Q. Horatius eos reprehendit, qui Lucilliũ poetam Satyricũ idcirco admirabãtur, quod verbis latinis græca miscuisset: perinde ac si sermo lingua concinnus vtraque suauior esset. Adde A. Persium eos poëtas vituperantem, qui ad aucupandum doctrinæ nomen idem factitabãt, quod Lucillius. Nugari solitos grecè &c. Iuuenalis quoque huiusmodi sermonis greci affectatores iracundius carpit; Saty. vlt. li. 1. Saty. 1. Saty. 6.

——— omnia gracè,
Cùm sit turpe magis nostris nescire latinè.
Hoc sermone pauẽt, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt, & quæ sequuntur.

Nunc, quid ad hæc responderi possit, cõsideremus. Principio quod ad Ciceronem attinet, quàm ille multis vocabulis grecis passim in suis monumentis sit vsus, Gulielmus Budeus vir ingenio & doctrina celebris copiosè ostendit, qui non versuras modò fecerit à græcis, sed etiam, quæ mutuatos esse maiores suos nouerat, queqúe idem ipse tamquam vtenda rogauerat, abiurare posteritatem suam docuerit: pro suisq́ue tueri, & possidere. In epistolis autem integras sen tentias enuntiat, & ad Atticum paucissimæ sunt sine vocibus grecis. Intelligendum est Commen. linguæ græcæ.

igitur, frequentiam & crebritatem, & minimè necessariam græcorum nominum sententiarumque inculcationem prohiberi. Cæterùm in Tuscul. disput. quos libros legi & cognosci volebat ab omnibus, etiam qui græcè nescirent, meritò à græcis abstinuit. Eodem modo ad poetas qui proferebantur, responsum esto.

Quādo & quomodo græcis vtendum.

Superest, vt doceamus, cùm fieri possit, quando & quomodo faciendum sit, iudicio enim opus est, ne peccemus.
I. Primùm, si vel in sententia, vel in verbo græco inest aut graue, aut argutum, aut suaue, aut iocosum, aut demum eiusmodi aliquid, quod latinè elatum, festiuitatē vimq; suam amitteret. Norunt profectò græcè docti, quā illa omnium præstātissima lingua, talium Gratiarum ac venustatum omnes penus omnesque cellas refertas habeat.
II. Tum, si quid exprimi, nisi fortasse barbaro, & latinis aurib⁹ inaudito vocabulo non posset: hîc nostram egestatem græcorum copia subleuabit.
III. Itē, apud familiares eosdemq; eruditos, quibus multa paucis per allusiones ad historias, fabulas, per dicta sapientum, versiculos poetarum, prouerbia, & insinuationes significare velimus. Quas ad res, mirum dictu, quantam nobis det facultatē lingua græca. His de causis tam sæpe ad Att. scribens M. Tul. græcas voces vsurpat, & Paul. Manut. ad Muretum

retum frequentius, quàm ad alios ἑλλην ίζει, vt obſeruauimus.

Cicero porrò, cùm græcam ſententiam adducit, fere aũt prima tantùm attingit verba, reliqua tamquã nota ꝑtermittit: aut ita totum recitat, vt aliqua tamẽ mutatione ad id quod ſibi propoſitum eſt, accommodet. Vtriuſque generis plenæ ſunt epiſtolę. Exempla omnium quæ diximus, non grauaremur adiungere, niſi iam ſatis creuiſſe diſputatiunculam noſtram videremus, & niſi lõgiore ſermone opus eſſet. Magiſtri vtriuſquę linguæ vel mediocriter gnari, quòd nos omiſimus, inter docendum præſtabunt, & exempla è Cicerone potiſſimum, & Plinio Secundo depromeñt. Paul Manut. comment. in epiſt. 9 lib. 1. ad Q. F.

OMNIBVS NE IN REBVS EPIſtola verſetur.

CAPVT XI.

PRopriam eſſę materiam epiſtolæ, & nõ omne argumentum per eam commodè explicari poſſe, cultiſſimus grauiſſimusque ſcriptor Demetrius Phalereus ex auctoritatę Ariſtotelis, quęm ipſe veram & legitimam epiſtolæ ſcribendæ formam con ſecutum eſſe arbitratur, ac Simplicius quoque commentarijs in categorias aſſirmat, oſtendere conatur. Ariſtoteles igitur in epiſtọ. quadam ſụa hoc ipſum ſatis docuerat, Ariſtoteles perfectus in ſcribenda epiſt.

cú ita ſcripſiſſet: τοῦτο δ' οὐ γράφω σοι: οὐ γὰρ ἦν ἐπιστολικόν. hoc autem non ſcribo ad te: non enim epiſtolę accommodatum eſt. Quare, inquit Demetrius, ſi quis epiſtola ſua acutas diſputationes perſequatur, quales fuerunt eorum, qui Sophiſtæ dicebãtur, ſiue naturę ipſius rationem explicet, hic nequaquã epiſtolam ſcribere dicendus eſt. Scriptio enim quędam humanitatis illecebrarumq́ue plena debet eſſe epiſtola, & illa quidem breuis & ſimplicis cuiuſdam rei expoſitio, eodemq́ue pacto ſimplicibus nominibus texi. Et paulo pòſt, cùm declarare vellet, in quã culpam incideret, qui tamquam ſententias cuderet, dum ſcriberet epiſtolã, & aliquem accuratè quopiã impelleret autoritate ſua, inquit. Qui autem ſententias edit, & ſuadet aliquid, non ei ſimilis eſt, qui per epiſtolam loquatur, ſed per machinam, hoc eſt, per inſtrumẽtum quoddam, quo in ſcenam perſonæ Deorum repente deſcendebant. Proprium ergo putat Demetrius præſtantiſſimæ illius naturę, pręcipere hominibus, quid facto opus ſit, & quę ſequi illos oporteat in vita, aut fugere. Addit P. Victorius explanator. Hinc igitur percipitur, euoluta vi naturaq́ue epiſtolæ, quantopere peccent illi, qui res obſcuras, & remotas à ſenſibus hominum communiq́ue vita, includebãt in epiſtolis. Epicurus autem in eam culpam

Pulchrũ præceptum.

Θεὸς ἀπὸ μηχανῆς.

Epicurus notatur.

pam potissimum incidit, vt intelligere licet ex scriptis Laertij, quibus vitam ipsius subtiliter persecutus est: nouam enim illam suã rationem cùm integris voluminibus antea copiosè explicasset, de iisdem rebus scripsit postea ad amicos nonnullas epistolas, quib. erudire ipsos voluit, & tradere paucis disciplinam illam, cuius ipse princeps & auctor fuerat: hoc enim ipsi sedulò ab eo petierant, qui vellent degustare præcepta primo illo tempore mirificè grata & accepta hominibus. Leguntur autem tres huiuscemodi epistolæ illic: quarum prima est ad Herodotũ de rebus naturalibus. Secunda ad Pythoclẽ de rebus superis. Tertia ad Menęceum de rebus bonis & malis.

περὶ τῶν φυσικῶν, περὶ τῶν μετεώρων, περὶ τῶν βιωτικῶν.

DE TRIBVS EPISTOLARVM CHAracteribus.

CAP. XII.

SIcut in omni oratoria elocutione tres sunt dicendi figurę, grauis, mediocris, humilis, sic varij sunt epistolę characteres, longè tamen ab illis (si doctis quibusdã viris credimus) diuersi: cùm illis hi inferiores sint. Pro qualitate enim materiæ de qua agitur, & personę cui scribimus, vel grauiter, vel summisse, vel moderatè scribendũ est.

Cic. in Orat. perf. Quintil. l. 12 ca. 10. Q. Cornif l. 4. Demet. Phalere.

Nam iocosæ & familiares epistolę, & quę de domesticis rebus tractant, vel ad eos, quibus scribimus, spectantibus, in humili genere con-

Figura attenuata.

re constituuntur. Ideo nullam nis adhibendam esse artem, & sine cultu scribendas multi admonent: quinimmo, quotidianis texẽdas esse verbis, & plebeio vtẽdum sermone, Cicero, Seneca & alij docent.

Figura sublimis. Vide Quinctil. l. 9. cap. 4.

Cùm autẽ de Philosophia, de religione, de Deo alijsque huiuscemodi argumentis grauibus (de quibus certè, quid Demetrius senserit ac statuerit, iam didicimus) quicquã exponimus, in summo scribendæ sunt genere: verùm ita, vt ex Ciceronis auctoritate, nihil simile habeant, aut iudicio, aut concioni.

Ep. 21. lib. 9.

Commendatitiæ verò, & quibus vel accusamus, excusamusq́;, vel petimus, vel gratulamur, vel aliquid hoc genus facimus, mediocrem figuram desiderant: modò ne ad principes & magistratus, ad doctos & graues viros scribantur, tunc enim grauitatem quandam potius flagitare, quàm hoc temperamentum videntur. Quales enim putemus fuisse epistolas illas, quibus viri eloquentes & docti, atque ipse in primis Aristoteles Alexandum Magnum, incensum cupiditate verissimæ gloriæ, cohortabatur ad decus? Iam verò, quæ leguntur Demosthenis ad Philippum, habere eas quiddam amplum, longeq́; distare à communi sermone, negari nõn potest. Nec desunt Ciceronis in hoc genere nonnullę, vt illa ad Lucceium l. 5. Fam.

1. Fam. de sui consulatus historia separatim componenda: & illa ad Dolabellã lib. 9. qua ei de sublata columna & ijs, qui eam Cęsari mortuo, tamquam Deo, in foro erexerant, supplicio affectis, gratulatur. In illa verò ad Lentulum, quæ incipit, Periucundę, partes multæ sunt, in quibus aliquanto maior vel verborum copia, vel sententiarum splẽdor apparet, quàm dialogi ratio, & natura postulet. Age, quid in ea dialogo simile reperitur, in qua Marcus Brutus Ciceronem accusat, quòd suppliciter nimis, ac demissè, ad Octauium scripsisset? Verùm hoc, quicquid est licentiæ, prudentia moderatur: tempus, personarum dignitas, res ipsas, quousq; progredi liceat, ostendit. Propriè verò simplici stilo contentę sunt epistolæ. Ne mireris igitur, si epistolas de pace seu bello scriptas à nonnullis in graui genere positas inuenias, ab alijs in mediocri. Nam in eodem etiam argumento, in quolibet epistolarum genere non semper (vt docti asserunt) eodem vtemur stilo: sed modò tenui, modò graui, modò medio, & rei naturæ inseruientes, & temporibus ipsis, & personarũ dignitati, tum nostrarum qui scribimus, tũ eorum ad quos scribimus. 1 Philipp. Ep. 9. lib. 14.

Propriè tamen & simplici argumento, & simplici stilo cõtentæ sunt epistolæ. Rectè, & festiuè Cicero ad Petum: Quid tibi ego vi- Ald Manuş. lib. 3.

videor in epiſtolis? nonne plebeio ſermone agere tecum? nec enim ſemper eodem modo, quid enim ſimile habet epiſtola aut iudicio, aut concioni? quin ipſa iudicia nõ ſolemus omnia tractare vno modo: epiſtolas verò quotidianis verbis texere ſolemus. Idem tamen, qui hoc præcipit, nõ vſquequaque ſeruat ſuam regulam: indulget enim ingenio nonnũquam, & epiſtolas concinnat, atque ornat verbis aliquãto illuſtrioribus, quàm quæ populo familiaria, & communi ſermone trita ſunt. Sed hoc eiuſmodi eſt, vt immodicè, ac temere ſi fiat, faſtidiũ pariat, & in reprehenſionem incurrãt, ſin modicè, & loco, delectet ſine ſatietate, & laudem aſſequatur. Decet igitur idem, & dedecet, pro vtentis ingenio, quod alijs quoque rebus cõtingit. Hac virtute vel ſolus inter Latinos, vt mihi quidem videtur, vel certè maximè omnium Cicero excelluit. Demoſthenem quidem ita vicit, vt comparatio nulla ſit: quod Quinctilianus quoque vidit.

EPISTOLARVM COMPLVRA eſſe genera.

CAP. XIII.

IAm, quo melius & facilius epiſtolarum artem percipere poſſimus, ad ipſarum genera deſcendere operæprecium duxi. His enim cum ſuis partibus cognitis, ipſorumque artificio perſpecto, breui temporis curricu-

riculo, non modò ſcholaſticas, quas appellant, vmbratileſqúe epiſtolas, à præceptore dictatas, optimè nobis conficere licebit: verùm etiam noſtro Marte, vel meditati, vel ex improuiſo per fertiles & amœnos epiſtolarum campos, mira quadam animi noſtri delectatione vagabimur, non ſine maxima omnium admiratione. Nam licet, vt dictũ eſt, nullam artem ex intimis Rhetoricorũ pręceptis exprompta amet epiſtola: quoddam tamen artificium, non ſolùm ex natura natum, ſed ex ipſa etiam Rhetorica excerptum, in Cic. Plinij, aliorumq́ue clariſſimorum virorum epiſtolis obſeruatum, non aſpernari videtur. Quod quidem ſua fere ſponte, vel negligenti quadam diligentia à nobis requiſitum, ſeſe offerre ſolet. Epiſtolarum igitur genera varia eſſe, varij dixerunt, alij tria, alij viginti, alij quadraginta, octoginta alij, alij tot demum epiſtolarum genera eſſe ſcripſerunt, quod ſunt materiæ, quæ quotidie eueniunt, de quibus dici poteſt, quæ quidẽ ſunt infinitæ. Si in medium afferre omnia vellem omniumqué opiniones recenſere, & dies fortaſſe, & oratio me deficeret. Quamobrem de illis tantùm diſputandũ eſſe cenſeo, quę frequentiora ſunt, ad quę cętera, ſi plurima eſſe voluerimus, referri poſſunt, & dè quibus ab omnibus fere, qui de conſcribendis epiſtolis longa volu-

Plin. ep. l. 1.

mina ſcripſerunt, dictum quàm optimè quã que diligentiſſimè fuit. Impetrare hoc loco à me non poſſum, quin pulchram ſanè & eruditam epiſtolarum diſtributionem ex Aldo Manutio Pauli Fil. ad verbum adſcribam.

De quæſit. per epiſt. lib. 3.

Duo epiſtolarum genera ſunt: quorum alterum græcè ἠθικὸν, alterum πραγματικὸν, vocatur: nos morale, & negotiale poſſumus appellare Omnium enim epiſtolarum argumenta vel à negotio, vel ab officio, tanquam à duobus fontibus deducuntur.

Negotiales.

Negotiales, quo res in ſtatu ſit, ſiue noſtra, ſiue aliena, ſiue priuata, ſiue publica, ſignificant. nec, ſi quæ ſunt, in quibus aliqua de re diſputatur, ab hoc genere diſiungo. noſtrũ enim negotium videtur eſſe, ſi vltrò ſcribimus: aliorum ſi rogati. Quanquam diſputationes remouet ab epiſt. ſcriptor egregius Demetrius, at non Latini. Nam Varro quęſtiones multas epiſtolis explicauit, vt Gellius & Cariſius docent: & Valgius Rufus, vt idem Cariſius oſtendit, ſcripſit de rebus per epiſtolam quęſitis, qua nos quoq; inſcriptione delectati ſumus.

Morales.

Morales officium potius quàm negotium, continent. quod genus latè patet. Hinc enim emergunt, quæcunque aut humanitatis, aut beneuolentiæ, aut alicuius omnino virtutis aliquam ſignificationem habẽt:

vt commendatitiæ, consolatoriæ, lætitiam aut dolorem indicantes, admonentes, hortantes, querentes, obiurgantes, gratias agentes, rem vt summatim complectar, quæ materiam à negotio non sumunt.

Tertiũ quoddam genus, ex vtroque mistum reperiri non negauerim: sed hoc vt æqualiter ex vtroq; constet, id est vt eæ caussæ, quæ ad scribendum adduxere, graues æquè sint, nec morales negotialibus, aut negotiales moralibus vincantur, per quã raro solet euenire. Quod si morale, aut negotiale in epistola mista excellet, (ꝙ aũt, vt ea scriberetur, vehemẽtius impulit, id dico excellere) quis dubitet, quin, quæ res in ea plus habet ponderis, eadem ei nomen tribuat? Non enim in asignando genere vel partes nominãdę sunt, vel lõgitudinis habenda ratio est: posũt esse plures morales partes, quã negotiales omnes: nec tamen ad morale genus epistola pertinebit. Quo enim (vt iam dixi) præcipuè adducimur ad scribendum, id siue multis, siue paucis verbis exponatur, epistolas facit aut negotiales aut morales. Ac morales quidem in simplici plærunque versantur argumento: suisque quasi finibus contentæ, negotialem materiam non attingunt: negotiales contra, non quia necesse sit, sed quia deceat, morale sæpe aliquid assumunt. Possum probare exemplis, pos-

Mistæ.

Negotiales sæpe assumunt morale.

sum auctoritate eorum, qui de epistolis præcepta tradiderunt: sed ipsa quoque in promptu ratio est. Quis enim cùm scribit, quod vel sua, vel eius ad quem scribit, intersit, aliquam rei perficiendæ cupiditatem non exponit? quis ad ea quæ restant, curam & diligentiam non pollicetur? quis aut confecto negotio non lætatur: aut desperato, non dolet? quæ interdum grati animi, humanitatis quidem semper signa sunt. Moueor etiam non leuiter auctoritate Demetrij, scriptoris accurati inprimis & docti: πλεῖστον, ait, ἐχέτω τὸ ἠθικὸν ἡ ἐπιστολή, ὥσπερ καὶ ὁ διάλογος: σχεδὸν γὰρ εἰκόνα ἕκαστος τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς γράφει τὴν ἐπιστολήν. Plurimum habeat epistola moralitatis, ferme enim vnusquisque imaginẽ animi sui scribit epistolam. Exempla verò Ciceronis ad Lentulũ scriptæ epistolæ suppeditant: negociales enim omnes fere sunt: & his tamen morales Cicero libenter admiscet, nimirum officij caussa: vt in patriam opera ac virtute Lentuli reuocatus, tanti beneficij memoriam, & remunerandi studium declaret.

PARS ALTERA.

DE SALVTATIONE IN CAPITE *epistolarum adhibenda.*

CAP. XIIII.

VEteres illi cùm congrederentur, aut alioqui alter in alterũ fortuito, vt fit, seu

ſeu alij in alios inciderēt, ex primis verbis quæ proferrent, futuri ſermonis omen quoddam capiebant. Quò igitur congreſſio illa confabulatioq́ue ſiue colloquium fauſtum boniq́ue foret ominis, viciſsim inter ſe ſalutem precabantur. Hinc apud poetas, cùm aliquid magni incipiendum aut gerendum eſt, iubemur dicere bona verba, fauere linguis, & apud Græcos εὐφημεῖν: malum quippe ſermonem rei infelicitatē portendere credebant. Hanc conſuetudinem ad epiſtolam, quæ, vt ſæpe dixi, collocutio eſt abſentium, greci latiniq́ue homines tranſtulerunt, & eam à ſalute inchoarunt. Qua ratione ſtatim beneuolam & amicam erga illos, quibus ſcriberent, voluntatem ſuam declarare, illorumq́ue gratiam inire voluerunt. Ad quod ſanè multum valere exiſtimabant, ſi mutuo precarentur ſalutem, qua nihil eſt melius: veriſſimè namque dictum à quodam accepimus. Origo ſalutationis.

Οὐκ ἔσθ' ὑγιείας κρεῖττον οὐδὲν ἐν βίῳ. Ex monoſtichis variorum poëtarum.
Nil vita melius ſanitate poſsidet.

Salutabant autem in tertia perſona, M. Tull. Appio Pulchro S. D. vel quod illa enallage perſonæ quandam videretur habere feſtiuitatem, vel quod antiquitus ſalutatio epiſtolæ ipſi non adderetur, verùm in tergo eius pro titulo, tanquam à tabellario recitanda ſcriberetur, ſeu, vt is moneretur,

 cui

Vtrum salutatio seu titulus, fuerit pars epistolæ.

cui epistolam deberet reddere. Sed fuisse eiusmodi titulos partẽ epistolæ, & in exordio scriptos, multis & euidentibus argumentis potest planum fieri, inquit Ludouicus Viues. Primùm, quoties Cicero, Salustius, Cæsar, Demosthenes, & alij epistolam alicuius referunt, vel suam vel alienam, sic exordiuntur: Antonius Hirtio & Cæsari: Lentulus Catilinæ salutem: L. Catilina Catulo S. Cn Pompeius L. Domitio S βασιλεὺς μακεδόνων φίλιππος ἀθηναίων τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ χαίρειν. Rex Macedonum Philippus. S.P.Q. Atheniensium S D. Ouidianæ epistolæ idẽ habẽt initium, etsi more poëtico variatum. Quid attinebat si illa tabellario scribebãtur, in historia referre? quum satis fuisset dicere, epistolam esse illius ad illum: sed nimirum epistolam integram volebant subijcere ab initio ad calcem. Cicero de lege Agraria: Is videlicet, antequam veniat in Pontum, literas ad Cn. Pompeium mittet; quarum ego iam exemplum ab istis compositum esse arbitror. P. Seruilius Rullus, Tribunus plebis, decemuir, S. D. Pompeio, Cn. F. Non credo adscripturum esse, Magno: non enim videtur id, quod imminuere lege conatur, cócessurus verbo. Sed apertissimè primo li. Epist. Cic. Valerio Iuris consulto S. D. Cur enim hoc tibi non gratificer? quum nihil adhuc de iuris prudentia dixisset. Plutar. in Demosthene

Orat. 2.

Ep. vlt.

mosthene scribit, inuentum in libello Demosthenis initium epistolæ eius ad Antipatrum regem Macedoniæ, Demosthenes Antipatro: nec aliud quicquam. Liu. lib. 34. de Epist. Syracusanorum ad Marcellum: Prætores Syracusani Marcello suo S. tum secúdum salutem, vt solet, rectè eum atque ordine fecisse, &c. & in iure ciuili de negotijs gestis, Hensenius Apollinaris Iulio Paulo S. Et in summo adscribi solitum hunc titulum, declarat Lucianus in Parasitico: Quin & illud, inquit, mihi perridiculũ videtur, si in epistolis in summo, quemadmodum solemus, scripserimus, Simonidi parasito. Denique nulla est veterum epistola, quæ non titulum illum habeat, siue ab auctore suo posita, siue ab alio citata. Si is titulus tabellario erat ascriptus quũ mitteretur, certè nihil fuit necesse addi, cum ab alio referretur, aut ederetur ab auctore. sed hac de re argumentorum satis: quæ eo adduxi, quod non quilibet de plebe, sed docti nonnulli homines sunt in contraria sententia, & ita contendunt fuisse, quemadmodum ipsi opinantur, solùm ob tertiam illam personam, Dicit: nec considerant, non solitos priscos illos homines nomini suo primam addere personam, etiam de se loquentes, sed tertiam: vt in rationibus & contractibus. P. Scipio fatetur se debe-

re, vel accepisse, vel recipit daturum se, aut quid simile: potius quam, Ego P. Scipio fateor. Insecutis deinde seculis receptum est; in prima persona dici: porro epistolæ antiquissimam consuetudinem retinuerunt. Restat nunc vt videamus, quæ in salutando seu latinè seu græcè exarare lubebit epistolam, obseruemus: qua in parte præcepta nostra atque scripta ad veterum scriptorũ normam & exemplar dirigemus, recentiorum quorundam nouas, & plærasque omnes ineptas salutandi formas planè omittemus.

DE LATINA ET GRAECA SALVtandi ratione.

CAPVT XV.

PRincipio, eius qui scribit nomen, (qua voce prænomen, cognomen & agnomẽ etiam complector) ponẽdum est casu recto: deinde litteræ S. P. D. q̃ significant, salutem plurimam dicit: siue S. D. tãtùm. Tum eius nomina, ad quem scribitur eodem modo, sed dandi casu. M. Tullius Cicero S. D. C. Asinio Pollioni. Vel sic, M. Tullius C. C. Asinio Pollioni S. P. D. vel, S. D. Quando ad eundem sæpius, aut ad perfamiliarem scribimus, satis erit vnum vtrobique nomen ponere, cum litera S. Cicero Attico S. Marcus Q. F. S.

Quod si nos aliquem magistratum gerimus,

mus,aut si fuerit aliqua dignitas nostra illiusve,ad quem est epistola,adiungemus eã hoc modo. M. Tull. Cicer. Imp. P. Lentulo procos. S. D. Hinc Philippica 13. reprehenditur à Cicerone M. Antonius, quod cũ ad A. Hirtium Cos. & Cæsarem Octauiũ Propræt. scripsisset,eos honorum suorum nominibus non appellauerit,vt diceret: M. Antonius A. Hirtio. Cos. & C. Cæsari Proprǽt. S. Cæterùm huius rei caussam fuisse hanc ibidem testatur orator, quod Antonius, cũ se Cos. aut Imperat. nominare nõ posset, depónere alienum nomẽ ipse maluerit, quàm illis suum reddere.

Ad vxorem,liberos,propinquos, aut alioqui vehementer dilectos cum scribimus, adijcere solemus pronomen, suus. M. Tull. in titulo episto. scripserat: Tullius Tullio Tironi S. D. Tiro, illud Tullio, ad inuidiã vitandam omittendum rescripsit. Tum Cicero ep. 18. ad eundem. Quid igitur? non sic oportet? equidem censeo sic, addendum etiam, suo. Huic pronomini plærumque etiam adiectiuum vnum atque alterum adiũgimus, quod nostrum in eos amorem declaret. M. Tull. Cic. Terentiæ & Tulliolæ & Cic. suis S. P. D. Cic. S. D. Terentiæ suæ. Tull. Tironi suo S. D. Tullius Terentię suę, pater Tulliolæ duabus animis suis: & Cic. matri optimæ & suauissimæ sorori S. P. D.

Cic. Terentiæ ſuæ, & pater ſuauiſſimæ filiæ Tulliolæ S.D. Tullius, & Cic. & Q.Q. Tironi humaniſſimo & optimo S.D. Cic. Fil. Tironi ſuo dulciſſimo S. P. D. Quintiliani & Plinij temporibus cæpit recipi mos, vt omnibus fere, niſi apertè eſſent inimici, adderetur, ſuo. Martialis de charta epiſtolari:

Viues.

Seu leuiter noto, ſeu charo miſſa ſodali,
Omnes iſta ſuos charta vocare ſolet.

Irridetur ab eruditis quorundã mos ſuperſtitioſus qui nomen ſuum poſteriore loco ſolent collocare, cùm ad magnos & illuſtres viros ſcribunt: videlicet, vt honorem illis habeant, putant enim neſcio quam dignitaté in præpoſitione nominis ineſſe. Verùm, cùm iſta ratio à religioſis & ſanctis hominibus, ad Pontifices aut Epiſcopos ſcribentibus originem ſumpſerit, nos eoſdem vita & moribus imitari, in ſcribendo & loquendo duces ſequi non debemus. Si quis nihilominus hanc conſuetudinem retinere velit, ne ſuperbus aut impudens videatur, retineat. facinus enim hoc non eſt capitale.

Brandol. li. 1. cap. 9.

Apud græcos triplex erat vſitata ſalutatio in epiſtolis χαίρειν, εὖ πράττειν & ὑγιαίνειν. Per primam optabãt ſibi, vt cùm omnia ex animi ſententia ceſſiſſent, animus lætitia frueretur. Per ſecundã, vt actiones feliciter cederent, & prono curſu. Per tertiã bene optabant

Budæus Comment. linguæ græcæ.

tabāt corpori, quod eſt primū inter res humanū, eſt tamen ambiguum, & ad ſanitatē mentis etiam pertinet. Primi generis exempla, βασιλεὺς βασιλέων μέγας Ἀρταξέρξης Πέρσῃ τῷ χαίρειν, & Xenop. pædiæ 4. Κῦρος Κυαξάρῃ χαίρειν. Et Demoſthenes aliquoties in ſuis epiſtolis. Porrò quamuis εὖ πράττειν idē ſit, quod καλῶς πράττειν, tamē illud, non hoc ſalutationi epiſtolarum adhibetur: exiſtimatq́ue Plato longè aptiorem hanc ſalutationem eſſe, quàm quæ ſit verbo χαίρειν. Vide principium illius epiſtolæ ad Dionyſium, quæ eſt ordine tertia. Sic igitur ſalutat. Πλάτων Διονυσίῳ εὖ πράττειν. Horatius vtrūque expreſſit eodem verſu.

Celſo gaudere & bene rem gerere Albinouano. Ep. 8. li. 1.

Epicurus aliam quandam ſalutationem vſurpauit, εὖ διάγειν. Precabatur id, in quo felicitatem ſummam eſſe ſtatuebat, vitam nēpe ſuauem & iucundam, moleſtiarumq́ue prorſus expertē. Intelligendum eſt autem cum huiuſmodi verbis infinitis, vocabulū εὔχεται precatur, optat. & cæt.

DE EXORDIO EPISTOLAE.
CAPVT XVI.

FVit olim mos vetus, quem Seneca vſq; ad ſuam ætatem ſeruatum ſcribit, epiſtolas ſic exordiri: Si vales bene eſt, ego quoq; valeo, Plin. Cæcilius Fabio Iuſto S. olim

Ludo. Viues. Mos vetus exordiendi epiſtolẽ, ep. 11. li. 1.

olim nullas mihi epiſt. mittis: nihil eſt, inquis, quod ſcribam: at hoc ipſum ſcribe, nihil eſſe quod ſcribas: vel ſolum illud, vnde incipere priores ſolebant, ſi vales bene eſt, ego valeo. Id varijs modis enunciabatur: ſi vales, valeo: ſi vales bene eſt, ego valeo. Dolabella Ciceroni: ſi vales gaudeo, equidem valeo, & Tullia noſtra rectè valet, & Cicer. Terentia minus bellè habuit, ſed certo ſcio iam conualuiſſe eam. L. Lucceius Ciceroni: ſi vales bene eſt, ego valeo ſicut ſoleo, paulo etiam deterius quàm ſoleo. Lepidus Sen. & pop. Romano: ſi vos liberiqúe veſtri valetis, bene eſt, ego quoque valeo. Interim non adijciebant quicquam de ſe, quum non rectè valere volebãt ſignificare, animo præſertim: aut ſibi eſſe curæ illorum ſalutem, ſuam non item illis: vt Metellus Ciceroni: ſi vales bene eſt. Cicero Metello: ſi tu exercitusque tuus valetis, bene eſt. Quę particula deſijt eſſe in vſu, ſicut illa in orationibus, Iouem ego Optimum Maximum: ſed non ita, quin addi poſſit, & aliquando debeat, ornetque epiſtolam.

Cic Diuinat. In C. Verrem.

Principium epiſtolæ nomen eius ad quẽ ſcribimus, niſi certis de cauſſis, habere non debet. Cauſſæ autem ſunt, vt vel aliquem affectum animi exprimamus: vt, Ego, verò Serui vellem, vt ſcribis, in meo grauiſſimo caſu affuiſſes. Vel, vt in re admodum graui at-

Lipp Brandol. Initiũ epiſtolę aliquando nomen habet.

attentiorem habeamus auditorem: vt, ego, Lentule initio rerum atque actionum mearum. Vel, cùm aliquid vehementius exprimere volumus, quod non in principio modò, sed in tota quoque epistola fit: vt, Vrbẽ mi Rufe cole, & in ista luce viue. Seneca fere semper nomen eius ad quem scribit, apponit: Plinius, quod ego meminerim, nunquã: Cicero his fere quas exposui de caussis.

Sunt etiam multæ Ciceronis epistolæ, quarũ initium abruptum est & patheticum. Vt *8.11.* l.*2.* & *13.*li *7.* & *6.* *15.17.*li.*8.* & *17.19.* & *21.*lib.*9.* & *40.*l. *10.* & *30.* lib.*12.* Ad Att. *5.*li.*4.* Et *3.*lib.*1.*ad Q.F. hoc habet principium: Mi frater, mi frater, mi frater, tu ne id veritus es &c. Hæc abrupta initia potissimũ in iocosis & familiaribus decent, quibus id assequimur, vt non mutam epistolam epistolæ, sed viuo sermoni viuum item sermonem referre videamur. Et quoniam vtrinque missæ acceptæque literę mutuum alloquium imitantur, pulcherrimum fuerit, illas quã rem repræsentant, eandem quàm appositissimè adumbrare. Abruptum initium.

DE EPISTOLA NARRATORIA
CAP. XVII.

PRimum epistolarum genus illud vnũ affirmare ausim (ne à M. Tullio, Romanę eloquentiæ parente discedam) cuius caussa Διηγηματικὴ. Cic. ep 1. 5. 7. & 9. lib. 1. 11.

2. lib. 11. Ad Q. Fr. ep. 1. Plin. ep. 6. li. 1. 1.7 li. 2. 9. li. 3. 12. li. 4.

caussa epistola ipsa inuenta est, vt absentes de rebus doceremus, si quæ essent, quas eos scire, aut nostra, aut ipsorum referret: quod Expositorium, seu Narratorium (multa enim vocabula declarandi gratia fingant sibi Grammatici necesse est) appellare libet. Illud in primis in hoc genere obseruandum esse animaduertimus, vt antequam ad narrationem ipsam, quæ breuis, simplex, dilucida, pura, elegans, propria esse debet descendamus, beneuolentiam ab eo cui scribimus aliquo modo captemus: quanquam cùm epistola expressio quædam amoris debeat esse, & pulchritudo eius (vt sentit Demetrius) sint aptæ blanditiæ, in singulis etiam epistolis, conciliandà pro rei occasione beneuolentia erit.

Politia 2. li. 11. 14. lib. 12. P. Manut. 21. l. 2. 18. li. 3.

Deinde rerum ac temporum ordinem conseruantes, vt res gestæ sunt, exponamus. Et vt exordiri solent à rebus lætis, ita primũ de amici rebus (vt videantur sibi curæ esse) dicere moris est, (vbi de suis etiam aliquid sit scribendum) deinde ad sua descendunt.

Sæpe tamen à narratione ipsa incipere poteris, vbi vel antea scripseris de eadem ipsa re, vel breuitas temporis non nisi rei expositionem desiderat, vel amicitia ipsa nullũ admittit exordium.

Et in principio quandoque, vt in fine, nostram solemus amico operam polliceri, vt

patet

patet in epistolis ad Lentulum. De cætero, nullo ad eam rem, quam scribimus apparatu, vel arte opus est, sed simpliciter, & simplicibus nominibus expedienda, nisi quid de ipsa Repub. de Deo, & similibus rebus, quæ grauitatem quandam præ se ferunt, erit dicendum.

QVOT IN RESPONDENDO SPEctanda, & de responsione ad Narratoriam.

Cap. XIIX.

DVo sunt, si Viuem audimus, in respōdendo potissimum spectāda: hoc est, quæ scripta sunt ab eo, cui respondemus, & quo animo. Possunt enim res aut malæ esse, aut parum rectæ in animo bono: aut bonæ in dissimili. Si malæ, laudabitur, animus, & mens ipsa, à qua dimanant: res verò ipsas, quia laudare minus possumus, excusabimus, vel leuiter & amicè amicum, prout res exposcere videbitur, admonebimus. Sin bonæ erunt res, nec cum malo animo cósentire videbuntur, nihil oberit dissimulare, & animum ex rebus ipsis censere. Itaque dicemus non dubitare nos de animo, quandoquidem indicia eius, nempe res ipsas, talia intuemur: hîc res commendabuntur. Verùm hæc & alia melius cognosci poterunt, si, quomodo ad singula epistolarum

ge-

genera respondendum sit, statim viderimus.

Cic. 21 l. 5. 32. l. 7. 18 l. 11 Ad Att l. 8 ad Pōpeium scripta. Plin. l. 5. 7 l. 9.

Ad expositionem igitur, vt à primo exordiamur genere, iucundas nobis fuisse literas rescribemus: ex quib⁹ omnia quæ scire desiderabamus cognouerimus: gratum fuisse amorem, quo nos prosequitur, cęterasq́; huiuscemodi res non insuaues.

Cic. 8. lib. 2. 25. lib. 4.

Rogabimus vt ita facere pergat, vti cępit, & quàm sæpissimè.

Præterea gratias etiam agere poterimus, vicissim & nos scribentes ea, quorum ipsum cognoscendorum esse auidum putamus.

Si quid autem ab amico desideramus, quod prætermissum esse videatur, modestè illis de rebus ipsum admonebimus, ita, vt ad laudem potius nostra verba spectent.

DE COMMENDATITIA.

CAPVT XIX.

Συστατικὴ ἢ παραθετικὴ.

Cic. ep. 17. & 3. li. 12. 13. l. 9. & omnes l. 13. Plin. 4. 1. 14. 15 l. 6. 8. l. 5. Cic. ep. 50. 60. Ad Att. lib. 16. In ep. ad Plan. com. Plin. 29. l. 9. Cic. 5. 7. l. 2. & 5. lib. 5.

ALterum epistolarum genus, quo aliquem alicui commendamus, commédatitium appellatur: quod cùm officiosum esse oporteat, hæc fere in eo obseruari solent, vt primum religiosè, & sine ambitione commendando, narres caussas tuæ amicitiæ cum eo ipso, quem commendas, eiusqúe dicas laudes: deinde ad petitionem descendas, quæ æqua sit, honesta, necessaria, & facilis factu: postremò fiat remunera

tio-

tionis mentio, & ex parte tua, & ex parte cõmendati: licet non ſemper à Cicerone id fieri legamus.

Si commendatio erit vulgaris, vel parum honeſta videatur eſſe (cogimur enim quandoque nõnullos, in rebus non admodum etiam honeſtis cõmendare, aut noſtra ſponte, aut aliorum rogatu) vel animus illius cui ſcribimus, erit aut à nobis alienatus, aut ab illo, quem commendamus: tunc captabimus beneuolentiam, vel vtemur inſinuatione, aliquoué artificio: provt res poſcere videbitur.

Cic. ep. 1. 47. lib. 13 Ad Att li. 6. in ep ad Caplt. Plin ep 13 lib. & 21 lib. 3. 31 lib. 7.

Pudentis hominis eſt, cùm alium commendat, illis pręſertim; qui cum aliqua ſunt poteſtate, exprimere, ea tantum ſe petere, quæ & ſuus pudor poſtulat, & fides ac dignitas illius, cui commendatur, patitur: vt quæ amicus æqua poſtulabit, lubente ipſo, impetret.

Cùm iterum & ſæpe aliquem commendas de eadem ipſa re, ne nimis importunus videaris, vt tibi ignoſcat, dices. Nam id te non facere ſignificabis, quòd parum confidas vel illius liberalitati, vel amicitię: ſed id omne conferes, vel in deſiderium, quo maximo teneris, rem gratam ac vtilem amico faciendi, vel in rem ipſam: cùm tanta res, ác etiam exiſtimatio agatur.

Cic ep 61. 41. 53. li. 13.

Sì verò quicquam is, cui commendatur

D pro

Plin. ep. 8, lib. 9.

pro amico fecerit, gratias ages, & quàm gratissimo viro beneficium commodasse ipsum declarabis, quamque tibi gratum fuerit ostendes. Non dubium tibi esse, quin & tua caussa, & suę etiam constantiæ gratia, in eadem sit mansurus liberalitate. Et ideo rogabis, vt quæ initio ostendit, deinde quæ fecit, ad exitum augeat & cumulet.

DE RESPONSIONE AD COMmendatitiam.

CAP. XX.

CVm ad epistolam rescribimus commendatitiã, nostrum esse videtur considerare, amicus ne sit noster, qui commendatur, an nulla nobis familiaritate coniunctus, an aliquo modo à nobis alienus: iusta ne sit commendatio an iniqua.

Cic. ... lib. ... Ad ... lib. ... ad Antonium.

Si amicus erit, & dignè, atque vt meretur, commendatus gratam nobis fuisse commendationem dicemus, in qua præsertim de homine agatur, qui multos iam annos cum suis, vel ab ineunte ætate in nostro sit aere: multumque à nobis diligatur non solùm propter veterem amicitiam ac amorem nostrum, nec non obseruantiam in nos atque nostros, sed propter summam etiam eius humanitatem, doctrinam, bonos mores, cæterasque virtutes. Iisdem vteris rationibus, cùm aliquis tibi, quem alteri commendes, erit commendatus. Illud etiam addere

P. Man. ... 21. ... lib. ... P. Man. ... lib. ...

dere poterimus, noſtram ſalutem, dignitatem, ac vtilitatem magnæ ſemper illi curæ fuiſſe. Quamobrem reſcribemus, non poſſe nos ei non amicos eſſe, neque ſolùm amici commendatione, quæ apud nos valeat, valueritqúe ſemper plurimum: ſed noſtro etiam iudicio ac voluntate. Ergo ſummo nos ſtudio & cura, omnia pro amico, vel feciſſe, vel facturos dicemus, nihilque nobis laborioſum ac moleſtum videri poſſe: ſed omnia cùm facilia, tum honeſta. Quod tamen admonemur, agemus gratias: quod rogamur, queremur. Admoneri enim debemus, non rogari vt faciamus, quod nobis non facere turpiſsimum eſt.

Si nulla tibi cum commendato erit neceſsitudo, ita tamen hominem commendatum habeas velim (cùm amicus ſit amici) vt tuam operam, conſilium ac fauorem, nulla vnquam in re deſideret.

Inhoneſta commendatio non eſt inhoneſtè, ac inſolenter reijcienda: ſemper enim amico aliqua ex parte morem eſſe gerendum exiſtimo. Sic igitur reſpondere poterimus, iam diu nos deſideraſſe aliquam nobis dari occaſionē noſtri in eum animi oſtēdendi. Et ideo dolere ſcribemus, nó poſſe nos, ſalua exiſtimatione noſtra, illius moré gerere volūtati Beneficiū tamen in aliud tempus magis idoneū nos differre dicemus, que-

res & ampliorem illi vtilitatem conciliatura, & nostram beneuolentiam clarius testatura, nobisque ipsis maiori gloriæ futura sit: non minus enim beneficium dare videtur, qui honestè negat quod negandum iudicat, quàm qui æqua concedit. Quandoq; ea qua decet modestia, mirari nos dicemus, amicum nostrum, tanta cùm doctrina, tum virtute præditum, tales recipere caussas Hominē esse crudelē, ingratū, indignum omni commendatione: omnia tamen nos cupere, quæ amicus velit. Nā si caussa ad nos solos pertinet, nos vel remittemus, & condonabimus omnem nostram iniuriam, animaduersionem, & supplicium, quo vsuri in illum essemus: vel rogabimus obtestabimurque amicum ipsum, ne ad crudelia, iniqua, indigna nos faciēda impellat. Quod si res ad alios pertinebit, hoc est, cùm alij etiam insigni aliqua affecti erunt iniuria, tum non in nostra esse potestate, nec si esset, fas esse, dicemus, quicquam condonare. Verùm si illū, qui aliqua commendatione dignus iudicatur, vel sua caussa, vel eius ipsius, qui commendat: nec tibi tamen commendatum esse velis, nec alijs commendare, ob acceptam aliquam iniuriam, aliamué ob causam, explicabis rationes, si minus iustas atq; honestas, aliqua tamen ex parte probabiles, quibus te ad id recusandum adductum esse

scri-

Cic.10.lib.5.

Plin.30 li.6 [illegible]

ſcribes, commendationem tamen ipſam aliquo modo excuſabis.

Verùm optimi, cuiusque viri munus eſſe tibi perſuadeas velim, nullo vnquam tẽpore, nec inhoneſta concedere, nec honeſta denegare. De hac porrò materia multa etiam ex ſequenti capite aſſumi poterunt: cõmendatitia enim epiſtola & petitoria ſunt affines.

DE PETITORIA.

CAPVT XXI.

OMnes petitiones (quod genus commẽdatitio proximum eſt) aut honeſtæ ſunt, aut mediæ (nam turpem rem nõ decet bonum virum nec petere, nec petitã concedere.) Honeſtam vocant conſilium, amicitiam, admonitionem, inſtitutionem, mediam verò, & quaſi neutram, pecuniam, fauorem, adiumentum pro nobis aut amicis.

Αἰτητικά. Cic ep. lib. 10. & lib. 5. 16. lib. 4. 6. lib. 13.

Commendatio cùm de nobismetipſis loquimur, perquam modeſta debet eſſe, qualis habetur illa Vatinij ad Ciceronem: nunquam enim dimittere noſtrum in rogando pudorem debemus.

Idcirco antequam deſcendatur ad petitionem, ſæpe poſſumus facere nobis beneuolum illum cui ſcribimus, enumerando & illius liberalitatem ac humanitatem, qua

Plin. 33 lib. 5.

Pol. 3. lib. 1.

cùm in alios, tum in nos vti solitus sit (ideo nemini nos magis debere desiderare, quàm illi, cui aliâs plurimum debuimus, ostendemus) & nostram in illum obseruantiam ac fidem.

Cic. ep. 6. li. 2. 5. ... 10. libr. 2, 4. lib. 3.

Præterea quàm necessarium sit nobis quod petitur, quamque vtile, & quàm illi à quo petimus non inutile.

In omnibus petitionibus Rhetoricum esse docet Seruius Honoratus, hoc obseruare, vt posit præstari quod petitur, vt iusta sit res, vt habeat modum petitio, & sequatur remuneratio, quæ digito quodammodo significanda potius est aliquãdo, quàm apertè commemoranda: & eo satius erit polliceri, si ita res ferre videbitur, gratum ac memorem animum nostrum. Quas quidem omnes partes, in omnibus pæne epistolis, quibus aliquid petit Cicero, haud difficile est inuenire diligenter lectitanti.

DE RESPONSIONE AD *Petitoriam.*

CAP. XXII.

Plin. ep. 5. lib. 3. ... 10. 6. lib. 5. 6. lib. 7. 10. li. 6. 17. lib. 2.

AD petitionem cùm respondetur, si ad plura rescribendum est, ad id, quod primo petitum est responderi solet: deinde ordine ad reliqua.

Principium cuiusque rei desiderat fere semper, vel, De, præpositionem, vel, Quod, coniun-

coniunctionem: vt, De successore, De præda, De rationibus, Quod scribis, Quod dicis, Quod quæris. Cic. 18 fam.

Cùm ad plures literas est rescribendum, eodem vteris ordine: & vbi ad vnas responsum est, sæpe dici solet, vnis respondi, venio ad alteras: licet quandoque núllo seruato ordine rescribat Cicero, & ab vltimis etiam incipiat, vt vel placuit, vel magis conuenire visum fuit.

Conuenit huic loco, si petita concedes, verborum quædam comitas: verbi gratia: te idipsum, quod petit, iam destinasse, tibique, sponte currenti calcaria addita fuisse, nihil esse, quod ab amico tibi mandari aut maius aut gratius: nihil quod honestius à te suscipi possit, quã vt id agas: iniuriam tibi fieri putare cùm rogaris, maiora illũ cui das, esse promeritum: dolere te, quod tam effusè, tam ambitiosè sis ab amico rogatus: plura te facturum fuisse dices, si vel per facultatem tuam, vel per illius voluntatem, vel honestatem tibi licuisset. Cic. 17 ... Plin. 4 lib. 1. & 1 . lib. 1. 18 lib. .8. 15. lib. 3. P. Man . lib. 44. li 13 12 lib. 33. li. 3. 24. lib. 4.

Cùm vel consilium, vel admonitio, vel aliquid simile petitur, ingenuè & liberè, amicè, fideliter ac prudenter consilium dabis, & admonebis, rem ipsam rationibus comprobans. Plin. 23. lib. 2.

Verùm, si rem petitam, aliquam ob caussam denegabis, denegareq; tuum esse vide-

retur. prætermissa omni verborum asperitate, tam comiter, & tam aptè rationes, cur id facias, reddes, vt non solùm tibi amicum illum conserues, verùm etiam amicissimum facias. Id quod fieri poterit, cùm scribetur, non tantopere nobis considerandum esse, quid vir optimus in præsentia velit quàm quid semper sit probaturus: iudicio tamen illius ac voluntati, quantum rei honestas postulabit, satis faciendum erit: quod fit etiam interdum cum aliqua conditione.

Min. 7 lib 1. Plin. 2, li. 6.

Nonnunquam licet pro amico omnia te libenter & fecisse & facturum ostendas: contraria tamen, adhibitis rationibus, persuadere conaberis.

Cic. 1 lib. 2. 3. lib. 13.

DE HORTATORIA ET DE hortatoria.

CAP. XXIII.

προτρεπτική ἀποτρεπτική.

Cic ep. 3. 4. 7. & 11. lib. 2. 7 & 9. 10. 3. lib 4. 6. lib 7 ad Brutum. 1. Plin 3 23. li. 1. 10. lib 1. 1. 3. 12. lib 9.

SEquitur Hortatorium genus cum Dehortatorio suo contrario cõiunctum. Quod tum plenũ esse iudicabis, cũ qui hortatur dehortaturue, alicuius est auctoritatis: quæ vel ætate comparatur, vel multarum rerum vsu ac cognitione, vel nobilitate, vel diuturno liberalium artium studio. Alioquin non vehemens, nec animosa (vt decet) potest esse hortatio, non grauis & sententiosa, non affectibus plena.

Præter-

Præterea nihil te nec tua, nec cuiusquam gratia, ad id faciendum impelli dices, sed eius ipsius, ad quem scribis causa. Ideo pollicearis necesse est, te & amantissimum & fidelissimum consilium daturum.

Ostendes rem hortatione, siue dehortatione dignam: afferes commoda siue incommoda (suadentur enim vtilia, honesta, necessaria, facilia factu, & æqua: contraria verò dissuadentur) quibus non sua, Reipub. certè caussa ad id peragendum moueri deberet, vel ipsorum parentum, vel filiorum, vel familiæ, vel amicorum affiniumque, vel nostræ demum (si quid ad rem facere videbitur) beneuolentiæ, & necessitudinis: vel etiam ne inimici aliena laude ac vtilitate dolentes, maxima ex nostris incómodis afficiantur lætitia. Multum etiam nonnunquam ad persuadendum valet, cùm dicis, non dubitare te, quin hæc tua consilia plurimum habitura sint auctoritatis: & sine his etiam amicus re ipsa responsurus esset tuæ de illo expectationi. Rationibus & exemplis res est corroboranda: cùm qui hortantur, soleant proponere imitandos claros viros.

Cic ad Att. [illegible] 10 in ep. Ant. & Cæs. ad Cic. Cælius M. 8 epist 17. Plin ep 3. lib. 2. P. Man. 7. lib. 3. Cic. ep. 14. lib. 3.

Cic. ad Trebã. ep 4. li. 15. multum refert si laudes eum, quem cohortere. Hoc facit ipse ep. 1. li. 2. & 4 lib. 12. & alibi sæpissime. Patet episto. 7 ad Marcellũ lib. 4. & ad Catonem lib. 4. ep. 4.

Hortatio, Dehortatioque eo modestiores esse debent, quo maior est, nobilior, & doctior, quem hortamur, aut dehortamur. Nam considerandũ est qui scribat, cui scri-

Man. 24. li. 4. 14. lib. 9. Man. 9. lib. 1. 5. 21. li. 2.

bat & qua de re: cum varijs ingenijs, vt corporibus varia adhibenda sit medicina. Quandoque ijsdem alij vel præceptis, vel exemplis monendi sunt, quibus ipsi nos monemus.

DE RESPONSIONE AD HORtatoriam & Dehortatoriam.

Cap. XXIIII.

Cic. ep. 12. lib. 2. 11. li. 16. Plin. 19. li. 7. Cic. 4. lib. 10.

AD Hortatoriam rescribes, gratam tibi fuisse hortationem, qua vsus fuit amicus: plurimum apud te valuisse illius auctoritatē, consilia, admonitiones: vtpote quæ ab amico, à fideli, à prudenti animo proficiscantur: omnia te facturum esse, quæ hortatus fuisti, etiāsi aut aliter sentires, aut dubitares, si quidem amici admonitio nos (si secus sentimus) reprimere: hortatio (si dubitamus impellere potest, vt id sequamur, quod ille optimum putat. Præterea ages etiam gratias, semper id te in memoria habiturum commemorans.

Cic. 17. lib. 2. Plin. 10. lib. 2. 8. lib. 5. Cic. 16. lib. 2. P. Man. 25. lib. 2.

Cùm hortatus, dehortatusúe fueris de rebus, quas tua sponte facturus, non facturusúe esses, respondere poteris (si ea, ad quæ hortatus fuisti, in animo est facere) confirmari tua consilia, cùm sentis prudētibus, fideliterque suadentibus idem videri: si statuisti non facere, à quibus ille dehortabatur, te mirari dices, cur id dicat, aut talia de

te suspicetur: cùm non desint rationes, cur id de te, nec dicere, nec suspicari deberet. Omnia tamen in bonam te accipere partem scribes

Si quid vehemẽter addubites, in ea re de qua hortaris: te tamẽ factur ũ dices, vt hortatur, q a ipse hortatur: tuæ tamẽ dubitationis rationes cõmemorabis Petes igitur ab amico vt examinet secum, omnesq; quos mouisti in vtraq; parte calculos, ponat: vt id eligat, in quo vicerit ratio: ab amico enim ratio exigetur, te excusabit obsequium. Cùm verò amici præceptis parere cupimus, & aliqua impedimur causa, quo minus ea exequi posimus, tunc idoneis vtendum erit excusationibus.

Plin. 9. L. 2.

Plin. 10. E. [illegible]

DE LAVDATORIA.
Cap. XXV.

Laudatorium genus, quo aut nos, & nostra, aut alios & aliena commendamus, sumit materiam ex rebus aut externis, aut corporis, aut animi: quæ vel ad nos ipsos spectent, vel ad alios. Cùm vel eos ipsos, ad quos scribimus, vel alios, alienaue laudamus à doctrina, iustitia, temperãtia, fortitudine, acceptis beneficijs, rebus bene gestis, alijsq; virtutibus, à rerum magnificentia, copia, varietate, pulchritudine, cęterisq; rebus: illud cauendum est, ne laudatio in adulationis vitium, aut suspicionem incidat: tũc.

Ἐπαινετικ-κή.

Cic. 14 lib. 9. 19 lib 10. 10. & ale lib. 2 [illegible] lib. 12. 10 lib. 13. 2. lib [illegible] [illegible] lib. 7. 3 [illegible] 4 lib. 4. [illegible] 22 li. 7. 9 lib. [illegible] [illegible] 12. li. 2 [illegible] 4 l. 4. Cic [illegible] lib. 5. 7. lib. 17.

enim insuauis solet esse, cũ illis quibus scribimus, tum alijs. Nam ad cœlum tollere aliquem verissimis & iustissimis laudib' debemus. Consultum igitur foret, ea tantum laudare, quæ illis tanquam stimulus ad virtutem esse possunt. Solemus etiam nonnunquam alios, aliaue laudare, nõ tantum quia ea omnibus digna laudibus iudicamus, verùm etiã, vt illum cui scribimus ad aliquid faciendum cohortemur.

Plin. 5. 10. 16. lib 1. 3. & 7. lib. 2.

Cùm vel nosmetipsos vel nostra laudamus, adeo modesti debemus esse, & verecundi vt nunquam ad eam laudem nisi coacti, sed aptè tamen & congruenter veniamus. Impeditum est enim seipsum (docente Cæcina) laudare, ne arrogãtes videamur: solùm liberum, alterum miris ad cœlum laudib' efferre. Laus igitur ex aliorũ lingua illustris, vera & solida habetur: ex nostro verò ore sordescit fere semper. Quod si ad illos scribimus, quibus cum maxima nobis intercedit familiaritas, liberè cũ his tanquã nobiscũ loqui posse videmur. Quãdoq; Cic. probabilem nactus materiam iocãdi, plurimum se laudat. Tẽperare mihi hoc loco nõ possum, quin huc adscribam planè festiuã & ornatam Plinij epistolã qua ille Euphratem Philosophum ab humanitate, ingenio, doctrina, eloquentia, forma & habitu corporis, sanctitate morum eximiè celebrauit.

Cic. 7 lib. 3. 2. & vlt lib 6. P. Man 9 lib. 8. in fi. Ad Cic lib. 6. Plin 5. lib. 4. 23 lib. 9.

Cic. 9 lib 5. ad Att. 14. lib 6. fere in medio.

Cic. 11. lib. 2. 4. lib. 5.

C. Pli-

C. Plinius Arrio Clementi S.

SI quando vrbs nostra liberalibus studijs floruit: nunc maximè floret. Multa claraque exempla sunt, suffecerit nobis vnum; Euphrates Philosophus. Hunc ego in Syria, cùm adolescentulus militarem, penitus, & domi inspexi, amariq; ab eo laboraui, & si non erat laborandum: est enim obuius & expositus, plenusq; humanitate quam præcipit: atque vtinam sic spem ipse, quam tunc ille de me concepit, impleuerim, vt ille multum virtutibus suis addidit. At ego nunc illas magis miror, quo magis intelligo, quanquam ne nũc quidem satis intelligo. Vt enim de pictore, sculptore, fictore, nisi artifex iudicare: ita nisi sapiens non potest perspicere sapientem: quantũ mihi tamen datur cernere, in Euphrate multa sic eminent & elucent, vt mediocriter quoque doctos aduertant & afficiant. Disputat subtiliter, grauiter, ornatè, ac frequenter etiam Platonicam illam sublimitatem & latitudinẽ effingit. Sermone copiosus & varius, dulcis in primis, & qui repugnantes quoque ducat & impellat: ad hæc proceritas corporis, decora facies, demissus capillus, ingens & cana barba: quæ licet fortuita & inania putentur, illi tamen plurimum venerationis acquirũt: nullus horror in vultu, nulla tristitia, multum seueritatis. Reuerearis, vt occursum non reformides: vitæ sanctitas summa, comitas par, insectatur vitia, non homines: nec castigat errantes, sed emendat. Sequaris monẽtem attentus, & pendens, & persuaderi tibi etiam cùm persuaserit cupias. Iam verò liberi tres, duo mares, quos diligentissimè instituit: socer Pompeius Iulianus, cùm cætera vita, tum vel hoc vno magnus & clarus, quod ipse prouinciæ princeps hunc inter altissimas conditiones generum non honoribus principem, sed sapientia elegit. Quanquam quid ego plura de viro quo mihi

Ep. 10. Lib. 1.

Eleganter & vere dictum.

frui

frui non licet? nam diſtringor officio, vt maximo, ſic moleſtiſſimo. Sedeo pro tribunali, ſubnoto libellos, conficio tabulas, ſcribo plurimas, ſed illiteratiſſimas literas. Soleo nonnunquam (nam idipſum quandoque contigit) de his occupationibus apud Euphratem queri. Ille me conſolatur: affirmat etiã, eſſe hanc Philoſophiæ & quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoſcere, iudicare, promere & exercere iuſtitiam, quæque ipſi doceant, in vſu habere: mihi tamen hoc vnum non perſuadet, ſatius eſſe iſta facere, quàm cum illo dies totos audiendo diſcendoq; conſumere. Quo magis te, cui vacat, hortor, cùm in vrbem proximè veneris (venias autem ob hoc maturius) illi te expoliendum limandumque permittas. Neque enim ego, vt multi, inuideo alijs bonum quo ipſe careo: ſed contra ſenſum quendam voluptatemque percipio, ſi ea quæ mihi denegãtur, amicis video ſupereſſe. vale.

Vide humanitatem.

DE RESPONSIONE AD Laudatoriam.

CAP. XXVI.

Cic. ep. fa. l. 2. fere in princ. 6 l. ep. 76 P. Man. 40. lib. [illegible] li. 2, 41, li. 3. 32 lib. 1.

AD Laudationem qua ab aliquo affecti ſumus, modicè ac moderatè reſpõdendum eſt, noſtras, & noſtrarum rerum extenuando laudes. Tamen cùm de noſtris laudibus neq; prorſus aſſentiendum ſit, ne nos ipſi, qua in re minimè debemus, nimium amare videamur: neq; valde repugnandum, ne quod in nobis eſt honorificũ, ſtultè reijciamus, gaudebim' nos & noſtros,

ſeu noſtra laudari, & eo magis, quo vel meliores, vel doctiores, vel grauiores ſunt, q̃ aliqua nos laude proſequũtur: probata. n. virtus, à magnis præſertim viris, omnibus fortunis eſt anteponenda. Poterimus igitur non ſine gratia dicere, lætari nos à laudato laudari viro: noſq́ue dum noſtras legimus laudes, agnoſcere quodammodo, non ſine maxima animi noſtri voluptate ipſius: cùm, qui propriam ingenij & virtutum gloriam aſſequitur, is ſciat quàm optimè alienas deſcribere. Et ideo referemus ad euitandam arrogantiam, vel in benignitatem dicentis, qui ijſdem laudibus, & maioribus ornatus ſit, vel in beneuolentiam, in nos qui neminem volumus nimis eſſe in noſtra laude liberalem.

Cic. ad 1. q. P. Man. in L. Omnes fere Politiani & ad Polit.

Illum tamen fructum te ex ea laudatione conſequutum dicere poteris, quod cùm virtus laudata creſcat, vimq́ue cohortandi habere videatur, magis ad virtutes, aliaſq; res laude dignas inflammatus fuiſti. Itaque te enixurum multò etiam dices, quã antea diligentius, vt accedas proximè, ſi vlla ratione poteris, quo ille te perueniſſe exiſtimat, vt aliquando veritati iure, quod fortaſſe nunc humanitati magna ex parte largitur.

P. Man. 31. l. 8. 3. li. 4. 14. 3. li. 5. 32. 6 ff. 4. 4. li. 6.

Sed ſi laudes eſſent tam veræ tamq́ue claræ, vt in conſpectu fere omnium eſſent ſitę,

Plin. 13. l. 8. 31. l. 9.

nega-

negariq́ue minimè poſſent, mentionem illorum faciemus (ſi qui fuerunt) honorificam, quorum opera, ſtudio, autoritate, id factum à nobis fuit. Verùm à ſola Dei Opt. Max. bonitate profectas dicere, & pio & Christiano homine dignum eſſet. Idem etiam ſeruare poteris, cùm quis diceret, ab alijs te laudari: ni & illud addere velis, te cùm tua lętari cauſa, quod ea merces detur tibi laborum & vigiliarum tuarum, tum quod ea in ciuitate tua tribuantur, quæ fortibus & induſtrijs viris digna ſunt.

Interdum pudoris eſt ingenui, nihil penitus ad laudationem reſpondere, præſertim ſi præteriri ſilentio poſſit, ſaluo honore noſtro. Id quod tum maximè fieri ſolet, cùm & alia ſunt, de quibus ſcribi oporteat.

Cùm verò laudantur alij, eoſdem & nos laudabimus, confirmantes, quod ab amico laudatum fuit, & addentes, ſi quid addi poterit: vitia autem tacebimus, niſi aliqua per iocum potius, quàm feriò vituperare voluerimus.

DE ACCVSATORIA, SEV EXpoſtulatoria.

CAP. XXVII.

Ἐπιτιμητικὴ ἢ μεμπτική.

ACcuſatio, ſeu Expoſtulatio fit, cùm aliquem accuſamus, aut cùm de aliquo

quo alicuiusve vitio expostulamus. Accusamus illum, qui quod promiserat, non præstitit: itẽ accusamus aliquem breuitatis epistolæ, tarditatis, negligentiæ, intermissionis litterarum, modestè tamen & ingeniosè. Querimur nó rectè esse quid ab aliquo factum, potissimum erga nos, aut res nobis charas, & relictos nos esse ab aliquo.

Cic ep. 6 li. 3. 9. & 1. . li 7. Plin. 11. 13. li 1. 2. 6. l. 1. 21. li. 8. 26. li. 10.

Cùm alium accusant docti, de alioue cõ queruntur, causas addere solent, lenissimis vtẽtes verbis, cur mirentur, cur querantur, cur illud rectè factum non sit: illud solum agentes, vt illud in posterum nolit fieri, magisq́ue solliciti videátur esse de futuro, quá dolere de præterito. Ideò aut petũt, aut hortantur, aut rogant, ne posthac ea, non faciat solum, verùm etiam aliqua virtute compenset.

Cic. 9. ex li. 7. 26 l 10 16. & 17 ad Brutũ. P Manut 22. l. 2. 13. 24. lib. 4.

Interdum nos etiam ipsi excusamus amicum, cur aliquid prætermiserit, omiseritue, vel non credentes illum fuisse in causa, vel errorem vitiumve aliquo modo extenuantes.

Debet præterea qui alios reprehendit, omni vacare culpa. Idcircò Cicero cũ alicuius se suspectum esse rei arbitratur, diligẽter se expurgat, factumq́ue suum cum facto illius, quem accusare paratus est, si opus est, cóparat.

Cic. 6. L. 3. 14. Lib 4.

Aliquando simpliciter querimur de ali-

quo, adhibitis tantùm causis nostræ querelæ.

DE RESPONSIONE AD ACCVSAtoriam seu Expostulatoriam.

Cap. XXVIII.

Cic. 19. l. 14. ad Att. 15. li. 11. P. Man. 18. l. 1. Cic. 18. lib. 5. Plin. 17. 8. li. 7. li. 6. P. Man. 22. lib. 4.

AD Expostulatoriam, Accusatoriamque ea pertinere omnia videntur, quæ supra in excusando necessaria esse diximus.

Illud præterea hoc loco considerandum est, iusta ne accusatio sit, seu expostulatio, an iniqua: si iniqua, vel non fecisse, dixisseue, dicemus: vel rectè nos fecisse, aut dixisse honestis quidē rationibus & modestis comprobabimus: deinde grauem nobis non fuisse illam accusationē monstrabimus, sed gratam potius, cùm ab amico animo, à prudenti, à fideli venerit.

Si, qui scribit, iustam nos accusandi caussam habebit, extenuabimus rem ipsam, aut non consulto eam nos fecisse dicentes, aut aliorum peccatis coactos. Quandoque non crimen, sed culpam, à nobis amouemus, in aliumqúe hominem, vel in quampiam rem conferimus. Sæpè comparata causa dicimus necesse fuisse alterum facere: & id quod fecerimus, satius fuisse. E duobus enim malis, cùm fugiendum maius sit, minus est eligendum. Verùm si meritò reprehendimur, nul-

Cic. 2. li. 10. — Cic. 7. l. 9. Ad Att. 9. li. 1.

nulloque modo crimen à nobis nec remoue re nec reijcere in alium hominem, aliamve rem possumus. confitendum est liberè & ingenuè delictum amico (modò id tibi apud alios nulli vel vitio, vel fraudi esse possit) vbi non solú parata solet esse venia, sed summa etiam laus.

DE EXPROBRATORIA.

CAP. XXIX.

EXprobratio etiam, qua in illos solemus vti à quib' pro officijs, nulla nobis res lata est gratia, sub Expostulationis genere contineri videtur: quæ licet turpis illa quidem (vt fatentur omnes) & vix tolerabilis sit: quia meminisse debet, qui accepit beneficium, obliuisci qui dedit: interdum tamen ingrati animi vitium impellit nos ad exprobrandum. Itaque sic moderanda est, nō vt te collati beneficij pænituisse dicas, ac illius vitio tuã immutaturus .sis sentētiam: sed vt ostendas maleficiũ pro beneficio non esse reponendum: & virum bonum semper cùm memorem beneficij, tum gratum esse oportere.

Commemorat interdum Cicero officia omnia, quæ amico præstitit, non quò aliquid aut queratur, aut exprobret: sed quò ex hac beneficiorum commemoratione ad ipsam descendat hortationé, siue cōsolatio-

nem, faciliusque quæ velit persuadeat, aut alia præstet beneficia.

DE RESPONSIONE AD EXPROBRATORIAM.

CAP. XXX.

AD exprobrationem eodem modo est respondendum (si iustam exprobrandi causam habet) quo ad Accusatoriam respondisti, ea tamen modestia & tranquillitate animi, vt paupertatem tuam excusans, viriumque imbecillitatem & fortunam ipsam, aliquid ve simile, nec immemor beneficij, nec ingratus vir habearis.

Polliceberis tamen te, si vllo vnquam tẽpore data fuerit occasio, re ipsa præstaturũ, vt homini non ingrato se beneficium tribuisse cognoscat.

Si nulla esset causa (solent enim quandoque homines, vel natura ipsa, vel aliqua alia ratione adducti, iusta & debita etiam officia commemorare, aut præter rem exprobrare) tum poteris & aptè, & commodè dicere, relatam tibi potius esse gratiam, quàm beneficium præstitum, aut parem te vicem, aut aliqua ex parte pro viribus tuis reddidisse: indiesque maiorem si per tuas fortunas licebit, redditurum.

Quamobrem concludes nihil fuisse, cur talia diceret, cùm illa commemoratio, quasi ex-

ſi exprobratio fuerit immemoris beneficij, à quo vitio tá te alienum eſſe ſcribes, quàm, qui plurimum.

DE INVECTIVA.

CAP. XXXI.

AB hoc genere non ſeparant Inuectiuas, quando in aliquem inuehimur, & atrociſſimis verbis alicuius ſcelera, vt ingrati, vt crudelis, vt infidi, vt tyranni inſectamur. Quæ probandæ ſunt quatenus ad inſectationem vitij, alioſque ab eo vitæ genere deterrendos paratæ ſunt: nam vt inuadendum eſt in vitia, ita homini quantum fieri poterit parcendum, optimi quique exiſtimant.

Επιτιμητικη. Plin. 4. lib. 2. Cic. 7. lib. 5. ele. med. 13. lib. 8. 10. li. 11. ad Att. 10 l. 4. l. 6. 2. l. 14. ad Octauium. P. Man. 8. in li. 2.

DE RESPONSIONE AD INuectiuam.

CAP. XXXII.

INuectiuæ ac maledicę epiſtolæ, vel nihil reſpondendum eſſe optimi quique, doctiſſimique viri exiſtimant, vel non illico, vbi ea reddita, ſed ſedata commotione animi, & refrigerato ardore illo perturbationis.

Ad Q. F. ep. 1. Cic. 7. 8. li. 3. & li. 5.

Sed tum omnia epiſtolæ, epiſtolarumúe accuſatoris capita ponenda ſunt: deinde pacatè & moderatè omnia ordine refutãda, rationibus ſubiectis, aut attenuanda ſuſpicio.

Vitam noſtram ex anteactis ſpectādam eſſe ſcribemus, nullam nobis cauſſam, vtilitatem, aut commodū fuiſſe id faciendi, dicēdiue, immo incōmodum, damnū, dedecus.

Quandoque nō omnibus accuſatoris capitibus in principio repetitis, ſed ordine tātum, quod primum dixit, primum refutabimus: in vnaquaque cauſſa repetendo (quod ſolet Cic.) accuſatoris verba.

Amicitiam nos quoad ipſe volet, conſeruaturos indicabimus: nam ſemper debet eſſe inuectiuæ modeſta reſponſio, non arrogans, non ſuperba, procul ab omni ira: licet quandoque & Cicero, & alij grauiſsimè læſi, & non tantum ſua, quantum vel Reipub. vel aliorum, aliarumue rerum cauſſa irati, acerbiſsimè reſcripſerint.

Cic. 28. li 7. 3. lib. 11.

DE EXCVSATORIA, SEV Purgatoria.

CAP. XXXIII.

Παραιτητικὴ ἢ Ἀπολογητική. Cic 7. li. 1. 19. 17 / 2. 3 7. li. 6. 1. li. 8. 18. 31. 35. lib 10. 21 24. lib. 16 Ad Att. 6. 32. li 2. 2. li 3. 2. lib 4 Cic. ad Brut. 37. 17. Ad Q. F. l. l. 14

Excuſatio qua vel nos, vel alios, de tarditate, raritate, longitudine, ac breuitate literarum excuſamus: deque omnibus ijs rebus, de quibus aliqui vel nos, alioſue accuſant, vel de nobis conqueruntur, accuſare, conqueriue poſſunt, ſimplicem, breuem & dilucidam expoſitionem habere debet, cum attenuatione ſuſpicionis.

In hoc genere ſi poterimus, crimen à nobis

bis remouebimus, sin minus, afferenda est facti ratio, culpaque reijcienda vel in fortunam, vel imprudentiam, vel necessitatem, excusando paupertatem orationis, ignorantiam, angustias tẽporis, occupationes, morbos, pericula, & huiusmodi res, quibus ad aliquid, aut pro amicis, aut pro nobis etiam ipsis faciendum, non faciendumue adducti fuimus.

Plin. 2 l. 14 & 3. l. 4. l. 3. 4 l. 4. l. 0. ... l. 7. 1 ... lib. 8. 8. 29. lib ... P Man 7. 10. l. 14. ... l. ... 7. lib ... Pol. 12. lib. 4. 7. li. 6. Cic 14. l 6. ... lib. 4. ad Att. ... lib. ...

Ingenui tamen hominis est, pro loco & tempore, rem non modò fateri, sed petere etiam vt sibi ignoscatur: & polliceri, se negligentiam illam, iacturam temporis, non præstita beneficia, & reliqua id genus, assidua diligentia, multo labore, cura, studio, & amore, vel cum fœnore cõpensaturum.

Plin. 35. lib. ...

Perquàm festiua tamen, & venusta habetur excusatio, cum eodem crimine amicum condemnandum esse dicimus, quo nos vel condemnat, vel cõdemnare posset. Huc pertinet (quod hui⁹ generis videtur esse proprium) cùm vel nõ accusati excusamus nos, rationesque in medium afferimus, cur aut aliquid fecerimus, dixerimusve, aut amicũ hortati ad aliquid fuerimus, vt puta cùm semel atq; iterum, vel sæpius aliquem eidem commendas, viderisq; illius liberalitati, cui scribis, diffidere: tum enim caussas quamobrem id facias, explicabis.

C. 1. li. 2. vlt. 4.

Cic. 5. lib. 2. in fine 7. 8. l. 4.

Ad Att. vlt. & penul. l. 16.

DE RESPONS. AD EXCVSATORIAM, *seu Purgatoriam.*

CAPVT XXXIV.

Cic. 4. l. 4. 15. l p 4 l. 10 Ad Att. 7. l. 11. Plin. 13. li. 7. P Man. 24. lib. 2.

AD excuſationem reſponſio adeo modeſta erit, vt rem non aliter me accepiſſe dicam, quàm ipſe vel fecerit, vel dixerit. Ideo ſi quis ſe excuſat, cur vel ſæpe eodem exemplo, vel rarius ſcribat, & huiuſmodi, accipiam excuſationem qua vſus eſt ex ea parte, quæ ad ſcribentis honorem ſpectat. Nam cùm noſtra amicitia nullas recipere debeat ſuſpiciões, nec amicus peccare prętermittendo officio poteſt, nec nos animum illius aliter atque eſt, interpretari. Quocirca tollendę penitus ſunt ex mutua noſtra beneuolentia omnes ſuſpiciones.

Suſpicio venenum amicitiæ.

Paupertate orationis ſe laborare ſcripſerat Sulpicius ad Cic ep. 4. lib. 4.

Verùm cùm modeſtiæ cauſſa diceret, vel pauperem ſe eſſe orationis, vel indoctum, vel aliquid ſimile, id nunquam concedere, noſtræ etiam eſt modeſtiæ, vel potius humanitatis.

Cic. 23. li. 16.

Dicam aliquando iuſtam, & idoneam eſſe excuſationem: id tamen ne ſæpius faciat rogabo, rationeſqúe ſubijciam: & demum aſsiduitate potius literarum, aut aliqua alia re explẽdum eſſe officium, quam accuſatione oſtendam.

Quod ſi excuſatio minus probabilis videretur, inueniendæ ſunt rationes, quibus mode-

destè ostendamus, non esse accipiendam: admonebimusq́ue, vt maiorem in posterũ, aut vtilitatis, aut honoris sui, aut commodi aliorum rationem habeat.

Hæc tamen omnia ita scribenda sunt, vt ad virtutes potius bonosque mores ille inflammetur quàm ad vllam prouocetur iram: & eo consideranda est hominis natura, & illi quandoque sic indulgendum (etiamsi minus idonea videatur caussa) vt nocere tibi minimè possit.

DE DEPRECATORIA.

CAP. XXXV.

HAEC forma immeritò prætermissa est à quibusdam, cùm eius vsus nõ minus quàm cæterarum, frequens videatur. Ergo in hac epistola peccatum, seu culpam nostram aliorum ve, quorum nomine scribimus, planè aperteq́; confiteri solemus, hoc primum. παραιτητική.

Tum orare, vt nobis, vel illis venia tribuatur. Quam vt facilius impetremus rem siue crimen extenuabimus his modis & rationibus. Quod per imprudentiam, quod per ætatis imbecillitatem, quod nunc primum, ante hac nunquam in illud vitium inciderimus. Addemꝰ, nos, seu illum pro quo scribimus, in magno mœrore versari, præ pudore domo pedem non efferre, time-

re omnia, & non mediocrem ob admissam culpam dolorem præ se ferre; vt misericordia dignus videri possit.

Ad hæc eius quē placare voluerimus lenitatem clementiamq́ue laudabimus, & ex antecedente probitate hominis qui peccauit, spem bonam illi faciemus, vt ipsum supplicantem venia impertiuisse non pœniteat. Inueni huius generis exemplum apud Pliniū, quod, & quia breue, & quia suaue est, non grauabor adscribere.

C. Plinius Sabiniano suo.

Ep. 21. li. 9.

Libertus tuus, cui succensere te dixeras, venit ad me, aduolutusq; pedibus meis tanquā tuis hæsit, fleuit multum, multum rogauit, multum etiam tacuit: in summa, fecit mihi fidē pœnitentiæ. verè credo emendatum, quia deliquisse se sentit. Irasceris scio, & irasceris meritò, id quoq; scio. Sed tunc præcipua mansuetudinis laus, cùm iræ caussa iustissima est. Amasti hominem, & spero amabis interim sufficit vt exorari te sinas. Licebit rursus irasci, si meruerit: quod exoratus excusatius facies. Remitte aliquid adolescentiæ ipsius, remitte lacrymis, remitte indulgentiæ tuæ: ne torseris illum, ne torseris etiam te. torqueris enim cùm tam lenis irasceris. Vereor ne videar non rogare, sed cogere, si precibus eius meas iunxero. Iungam tamen, tanto plenius & effusius, quanto ipsum acrius, seueriusq; corripui, districte minatus, nūquam me postea rogaturum. Hoc illi, quem terreri oportebat: tibi nō idem. nam fortasse iterum rogabo, iterum impetrabo: sit modò tale, vt rogare me, vt præstare te deceat.

γνώμη.

Blandam vim adhibet.

DE RESPONSIONE AD DEprecatoriam.

CAPVT XXXVI.

LAudare initio poterimus confeſsionẽ culpæ, & ea nos maximè impelli dicemus ad ignoſcendum, ſiquidem ignoſcere pulchrum ram miſero, pœneq́; genus, vidiſſe precantem, vt ait Claudianus. Cupere nos, quantum in nobis eſt, nemini prorſus iraſci, neminẽ punire, ſed aliorũ delictis à mãſuetudine noſtra ad iuſtiſſimã iram aliquando traduci, immò potius trahi. Nihilominus ſemper apud nos plus valuiſſe illã ad ignoſcendum, quã iſtam ad puniendũ, nec nos tam aliorum iniurijs lædi, quã ſummiſſione placari. Pollicebimur, ſi ita ſe in poſterum geſſerit, vt promiſerit, nos illum multo chariorem habituros. Deniq; alia huiuſmodi non inſuauia paulum cogitanti, & epiſtolam deprecatoriam inſpicienti, in mentem venient.

DE IOCOSA.

CAPVT XXXVII.

REliquum eſt Iocoſum genus, in quo ſedem eſſe aiunt riſum: eo enim vtimur, cùm de rebus iocoſis loquimur. Sed acre ad iocos adhibendum eſt iudicium nam non cum omnibus iocandum eſt, ſed inſpi-

Παιχλικὴ ἢ Σκωπτική.

Cic. vlt l. 1. omnes fere li. 7. ad Trebat & multæ ad ſeũ lib. 9.

Plin. 6. lib. 1. 12. lib. 7.

P. Man 17. li 1. 7 l. 3. fere in fine 52 lib 4. Cic. 2. 23. l. 7. Plin 16. 21. l 1. Cic. 1. de offic.

inspicienda est persona, & pro personæ qualitate iocandum & non iocandum esse censeo: cùm sint, qui iocum nec dicere soleant, nec ferre possint.

Illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum iocandi genus est reijciendum, amplectendum elegans, vrbanum, ingeniosum, facetum. Iocosè aliquem carpere, & de eo cóqueri, quandam affert gratiam: nam iocando possum aliorum dicta, sententias, & facta confutare.

Sed cùm iocus naturæ sit munus, in eóque ob acumen & leporem, quibus rebus ioci commendantur, & admiratio, & delectatio inesse soleat, illud maximè cauendũ est, ne dum nos ridicula dicere volumus, in ridiculo ipsi simus.

DE RESPONSIONE AD Iocosam.

CAP. XXXVIII.

Cic. 10. 11. li 7. 10. 7. l 9. vlt. med. 20. eiusdem.

AD iocosam epistolam iocosè respondebo, modò ne quis offendatur. Ad graues viros, & maiores, habita omni ratione grauitatis, dignitatis, & ætatis, modestè est respondendum. Nam non eodem modo ad omnes rescribam: in pares siquidẽ & inferiores licebit vti iocis: in alios verò, vel non vtar, vel modicè vtar, aut etiam intra modum.

DE FLEBILI SEV *Lacrymosa.*

CAP. XXXIX.

FLebile genus faciunt nõnulli, cùm aut querimur, aut dolemus, aut ingemimus aut cruciamur aliquid vel nobis, vel parentibus, vel amicis, & affinibus, vel patriæ accidisse incommodi. θρηνητική. Cic. lib. 14. ad Att. 4. lib. 1. 4 l. 10. Plin. 5. o. li. 5.

In quo quidem genere rationes nostri doloris, gemitus, cruciatus, afferendæ sunt: & quam spem, si vlla est, & qua in re quoue in homine habeamus.

Solet flebilis epistolà gaudere interrogationibus, & exclamationibus, vt & magis illum ad quem scribimus, mouere possimus, & nostrum dolorem ac mœrorem non mediocrem esse significemus: modum tamen aliquẽ in illis, vt omnibus alijs in rebus, adhibendum esse tibi persuadeas velim. τὸ γὰρ μέτρον ἐστὶν ἄριστον.

Sciant verò studiosi adolescentes, non omnibus epistolarum generibus, quale videmus esse flebile, certas posse præscribi regulas de illarum œconomia, quocirca ea tantum à nobis ponuntur, quæ apud doctos obseruari animaduertique potuerunt.

(·)

DE

DE RESPONSIONE AD FLEBILEM, seu Lacrymosam.

CAP. XL.

Plin. 17. lib. 9.

AD flebilem epiſtolam eo reſpondendum ordine cenſeo, quo in conſolando vtendum eſſe infra dicemus.

DE CONSOLATORIA.

CAP. XLI.

Παραμυθητικά.

Cic. 2. li. 3. 10. l. 3. 5. lib. 4. 14. 16. l. 5. 4. lib. 6. ad Att. 10. 11. li. 11. 5. li. 4. Plin. 10. li. l. 8.

Pol 8. l. 1. l. 4. 7. Man. 18. l. 1. fore in med. 47 l. 4. ad Att. 2. lib. 15.

IN conſolando natura nos docet, vt primùm alterius infelicitate, moleſtia, dolore, rei alicuius iactura, & morte doleamus: deinde blandè & amicè reddamus rationes, quibus amicum à moleſtijs, & dolore abducere conemur, eum vehementer hortantes, vt omnem aduerſam fortunam fortiter ferat: & quid ſit forti & ſapienti homine dignum cogitet, quid grauitas, quid altitudo animi, quid acta eius vita, qd ſtudia, quid artes ab eo flagitét, quibus à pueritia floruit, quid ipſa natura, quid tēpora, quid neceſſitas. Non illi ſolum id accidiſſe: ea nos conditione natos eſſe, vt nihil quod homini accidere poſſit, recuſare debeamus: Turpe eſſe expectare temporis medicinam, quam repræſentare ratione poſſumus: & (quod omnium maximum eſt) acquieſcendum eſſe in ſummi Dei voluntate, cuius nutu iuſtè, cleméter, & ſapienter fiūt, reguntur, gubernan-

nantur omnia: cuiusque proprium est, dolorem & incommoda omnia in lætitiam vtilitatemque mutare.

Poteris quandoque à rationibus incipere ipsis, quibus aliquando amicus consolatus te fuit. Indignum enim viro esse existimant docti, quod alteri præceperit, idipsum facere non posse, vel non conari. Cic. ep. 9 ad Brut. P. Man. 45. li. 4, in fine.

Si non potes aliquid efficere suadendo, gratia contẽdes, & rogando, si quid tua caussa, & aliorũ velit, vt illis se molestijs laxet, eaque faciat quæ & se, & prudentia, & fortitudine animi sui digna iudicarit. Si quid profeceris, quantum voluptatis assecuturus sis, ostendes: sin nihil, officio tamẽ beneuolentissimi, atq; amicissimi functum te fuisse significabis. Cic. 15. lib. 5.

Excusant se quandoq; qui consolantur, cur longiores non sint, ne vel diffidere prudentiæ illius videantur, vel illum obtundere si minus eo studio delectaretur.

In fine verò epistolæ nostram illi operam studiumque pro viribus nostris pollicebimur.

DE RESPONSIONE AD CONsolatoriam.

CAP. XLII.

CONsolanti respondebis, primùm, gratam tibi fuisse cõsolationem, si minus iucun- Cic. 6. lib. 4. 13. & 15. li. 6. ad Att. 7. li. 12.

iucundam: nec dubium tibi fuisse, quin tali ex tuis incommodis mœrore afficeretur
30. amicus: deinde quem fructum ex illius literis cœperis, quod illis lectis aliquantulū acquieueris, cùm oratio prudens ac beneuola, auctoritas, exempla, consilia, cęteraq; res eleganter copioseq; collectæ, multam adhibuerint medicinam dolori: sed illud maiorem, quod firmitudinem, grauitatemque animi illius perspexeris.

Postremò vbi caussas tui doloris & fletus exposueris, desiderare te amici præsentiam ostendes, quam multum mœrori tuo (quando literæ tantum valuerunt) mederi posse significabis.

Grati tamen viri est gratias agere, & vicissim officium suum amico & semper, & ad omnia promptum paratumque ostendere. Precaberis tamen Deum ipsum, vt nunquam illi tua vti opera contingat, nisi in rebus cùm secundis, tum lætis.

DE OFFICIOSA.

CAP. XLIII.

φιλική. Plin.4.19 lib. 2.52. lib.6.16. lib.7.

Officiosa epistola, qua operam vel pollicendo, vel præstando nostram, aut præstitam honestè commemorando, vel gratiam inimus apud aliquem, vel initam, aut fouemus, aut augemus, iure generi consolatorio subijcitur: quia cùm alibi, tum in qua-

in quaq; consolatoria epist. (vt dictum est) operam nostram studiumq; polliceri solemus. Cómemoratis enim prius, si placebit, amicitiæ nostræ caussis, nil tam promptum & paratum esse scribemus, quã omnem nostram operam, curam, diligentiam, auctoritatem, gratiã, & facultates ad omnia, quæ ad amici voluntatem, commodum, & dignitatem pertinere cognoscemus. Ideo rogabimus, vt nostra quantulacunque sit opera, alijsque rebus & ipse, & sui in omnibus vtantur negotijs, publicis, priuatis, forẽsibus, & domesticis, cùm suis, tum amicorum, ac aliorum omnium, quoniam hoc nobis gratius atque optatius fieri nihil possit.

P. Man. 13. li. ad in fine.

Pol. 9. li. 1. Cl. 8. 11 li 5.

P. Man. 38. li. 4.

Addemus etiam (si ad rem facere videbitur) nos semper desiderasse tẽpus dari, quo & ipse, & alij cognoscerent, quanti à nobis fiat: vel doluisse, nunquã datam nobis fuisse occasionem præstandi officij iam diu debiti: nunc autem quando accidit, nihil nos prætermittere sine nefario scelere posse.

Cic. 10. lib. 5. fere in princ.

Cic. 1. li. 3.

Si quid prætermissum fuerit, & crebritate, & magnitudine officiorum nos resarturos pollicebimur. Si quid autem præstitimus, non minus breuiter quàm modestè cómemorabimus, quantum extiterit studium nostrum dignitatis amici vel tuendæ, vel augendæ: seu potius non dubitare nos scribemus (quod modestius & laudabilius habe-

Cic. 1. Lib 8. 19. l. 5. 2, lib 10. Plin. 4. lib. 6.

be-

betur) quin vel ſui vel alij perſcripſerint, cùm nec mediocre, nec obſcurum, nec eiuſmodi fuerit, quod ſilentio poſſit præteriri, breuiterque rem ipſam etiam nos attingere

Cic. 10. li. 5. nō longè à principio.

poterimus. Nihil præterea nos prętermiſſuros pollicebimur, quod ad vtilitatem, honoremq́; eius ſpectauerit. Omnia igitur dicemus & poſtulet à nobis & expectet: cùm officijs noſtris amici cogitationes ſuperaturi ſimus.

DE RESPONSIONE AD Officioſam.

CAP. XLIIII.

Cic. 19. 19. li. 5. & 6. lib. 7.

AD officioſam epiſtolam omnia reſponderi poterunt, quæ ſupra in gratiarum actione conuenire diximus. Non minus enim officioſa, & humanitatis plena debet eſſe reſpōſio, quàm fuerit epiſtola, ad quam reſpondetur. Et ſi minimè noua tibi fuerunt, quæ præſtitit amicus, grata tamen, & iucunda fuiſſe declarabis. Cùm ea ſit amici voluntas, humanitas & beneuolentia erga te, libenter talem te amplecti animum.

P. Man. 5. 11. 1. 13. 16. 26. lib. 2. 14. lib. 3. Plin. 1. lib. 4. 14. l. 7. 7. li. 8.

Polliceberis etiam operam tuam, certandumqúe eſſe officijs dices, quibus æquo animo vel vincas illum, vel vincaris ab illo. Tuam omnē ſpem ſignificabis in illo vno, vel in illo maximè poſt Deū ipſum, à quo pri-

primo bona omnia emanant, positam esse: tantam humanitatem & beneuolentiã, tot tantaque officia, nullam vnquam inobscuraturam obliuionem.

DE GRATVLATORIA.
Cap. XLV.

Gratulatio, quæ aut vtilitati & commodo debetur, quæ magna quidẽ est, aut honori ac dignitati, quæ maior habetur, aut virtuti & pietati, q̃uæ omniũ est maxima, fit, cùm alicui gratularis de rebus, vel quæ illi prosperè euenerunt, vel quæ alijs, de quibus quidem maximam illum arbitraris percipere lætitiam.

Συγχαρητική.
Cic. 11, 12. l. 3. 8. lib. 15. Plin. 13. 23. l. 4. 12. 15 li. 5. 26 li. 6. P. Man. 1, 2. 8. li. 1. 9. 10 li. 2. 20. 29 l 3. 20 30. 45. lib 4.

Si de rebus, quæ ad hominem pertinent, illud obseruare debes, vt incredibili te ex illa dignitate, vtilitatéue illi nec petenti, nec ambienti delata, nec expectãti quidem, affici lætitia dicas perinde, ac ex rebus tuis, & ipsius caussa, & tuo quoque nomine & quod vides ea egregijs, & doctis viris tribui ornamenta & commoda, quę debentur. Addes etiam, non dubium tibi fuisse, quin illam assecuturus esset rem, cùm multo etiam maiora illius merita postulent: orabisque Deum, vt honorem illum, aut facultates fortunet.

Inseres tamen nonnunquam hortationem ipsam, etiam si minus necessarium esse

Cic 5. 7. 9 lib. 2. 14. li. 9. Plin. 23 li. 7.

intellexeris, vt & tuum testificeris in illum amoré, & magis hominem ad virtutes, & res præclarissimè gerendas inflammes.

Cic. 7. 8. lib. 15. Si de alijs, vt puta de fratre erit gratulatio, mirum in modum te gaudere scribes, illum cæpisse fructum vel pietatis in suos, vel animi in Rempub. vel rerum bene & prudenter gestarum, cùm assecutus frater fuerit illam aut dignitatem aut vtilitatem. Idque te facere significabis, cùm fratris caussa, tum quod iudicas amicum omnibus secundissimis rebus dignissimum. Quo quidem genere vtimur, cùm vel nobis ipsi gratulamur, vel alijs de aliqua re nostra.

Ad Att. 1 1 4. Pli. 10. 1. 4. 23. lib. 9.

Vbi cauendum esse arbitror, ne adeo inaniter, & effusè animus noster exultet, vt illa lætitia, vel gestiens, vel nimia dici possit. Rerū aūt ordo postulat, vt cùm mista est epistola, gratulatio sit in principio: id quod & Cicero ostendit, & filius.

Cic. 9. 1. n 1. 3. 21. lib. 6. vlt. med.

DE RESPONSIONE AD GRA*tulatoriam.*

CAPVT XLVI.

Cic 11. 14. l. 4. 21. l 10 ad At. l. 9 in ep Cæs. ad Oppium. Plin, 8. lib, 4.

AD gratulatoriam rescribes gratam tibi fuisse gratulationem: amici enim cùm humanitatem, tum beneuolentiam agnoscis, cùm minimè dubium vllo tibi vnquam tempore fuerit, quin omni ille afficeretur lætitia de omnibus tuis, tum cōmo-

modis, tum honoribus: vt & semper cœpisti voluptatem, capturusue ex omnibus rebus esses, quas ad illius vel dignitatem, vel vtilitatem pertinere cognosti cognosceresve.

Optare te, & sperare monstrabis, rem nõ modò prosperè euenturam. sed etiam maximæ tibi voluptati fore: confidere etiá, multum te in ea amici humanitatem, & prudentiam adiuturam. Probatissimam tibi esse significabis rationem, quod ab optimo sit animo. Demum gratias agere, tuæ esse partes videntur. Cic. 15. lib. 8.

DE EPISTOLA QVA GRAtias agimus.

CAP. XLVII.

IN gratiarũ verò actione, quæ primum locum in epist. si pluribus de rebus scribendum est, desiderare videtur, accuratè, & & prudenter de rebus nostris actum esse ab amico ostendemus: confectam rem esse, siue conficiendam nos sperare ex nostra sententia: resqúe ipsas si videbitur, quæ ab illo factæ sunt, narrabimus, omnes conferentes non in merita nostra, sed in illius cùm humanitatem, tum liberalitatem, & diligentiam: id quod faciemus etiam, cùm de rebus nobis donatis erit dicendum, pollicebimurqúe non mediocrem nos adhibituros curam, vt viros nos dignos amici laudibus, & Ἀπευχαριστική. Cic. 15. l. 8. & lib. 10. Plin. 19. l. 4. & l. 5. 216 18. l. 6 P. Man. 15. l. 2. 37. lib. 4. P. Man. 26. li. 4. Pol. 4. li. 8.

fauoribus, ac muneribus præstemus.

Verùm si res fortefortuna minus ex voto successerint, per amicum non stetisse fatebimur, quo minus eas assecuti fuerimus: omnia enim, quæ ab amico proficiscuntur, grata nobis esse & solent, & debent.

Demum vel apertè meritas agemus gratias, & si dabitur, relaturos ꝓmittemus: sin minus, Deum ipsum orabimus, vt cumulatè pro nobis respondeat: vel per circuitioné id faciemus, gratiarum relatione potius, quàm actione opus esse scribentes.

C. 24. l. 10. 13. l. 11. Ad Brut. 6. P. Man. 11. lib. 4.

Dicimus tamen quandoque non esse amici agere gratias, vel pluribus id agere, ne blandus esse videatur: cùm iam pridem id ex nostra necessitudine, quæ ad summam beneuolentiam peruenit, sublatum esse deberet.

DE RESPONSIONE AD EPIStolam Gratiarum actricem.

CAP. XLVIII.

AGenti gratias respondebimus, nó mirari nos, sed vehementer gaudere, grata illi esse officia nostra, cùm hominẽ omnium gratissimum cognouerimus, idqúe nunquam nos destitisse prædicare, dolere quod plura pro amico facere nobis non licuerit.

Cic. 18 l. 6. 11. lib 5. 19. 20. lib. 10.

Recipiemus tamen, illius dignitatem, in dies

dies maiori nobis curæ futuram, licet adeo eam amplificatam eſſe ſciamus virtutibus ſuis, vt vel nihil, vel parum addi poſſe videatur.

Præterea tantam inter amicos neceſſitudinē, nullam deſiderare gratiarum actionē ſcribemus: nec eam nos vnquam expectaſſe. Immò ſi mutua fuerunt beneficia, (vt maiorem captemus beneuolentiam) illum non gratiam modò nobis habuiſſe, verùm etiam cumulatiſſimè retuliſſe dicemus.

Modeſti præterea hominis eſt, præſertim ſi ad magnos ſcribatur viros, nõ modò nullam admittere gratiarum actionem: verùm illud etiam addere, beneficium ſe accepiſſe, non dediſſe, cùm plus vel commodi, vel ſuauitatis ex illa re in eximium illum virũ collocata adeptus ipſe fuerit, quàm magnus ille vir.

DE EPISTOLA IMPERANTE, & Prohibente.

CAP. XLIX.

In his prima eſt imperandi ratio, quę ſuperiorum, aut magiſtratuum, aut poteſtatē aliquam gerentium eſt. Sed cùm illi per alios vt plurimum ſcribant, vtriſque præcepta tradenda ſunt. Προσταχτι-κή. Απαγορευ-τική.

Omnibus igitur, qui per literas aliquid imperaturi aut mandaturi ſunt, ſiue ſuo,

siue alieno nomine id agant, tria potissimũ consideranda sunt: quibus imperetur, quid imperent, quomodo imperent. Nã & si omnibus benignè mansueteq́; imperandum est (omnes enim humanitati quàm superbiæ libentius obtemperant) ingenuis tamen, & generosis animis mansuetius & consideratius imperandum est: spontè enim quæ agenda sunt, agunt.

Imperantibus tria consideranda.

Retinenda tamen est semper maiestas imperantis, ne, cui præest, subesse: aut quem cogere potest, rogare videatur.

In hoc genere aut nullo, aut quàm breuissimo exordio vtendum est. Id, si res postulabit, ad ea quæ facienda sunt, lectorum animos præparabit, rationemq́;, qua ipse ad imperandum ductus sit, aut vtilitatem exponet. nonnunquam rei magnitudinem, difficultatem, honestatem, laudem præmiumq́; proponet. Id si opus non erit, à narratiõe incipiet eius rei, de qua imperatur⁹ est.

Rem aũt, quam imperabit, primùm fieri posse ostendat necesse est: deinde etiam facilem, aut certè non difficilem: honestam prę terea & vtilẽ, non ei qui imperat solũ, sed ei quoque qui imperium sustinet: & si poterit, etiam necessariam.

Modum quoque rei gerendæ, facultatemque præbeat. Postremò, quid ex ea re emolumenti vel laudis sit vterque consecuturus, osten-

ostendat. Mandandi eadem pene quæ imperandi ratio est nisi quod qui mandat, rogare potest: qui imperat, si modò imperat, non potest. Precum tamen loco adhortationes atque incitationes succedunt: quæ imperanti nunquam inutiles, sæpè etiam necessariæ sunt. Prætérea qui mandat, familiarius ac lenius: qui imperat, grauius ac seuerius agit.

Mandare & Imperare differunt.

Prohibendi quoque ratio non sanè ab imperãdo multum discrepat. Quibus enim rationibus imperamus, iisdem quoque prohibeamus necesse est. Sed prohibemus asperius, & præmij loco pœnam, ignominiamque proponimus. Plus tamen in omni re humanitas & ęquitas, quàm ius vllum aut seueritas valet. Sed de hoc toto genere hactenus. Vide Brandol. lib. 2 cap. 23.

DE EPISTOLA DEDICATORIA seu Nuncupatoria.

CAP. L.

GEnus vnum est epistolarum, quo vtimur, cùm quacunq; tandem de materia librum vel à nobismetipsis scriptum confectumque, vel illustratum, vel emendatum, vel commentarijs, annotationibus, scholijs explicatum, vel nostra solũ opera typis impressum ad aliquem aliquosve mittimus. Illi autem eiusmodi sint opor-

Προσφωνητική. Dedicatoria quid.

Quibus dedicamus libros.

tet, qui vno aliquo eximio ornamento, aut multis simul emineant, qui maximos in Repub. honores gesserint, sanguinis nobilitate clari, eruditione pręstantes, Barones, Comites, Principes, Reges, Imperatores, Episcopi, Cardinales, Pontifices. Vnde appellatio fluxit epistol. Namq; cùm Deo Diuisque dedicare quippiam propriè dicamur, isti heroes præ reliquorum hominum cętu dij quidã terrestres ob maiestatem potestatisq; amplitudinem, virtutes, diuitias, & cætera tum animi, tũ fortunæ bona videntur. Vox, nuncupatoria, inscriptionem respicit: vt epistola nuncupatoria sit, qua quis librum suum cuipiam inscribit, cum quo librum nominari, seu à quo librum nuncupari cupit. Confunduntur porro & pro eodem ista duo vocabula, quando de Epistola sermo est, vsurpantur. Dedicamus autem idcirco lucubrationes nostras magnis Principibus, & eorum eas nomine insignimus: primùm quidem, vt ipsorum nobis beneuolentiam, gratiam amoremque conciliemus, conciliatum augeamus atque confirmemus. Tum vt priuati homines eo meliorem de nostris laboribus opinionem concipiant, quod eos ad tã illustres viros, ad ipsa capita & Rectores orbis terrarum missos conspiciunt, quibus procul dubio nihil inelegans, indoctum, vulgare, abiectumque donatur. Hinc fit,

Cur dedicatoria.

Cur nuncupatoria.

Causæ dedicationis.

fit, vt liberius & cupidius tales libros euoluant, ac magis venerentur: videlicet, ne illorum quibus consecrati sunt auctoritatem parui pendere, & iudicium irridere videantur. Quemadmodum ergo fures citius à dedicatis atque sacris, quàm à profanis rebus manum abstinent, sic obtrectatores & inuidi linguas suas fere coercent ab illis doctorum vigilijs lacerandis, quas clarissimis & potentissimis Principibus dicatas intuentur: aliorum libros, qui nullum illustre splendidumque nomen prę se ferunt, negligunt ferme, & legere vix dignātur. Ita non auctoritas modò, sed patrocinium quoque & tutela libris comparatur.

Olim ad eruditos homines & amicos potius ac necessarios, quàm ad nobiles mittebātur libri. Sic Aristoteles Ethica ad Nicomachū filiū, & quosdam de Rhetorica (nō illos 3. qui ferūtur hodie, sed diuersos ab illis) ad discipulum suum Theodecten, M. Tullius bonam suorum monumentorum partē ad M. Brutum, T. Pompon. Atticum, Q. Fratrem, M. Filium, Iulius Cæsar, & M. Terentius Varro de latina lingua suos ad Ciceronem miserunt. Tunc nomen illius ad quē liber mittebatur, cum titulo, & dedicatio cum ipsomet opere tanquam illius exordium cōiungebatur, hoc modo. M. TERENTII VARRONIS DE LINGVA LATINA AD M. TVL-

Mos antiquus.

M. TVLLIVM CICERONEM LIBER QVARTVS. Item, M. TVLLII CICERONIS ad Q. FRATREM DIALOGI III. DE ORATORE. Postea sic incipit. Cogitanti mihi sępenumero, & memoria vetera repetenti, perbeati fuisse Quincte frater, illi videri solent &c. & iroff. Quanquá te Marce fili, annum iam audientem Cratippum. His temporibus mos receptum est, vt dicatio separetur, & sit epistola in aditu operis collocata, habens talem inscriptionem siue titulum. M. ANTONIVS MVRETVS S. D. SCIPIONI GONZAGAE MARCHIONI, ET S. R. I. PRINCIPI. Hoc ita fit iustas ob caussas. Etenim si operi copularetur, non possent ea differi, quæ in tali epistola differuntur, esset quippe nimis longum sæpe, &, vt paulo pòst manifesto patebit, absurdum. Age iam, aliquot leges & præcepta in hoc genus demus, non illa quidem fixa & prorsus immutabilia, attamen satis congruentia satisque certa.

Mos recentior.

Genus dicendi siue character, qualisnam hîc deceat, disci potuit ex cap. 12. grauis scilicet, copiosus ac summus, si summa fuerit personarum auctoritas, existimatio, amplitudo, dignitas. Si mediocris, poterit rectè medius temperatusque character adhiberi. Quando infimus? nunquam, aut perraro, quoniam ad plebeios & infimos, nisi fortè

Præceptiones huius generis.

ad amicos, non solemus mittere libros.

Exordimur ab aliqua re pulchra, illustri, preclara, delectabili, seu à loco cõmuni, paulatimq; ad operis argumentum institutum quę delabimur, quomodo facere plærumque consueuit Paulus Manut. in suis quas appellauit præfationibus. Interdum à nostris rebus, occupationibus, negotijs, fortuna, vitæ statu atque euentiś principium ducimus.

DEINDE occasionem & caussas explicamus, quibus incitati fuerimus ad librum conscribendum, ne quid inconsulto aggressi putemur. Hic de vtilitatibus ex ea lectione illoque studio capiendis licebit disputare: hæc siquidem vna solet existere ratio, qua docti viri ad libros diuulgandos impelluntur.

Tertiò dicendum est aliquid de modo & œconomia quam tenuerimus in opere nostro. Hoc & superius præceptum in tanta librorum eadem, aut quasi eadem de re scriptorum multitudine obseruatu sunt vehementer necessaria, vt si minus res nouas, noua tamen commodioreque via & methodo, diligentius, & apertius (quę singula per se magna sunt) tradere nos velle intelligatur.

Post hæc Patroni nostri laudabiles actiones, egregia facinora insigniter prædicabimus,

mus, ac, si videbitur, ad earundem laudum ampliorem gloriam cohortabimur: qua in parte nihil vetabit esse longiores. Quamuis necesse non fuerit, rhetoricum quendam in laudando ordinem persequi: verùm, si multa sunt, præcipua deligenda, & verbis exquisitis in cælum extollenda erunt.

Postremò munus nosque ipsos offeremus, extenuantes nostrum ingenium, doctrinam cum libro deprimentes, at paucis, suauiter ac moderatè. Rogabimus item, vt nos in suorum numero habere pergat, plura, maiora, elaboratiora ipsiusque splendore digniora pollicebimur. Verumenimuero, hic ordo præceptionū tam anxiè custodiendus non est: nam hîc quoque, vt alibi, libera est episto. Ego quæ de hoc genere sentiebam, strictim exposui.

QVAEDAM GENERA EPISTOLArum meritò præteriri.

Cap. LI.

MVltas satis, vt ego quidem arbitror, epistolarum formas hactenus explicando pertractauimus. Poteramus quidem plures fortassis in medium adducere: sed mihi modus aliquis faciendus videbatur, præsertim cū alij scriptores longè pauciores attulerint, & nihil fere per episto-

lam

lam ſcribi poſſit, quod iſtorum generum terminis atque ambitu non includatur, alio tẽpore plura adijciemus, ſi iudicauerimus id expedire. Volo tamen hoc loco facti mei rationem exponere, cur Amatoriã & Diſputatoriam prætermiſerim. Principio, Amatoriam non intelligo illam, qua alicuius nobis amicitiam & amorẽ honeſtum conciliare ſtudemus: quæ epiſtola ex huius libri præceptis vtcunq; ſcribetur, ſed illam, quæ nihil planè habet grauitatis, cùm puellę cõnubium procus ambit, & vxorem ſibi poſcit, de qua Roterodamus, magnus nimirum & ingenioſus huiuſmodi nugarum artifex, præcepta multa reliquit. Res non eſt turpis, nec ego id vnquam dixerim, ſed leuicula tamen & quanquã non ab huius libri inſtituto, tamen à noſtris moribus vitæq; inſtituto aliena, qui multò libentius doceremus homines conſecrare Deo pudicitiam, quã ſanctum licet & honorabile inire matrimonium. In quo ipſum ſanè Apoſtolum auctorem ſequeremur. Amatoria epiſt.

Diſputatoria, eſt illa quidẽ inter doctos frequens, verùm præcepta in eam certa ac ſtabilia dari non poſſunt: præterea diſputationes, niſi admodum faciles, epiſtola ex Demetrij ſententia omnino excluduntur. Vide e.2.& nunc, cùm de miſta nonnihil dixerimus, nihil

nihil erit amplius, quod de epistolarum generibus requiratur.

DE COMPOSITA SEV MISTA.

CAP. LII.

Mixtà. MIstum genus, de quo proximè dicendum est, meritò vltimum tenet locum. Nam si epistola ijs constat generibus, quæ per se (quod modò vidimus) separata sunt, necesse erat de singulis primùm separatim dicere, mox de misto. Quod propriè fit, cùm diuersis epistolarũ generibus contexta est epistola, licet tã latè pateat mistum hoc genus, vt nulla fere sit epistola, quę diuersis non contexatur argumentis, & plura & diuersa non contineat membra. Nulla enim, verbi caussa commendatitia epistola inuenitur, qua non omnibus laudibus illum ornes, quem commendas, quà non & honestè petas, & suadeas, vt ea faciat, quę ipse rogas. Rursus quem consolari poteris, quin dolorem declares tuum? quin horteris itidem, vt mœrorem deponat, aliaqúe efficiat omnia, quæ res ipsa exigat, & ratio postulet consolandi? Verùm hæc membra vnius generis sunt, non diuersorum: nam his ablatis, epistola suum perderet nomen.

Cic ep. 14. Lib. 2.

C. 10. Lib. 3.

Quo pacto ad mistam epistolam rescribatur, satis ex præcedentibus generibus disci poterit.

EPI-

EPISTOLAM ESSE LIBERAM, NEC *certis perpetuiſqúe legibus adſtringi.*

CAP LIII.

ILlud tamen animaduertendum eſt, nos non omnia hæc, quæ dicta à nobis ſunt, firmiſſimam legem eſſe velle, nec aliter fieri nunquam poſſe exiſtimare, ne dũ præcipere. Nam cùm libera & ſoluta ſit epiſtola, nulli fere addicta legi, ingenioſi adoleſcentes vt magis generi, de quo agitur, conuenire videbitur, & addere, & mutare, & imminuere poterunt multa. Nos enim ea tãtum poſuimus, quæ apud Ciceronem potiſſimum obſeruata animaduertimus, vt adoleſcentibus viam, quæ ante hac aſpera, latebroſa, ac difficilis per multos iã annos illos remorabatur, adeo facilem atque latam efficeremus, vt quàm citiſsimè ad metã ipſam peruenire poſſent. Cætera omnia acuto ipſorum iuuenum iudicio relinquimus: nam ipſi per ſe, nullo vel docente, vel admonente, cùm multa epiſtolarum genera ſimilitudinem quandam inter ſe habere videantur, vt Commendatitium, Petitorium, Laudatorium, Hortatorium, fieri quandoque poſſe videbunt, vt argumentum illud, quod in vno genere poſitum minus inuenient, in altero reperiant. Quinimmo in quouis litera-

rum genere, non modò propriũ genus, sed cætera fere omnia syluam tibi & materiam quandam facilem, ac variam suppeditare poterunt. Vbi enim totum commendatitiũ genus (exempli caussa) vno oculorum intuitu perspexeris, sexcẽtas pulcherrimas rés inuenies, quas in rem tuam facere videbis: & sæpe eandem ipsam quam quæris. Cùm igitur in commendando verseris vel laudando, aut rem, aut hominẽ, Laudatorio vti poteris, in exponẽdo Expolitorio, in petendo Petitorio, in suadendo Hortatorio, in remunerando Officioso. Ita tam multiplex, tãq; preclara tibi rerũ omniũ vbertas, varietas & copia scribendi erit vt sæpius ipse, qua potissimum vsurus in scribendo sis, nescias.

DE MODO ET FORMA VALEDIcendi.

CAPVT LIIII.

QVemadmodum ex congressu ac sermone hominum salutatio, sic etiam valedictio, ad epistolam trãslata fuit: & quomodo congredientem ante omnia, ita discedentem quoq; post omnia salutẽ precari, cuiusdam humanitatis faustiq; ominis iudicabatur. Ergo illa quidem ordiri epistolam, hac eandem exaratam atque cõfectam claudere consueuimus, idque secunda persona semper vtentes. Cæterum, vbi de salu-

ſalutatione locuti ſumus, ea ſolùm afferenda putauimus, quæ apud veteres obſeruare nos memineramus: ſimiliter hoc loco facientes, eoſdem potiſſimum adoleſcentibus ad imitandum proponemus. Quod ſi quis innumerabiles & ineptas recentiorum formulas, quàm hanc antiquorum ſuauem & decoram ſimplicitatem conſectari maluerit, conſectetur ſanè, & ſuum ſibi pulchrum ſine riuali retineat.

Itaque M. Tullius, quiq́ue ad ipſum ſcribunt, hos fere modos adhibent. Vale. Iſtud frequentiſſimum & tritiſſimum eſt. Plinius nunquã aliter. Da operã, vt valeas, Hoc mihi gratius facere nihil potes. Me velim, vt facis, diligas, valetudiniq́; tuæ & tranquillitati animi ſeruias. Vale. Tu me diliges, & valebis. Bene vale, & me dilige. Fac valeas. Fac valeas, meq́; mutuo diligas. Hoc fere sẽper vti ſolet Plancus ad Ciceronẽ ſcribens. Tamen, ſi quando ad chariſſimos & amiciſſimos ſcribit M. Tullius, certis quibuſdam iiſdemq́; ſuauiſſimis, & interdum longiuſculis formis vtitur in valedicendo, quas plæraſque omnes puerorum cauſſa collegimus.

Ad vxorem & liberos.

Valete mea deſideria, valete. Vale mea Terentia. Mea Terentia fidiſſima atque optima vxor, & mea chariſſima Tulliola, & ſpes reliqua noſtra Cicero, valete. Vos mea ſuauiſſima & optatiſſima Terẽ-

tia, & Tulliola, si nos amatis, curate vt valeatis. Cura vt valeas. Etiam atque etiam vale. Tu velim tuã & Tulliæ valetudinem cures. Valetudinem tuã cura diligenter. Fac vt tuam & Tulliæ valetudinem cures. Maximè autem date operam vt valeatis, si nos vultis valere. Da operam vt valeas.

Ad Q. Fratrem

Reliquum est vt te orem, vt valetudini tuæ, si me & tuos omnes valere vis, diligentissimè seruias. Cura mi frater, vt valeas. Fac mi frater, vt valeas. Vale mi optime & optatissime frater. Mi frater, vale. Te oro etiam atque etiam, mi frater, vt valeas, Cura mi suauissime & charissime frater, vt valeas. Vale mi suauissime & optime frater.

Ad T. Pomponium Atticum.

Cura vt valeas & nos ames, & tibi persuadeas, te à me fraternè amari. Cura vt valeas. Fac valeas. Etiam atque etiam vale.

Ad Tironem.

Etiam atque etiam vale. Cura vt valeas etiam atque etiam Tiro noster. Quantum me diligis, tantum fac, vt valeas, vel quantum te à me scis diligi. Ama nos & vale. Vale, salue. Fac planè vt valeas. Cura te etiam atque etiam diligenter. Cura te diligenter. Cura te (si me amas) diligenter. Tu velim in primis cures vt valeas. Cura mi Tiro vt valeas.

Tiro Libertus M. Tullij, nondum e morbo conualuerat.

Post vale, si quid est, quod maximè illũ agere, aut quod infixum illi in animo hærere cupiamus ad quem scribimus, licebit hoc ipsum adiungere: id ex superioribus exemplis animaduerti vtcunque potuit. Valedictionem est quando iterat Cicero. Fac planè vt valeas: nos ad summum. Vale. Valetudinem

dinem tuam cura diligenter. Vale. Et inter positis aliquot versibus, vt ep.18.lib.7.& ep. 3.lib. 14. vbi ter valedicit, & ad Tironem 13.lib.15 Item ad Atticum ep.19 lib. 5. vbi postea vale non repetitur, & ep.4.lib.11. nec non alibi.

Greci epistol finiebant verbis ὑγίαινε seu ἔρρωσο· χαίρειν & εὐπράττειν non solùm exordijs, sed clausulis quoq; epistolarum seruiebant. Aristotel ad Philippum τὰ δ᾽ ἄλλα εὐπράττε. Quod ad cætera attinet, seu, de reliquo sis fælix. Et in alia. πράττε μὲν τὰ συμφέροντα, ἐπιτέλει δὲ τὰ δόξαντα. Age quæ conducunt, perfice quæ videntur. Sic Cicero ad Tironem epist.6. post Vale, subiecit, salue. Vale mi Tiro, vale, vale, & salue. & 9. ad eúdē, Vale, salue. Plautus in Curcul. & Capt. Vale atque salue. In quos locos Dionysius Lamb. ita scribit. Sic coniungebant vtrumque veteres discedētes ab ijs, quos numquā postea visuri essent, seu quos se nunq̃ iterum visuros sperabāt. Cistell. Quando ita tibi lubet, vale atque salue. Mercat Limen superū inferumq́ue salue, simul autem vale. Quin ita saluere, & valere iubebant mortuos. Idem affirmat Ioseph. Scaliger in Diras.

Greci quibus verbis vtantur in valedicendo.

Vale & salue.

Virgil. 11. Aeneid.

Salue æternum mihi maxime Palla,
Æternumq; vale. addamus illud

Catul. epig. ad fratris tumul.

Accipe fraterno multum manantia fletu,
Atq; in perpetuum frater aue atq; vale.
Apud Saluſt. in Coniurat. Catilina ad Q. Catulum ſcribens, pro Vale, vſurpauit, Aueto.

DE TEMPORE, LOCO, ET SAlutationibus.

CAP. LV.

HAbet aliquam voluptatem, ſæpe autem vtilitatem, cognoſcere quando ſcripta ſit epiſtola, & vbi locorum viuat is qui ſcripſerit. Vtrumque verò, & tempus, & locus, vel breuitatem literarum, vel raritatem, vel negligentiam interdum excuſat. Sic igitur tempus adſcribemus. Datũ, Data, aut prætermiſſo participio, ad III. Nõ. Octob. ad XV. Kalend. Nouembres. Aut ſine præpoſitione. IV. Idus Aprilis &c.

Locum ſic. Theſſalonicæ, Brundiſij, Athenis, Leucade &c. poterit etiam locus hoc pacto ſignificari. Rhegij, è caſtris. Romæ, ex ædibus noſtris, ex cubiculo meo: & adiungi denuo tempus, hac ratione. Ante lucem, veſperi, hora tertia, Liberalibus &cæt. Paulus Manutius & Angelus Politianus apponunt annum à Chriſto nato ſic. Venetijs M. D. LIII. Florentiæ, X. Kalendas Maias, M. CCCC. LXXXX. idque pro olympiadibus & Coſſ. per quos Romani atque Græci annos ſupputabant. Atqui ex his tribus,

bus, valedictione inquam, tempore, & loco non raro aliâs valedictio (cùm scilicet toties ad eundem scribimus) aliâs locus, aliquãdo tempus omittitur, cũ vel parum refert, addas nec ne, vel is cui scribitur, iam nouit. Neque certus semper ordo tenebatur, nunc enim hoc, nunc illud antecedebat. Vale. Romæ, Nonis sextil. Vale V. Kalend. Martias Neapoli. Pridie Idus Maias Placentia. Vale. hoc tamen vltimum vix inuenias. Nota

Consueuimus ad hæc aliorum nomine alios in extrema epistola salutare ante aut post Vale, his modis. Saluebis à meo Cicerone. Cicero me' modestissimus & suauissim' puer tibi salutẽ dicit. Cicero tibi plurimam salutẽ dicit, adscribit. Terẽtia tibi salutem. Terentia impertit tibi multum salutis, aut multam salutem. Alios item nostris verbis salutari petimus. Alexim humanissimum puerum saluere iubeas velim. Dionysium iube saluere. De Attica optimè, & ei salutẽ dices, & Pilię. Piliæ & puellæ Cæciliæ bellissimæ salutem. Atticæ plurimam salutem velim dicas. Valebis, & valere filiam & Cæciliam nostrã iubebis, & saluebis à meo Cicerone. Dionysio plurimã salutem. Cornelio verbis meis salutem dices. Demetriũ saluere velim iubeas plurimum. Pilię salutem dices & Atticæ, delicijs atque amoribus meis. Atticam nostram cupio absentem

ſuauiari: ita mi dulcis ſalus viſa eſt per te miſſa ab illa. Referes igitur ei plurimam, itemq́ue Piliæ dicas velim. Denique reſtant alia quædam, quæ ab hominibus eruditis, & inprimis à M. Tullio fieri ſeruariq́ue ſolent in calce epiſtolarum, quæ, ſi ad præcepta certoſq́ue locos redigere omnia voluerimus, nimis longum faciemus. Satis ſit præcipua duntaxat paucis explicaſſe: cætera ipſi adoleſcentes notent, & ſcribendo imitentur.

DE KALENDIS, NONIS ET IDIBUS; *& quomodo per eas loquantur probati auctores.*

CAP. LVI.

TEmpus epiſt. adſcribi oportere, ſupra docuimus. Id numerandis Kalendis, Nonis & Idibus, in quas vnuſquiſque menſis tamquã in partes diſtribuitur, fieri debet Vt igitur adoleſcentes horum nominum dierumq́ue rationẽ probè intelligant, & cũ vſus poſtulauerit, promptè ac ſine errore tempus per illos notare poſſint, breuiter & diſtinctè, quantũ conſequi poterimus, de ipſis hoc capite diſſeremus Macrob. li. 1. Saturnal. cap. 15. Priſcis temporibus, inquit, antequam Faſti à Cn. Flauio ſcriba inuitis Patribus, in omnium notitiã proderentur, Pontifici minori hæc prouincia delegabatur,

tur, vt nouæ lunæ primum obseruaret aspe-
ctum: visamq; regi sacrificulo nuntiaret.
Itaque sacrificio à Rege & minore Pontifice
celebrato, idem Pontifex, calata, id est, vo-
cata in Capitolium plebe, iuxta curiam ca- Alias calabrā.
latam, quæ casæ Romuli proxima est, quot
numero dies à Kalēd. ad Nonas superessent,
pronuntiabat: & quintanas quidem quin-
quies dicto verbo καλῶ, septimanas repeti-
to septies prædicabat. Verbum autem καλῶ
grecum est, id est, voco: & hunc diem qui ex
his diebus qui calarentur primus esset, pla-
cuit Calendas vocari. Hinc & ipsi curiæ, ad
quam vocabantur, calatæ nomen datū est: Calendæ.
& classi quod omnis in eam populus voca- Alias calabræ.
retur. Ideo autem minor Pontifex nume-
rum dierum, qui ad Nonas superessent, ca-
lando prodebat, quod post nouam lunam
oportebat Nonarum die populares, qui in
agris essent, confluere in vrbem, accepturos
caussas feriarum à Rege sacrorum: scituros-
que quid esset eo mense faciendum.

Vnde quidam hinc Nonas existimant di- Nonæ.
ctas: quasi nouæ initium obseruationis: vel
quod ab eo die semper ad Idus nouem dies
putentur. Sicut apud Tuscos Nonæ plures
habebātur: quod hi nono quoq; die Regem
suum salutabant, & de proprijs negotijs con
sulebant.

Iduum porro nomen a Tuscis, apud quos Idus.

 is dies

is dies Itis vocatur, ſumptum eſt. Item autem illi interpretabantur Iouis fiduciam. Nam cùm Iouem accipiamus lucis auctoré. vnde & Lucetium Salij in carminibus canunt: & Cretenſes Δια τὴν ἡμέραν vocant: ipſi quoq; Romani Dieſpitrem appellant, vt diei patrẽ: iure hic dies Iouis fiducia vocatur, cuius lux cum ſolis occaſu non finitur, ſed ſplendoré diei & noctis continuat, illuſtrante luna, quod ſemper in plenilunio, id eſt, medio menſe fieri ſolet Diem verò, qui vel nocturnis caret tenebris, Iouis fiduciam Tuſco nomine vocauerunt. Vnde & omnes Idus Ioui feriatas obſeruandas ſanxit antiquitas. Alij putant Idus, quod ea die plena Luna videatur, à videndo vidus appellatas, mox litterã, v, detractam: ſicut cõtra, quod Græci ἰδεῖν dicunt, nos, v, littera addita, videre, dicimus. Nonnullis placet Idus dictas vocabulo græco ἀπὸ τοῦ εἴδους: qđ eo die plenam ſpeciem Luna demonſtret. Sunt qui exiſtiment, Idus ab oue iduli dictas, quam hoc nomine vocant Tuſci, & omnibus Idibus ouis immolatur à Flamine. Nobis illa ratio nominis vero proprior exiſtimatur: vt Idus vocemus diem, qui diuidit menſem. Iduare enim Etruſca lingua diuidere eſt: vnde vidua quaſi valde idua, id eſt, valde diuiſa: aut vidua, id eſt, à viro diuiſa.

Vidua vnde dicatur.

Quot autem dies quiſq; mẽſis, quot Nonas

& I-

& Idus complectatur, his versibus clarè docetur.

Ter denos September habet, totidẽq; Nouember, Dies cuiusque mensis.
Iulius, Aprilis, reliquis superadditur vnus.
Sit nisi bissextus, vicenos Februus octo.
Prima dies mensis cuiusq; est dicta Calendæ.
Sex Maius Nonas, October, Iulius & Mars:
Quatuor at reliqui. Tenet Idus quilibet octo.
Inde dies alios omnes dic esse Calendas,
Quas retro numerans dices à mense sequenti.

Hæc omnia pluribus versibus, & elegantius explicauit in Eidyllijs Ausonius quem, qui voluerit, legat.

Superest posterior pars, vt demonstremus, quonam modo per Kalend. &c. cum optimis autoribus loquamur. Primum omnium, quin rectè & latinè dicatur pridie Kalend. Non. Idus: item IV. seu die IV. Kalẽd. Non. Idus, nemo quisquam dubitabit, subintelligitur enim præpositio, ante, per ellipsin, quasi dicas, pridie, seu IV. ante Kalẽdas, hoc est, ante eum diem, qui dicitur Kalẽdæ. Exempla infinita passim occurrunt. Deinde idem prorsus est, III Kalend. & ad III. Kalend. sicut non differunt, ad diem constitutam venire, & die constituta: aut ad tempus venire, & tẽpore. Quare deridendi sunt Grammatici, qui ita ad III. Kalend. & III. Kalendis distinguunt, vt per hoc definitus atque certus dies significetur, qui est ter- Grammaticorum somnia.

tertius per illud verò, non intelligamus ipsum tertium diem à calendis, nec aliquem tertium diem, ſed diem aliquem illi propinquum: & perinde ſit dicere, ad tertium Kalendas, ac ſi diceremus, circiter tertium Kalendas. Tullius & cæteri ſcriptores optimi, hæc Grammaticorum ſomnia & cõmenta refutant. Et vt nihil differũt, III. Kalend. & ad III Kalend. ſic nullo modo diſcrepant ad Kalend. Quintiles, vel Kalend. Quintilibus. Quod hîc dico de Kalendis accipi, volo (ſicut ea, quę infra dicẽtur) etiam de Nonis & Idibus.

Ergo quæ adhuc explicauimus, nec obſcura, nec inuſitata ſunt. At iſta, Ante diem V. Kalend. Maij, In ante diem XV. Kalẽd. Martias, Ex ante diem Nonas Iunij, quomodo M. Tullius in orationibus ſuis, in epiſtolis, præſertim ad Atticum millies loquitur, hæc inquam à paucis intelliguntur, & à nemine fere vſurpantur. Ante diem V. Kalend. Maias, id eſt, eo ipſo die V. Kalend. Maij, 27. videlicet Aprilis, In ante diem XV. Kalend. Nouemb. id eſt, in diem illum ipſum, qui eſt 15. ante Kalend. Nouẽb. nimirũ 28. Octob. conumerato ipſo Calendarum die, quod in his loquendi generibus notandum eſt. Ex ante diem Non. Iunij, id eſt, eo ipſo die Nonarum Iunij, ex 5. die mẽſis Iunij. Quod autem pro eo ipſo die, non

præ-

præcedente illum numerum qui exprimitur, accipi debeant huiusmodi locutiones, certissimis argumentis & ratione conuincam. Gellius M. Tullium Ciceronem ante diem III. Non. Ianuarias natum esse scribit. Atqui Cicero ipsemet III. Non. Ianuarij suum natalem esse asserit l. 7. ad. Att. ep. 5. & li. 13. ep. 40. XIV. Philipp. Memoria tenent me ante diem XIII. Kalend. Ianua. principem libertatis reuocandæ fuisse. Intelligit autem orationem 3. Philipp. quam ipso die XIII Kalend. Ianuarias habuit in Senatu. l. epistolarum 16. ep. 5. Nos apud Alyziam, ex quo loco tibi litteras ante dederamus, vnum diem commorati sumus, quod Quintus nos consequutus non erat. Is dies fuit Non. Nouemb. Inde ante lucem proficiscẽtes, ante diem VIII. id. Nouemb. has litteras dedimus. Est igitur concisa locutio cùm dicimus, III. Non. Nouemb quæ integra fit, cùm dicimus, III. ante Non. qua non vtebantur antiqui, sed eius loco, Ante diem III. Nonas, id est, ante Nonas die tertio, conumeratis, vt superius admonui, ipsis Nonis.

Lib 15 cap. 16.

Manu. schol. ep. 14. lib. 3.

Cicero omisit vocabulum, diem, & dixit ante VIII. Kalend. sextil.

Doctissimi quidam viri, inter quos Lãb. & Manut. vbicunque reperitur in Cicerone, ad III. vel ad IV. Kalend. & cæt. scribendum censent, a. d. vt significet, ante diem. quem loquendi modum cùm ignorarent libra-

librarij imperiti, sæpenumero pro a.d. ad, ſcripſerunt. Hanc ſcripturam & formam locutionis confirmant etiam Græci auctores, qui latinis menſium nominibus vtuntur: ſic enim ipſi quoque loquuntur, Πρὸδ' νωνῶν ἀπριλλίου, πρὸ ή εἰδῶν Ιουνίου, πρὸ καλανδῶν ιβ' σεπτεμβρίου. Titus Liuius quoque 3. ab V. C. Ante diem III. Idus ſextiles conſulatum ineunt. Et lib. 45. ſupplicatio pro concione populi indicta eſt, ex ante diem V. Idus Octob. Varro lib. I. de re ruſtica ex a.d. VII. Id. Februarias. Ex a.d. VII. Id. Maij. id eſt, ex eo die, qui dicitur Ante diem VII. Idus. Porro in hiſtoriarum libris de Regno Italiæ, non ſemel ſcriptores iſtos longè optimos imitatus eſt eloquentiſſimus & grauiſſimus antiquitatis explicator Carolus Sig.

Lege Manut. Schol. in epiſt. 7. l 8 & in 17. li 3, ad Att.

DE EPITHETIS.

Cap. LVII.

Li. 8. ca. 2. & 6.

EPithetorum, quæ M. Tullius in Partit. oratorijs ad nomen adiuncta, Quintilianus appoſita, Priſcianus & Grammatici adiectiua nominant, cùm in omni ſermone ſcriptio neque magnus & creber, tum in ſuperſcriptione, quam vocant, epiſtolarũ neceſſarius eſt vſus. Quo circa prius nonnulla de epithetis præcipiemus, quàm de ratione ſuperſcriptionis dicere ingrediamur: vt etiam hac in parte adoleſcentium ele-

elegantiæ ſuauitatiſque cupidorum induſtriam ſtudio & labore noſtro adiuuemus. Ariſtoteles lib. 3. de doctrina dicendi, cùm de elocutione diſputat, oportet, inquit, & adiuncta ad nomen & tralationes accommodatas ſumere. Hoc autem fiet, ſi ex proportione ducantur: ſin minus, indecorum apparebit, contraria namque inter ſe collata maximè eluceſcunt. Quibus verbis accuratus ille magiſter duo quædam docet. Vnum, epitheton debere accommodatum eſſe ei, cui adiungitur: omnem quippe vim, leporẽ & gratiam voces alioqui lectiſſimę amittũt, niſi loco & opportunè fuerint vſurpatæ. Alterum, quo pacto id fieri poſſit: ſi ducantur nimirũ ex proportione, quã ſi negligemus, ſtatim indecorum apparebit eo quod contraria, & minimè inter ſe conuenientia, cùm mutuo conferuntur, magis ſolent perſpici. Sed exemplis res clarior fiet. Sumamus duo nomina cõtraria, pax, bellum, virtus, vitium: nunc totidem epitheta, tranquilla, turbulentũ, amabilis, odioſum. Si primũ cõueniat primo, hoc eſt, ſi pax rectè dicitur tranquilla, ſecundũ eius contrario cõueniet, & dicetur bellum rectè turbulentũ. Item ſi epitheton, amabilis, quod eſt contrariũ huic, odioſum, conueniet virtuti, odiosũ conueniet vitio, quod eſt contrariũ virtuti. Quod ſi cõtraria nomina non fuerint, vidẽdum

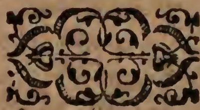
Arist. doctrina de Epithetis. — Tritũ axioma.

dum est, an contrarium epitheton eidem nomini conueniat. Tunc enim id, quod addere volebamus, non erit accommodatum, vt si bene dixit Vergilius, Monstrum horrendum, informe, male dicet, qui, Monstrũ amabile, formosum appellarit. Interdum etiam contraria epitheta eidem conueniunt, cùm qualitates mutantur, vt mala mens, malus animus, bona mens, bonus animus, lati humeri, lata frons, angusti humeri, angusta frons. Interdum plura epitheta eidem nomini adduntur. vt singularis eximiaque virtus, incredibilis sapientia ac pene diuina: multaque eiusdem generis, quæ passim occurrunt apud bonos auctores. Consule M. Anton. Maioragiũ in 3. Rhetoricor. Aristotelis.

Iam, epitheton tribus modis sumi, aut ab animo, aut à corpore, aut à rebus externis: & sumi præcipuè laudandi vituperandiq; caussa: & poetas frequentius ac liberius vti epithetis quàm oratores, hæc, inquam, satis nota sunt, eorumque subtilior explicatio, ad nostrum institutum non valde pertinet, quamuis ad elocutionem epistolicam generatim pertinere videatur: atque ideo magistri in hac arte tradenda, de appositis præcipere quantum sufficere putabunt, ne omittant. Nos ad instituta pergamus.

Quia ergo epistola est genus scriptionis com-

communiſſimum,eiuſque longè plurimus inter nobiles ignobiles, doctos indoctos, ſenes adoleſcẽtes,ſacros profanos, ſummos infimos &c. vſus cernitur, ordine quodam, diuerſorum ſtatuum,ætatum,ſexuum, conditionum &c. ſelectiora epitheta ſubijciemus. Qua in re idcirco breuiores erimus, quod prudentia,quæ cùm ætate creſcit, & diligens pręſtantium authorum lectio non modò copiam maiorem appoſitorum ſuppeditabunt, verùm etiam delectum & proprietatem eorundem docebunt.

Pontifex Maximus.
Sanctissimus.
Beatissimus.
B.Petri Apostolorum principis succeslor.
IESV Christi Vicarius.

Cardinales.
Amplissimi.
Illustrissimi.

Episcopi.
Reuerendissimi.
Præsules sanctissimi.
Antistites Religiosissimi.

Abbates, Monachi, Sacerdotes.
Reuerendi.
Colendi.
Honorandi.
Religiosi.
Religiosissimi.

Imperator.
Augustus.
Inuictissimus.
Potentissimus.
Apud veteres, Diuus, ex adulatione, vt quidā docti sentiūt. Græci Impera. sępe in edictis suis, nostra diuinitas &cæt.

Rex.
Gallorum Christianissimus.
Hispanorum Catholicus.
Britannorum Serenissimus.

Duces seu Principes.
Illustrissimi.
Clarissimi.
Excellentissimi.

Comites.
Illustres.
Inclyti.

Barones.
Generosi.
Nobilitate generis clari.

Consules.
Vigilantissimi.
Diligentissimi.
Clarissimi & grauissimi.
Optimi & præstantissimi.
Sapientissimi.

Senatores.
Prudentissimi.
Reipub. studiosissimi.
Lectissimi.
Ornatissimi & honestissimi.

Prætores.
Iustissimi.
Integerrimi.

Iudices.
Incorruptissimi.
Iustitiæ patroni.

Theologi.
Eruditissimi.
Diuinarū literarū sciētia pstant.
Singulari pietate & erudit. pditi.
Sacrarū scripturarū interpretes.

Clementissimus } Communia, vt etiam Serenissimus &
Potentissimus. } regibus & archiducibus tribuitur.

Iu-

Iureconſulti.

Eximij.
Celeberrimi.
Legum peritiſſimi:
Vtriuſque iuris antiſtites.
Integerrimi.

Medici.

Fideliſſimi.
Clariſſimi.
Multo vſu excellentiſſimi.

Pater.

Chariſſimus,
Amantiſſimus,
Plurimum ſemper obſeruādus.
Optimus.

Mater.

Suauiſſima atque optima.
Chariſſima & dulciſſima.

Fratres.

Optatiſſimi.
Optimi.
Dilectiſſimi.
Amantiſſimi atque optimi.
uauiſſimi.
)ptimi & dulciſſimi.
harisſimi atque amantiſſimi.

orores.

uauiſſimæ.
nicè charæ. Dilectæ.
hariſſimæ.
ulciſſimæ & amantiſſimæ.

Filij & liberi.

Amantiſſimi.
Chariſſimi.
Dulciſſimi.
Suauiſſimi.
Melliti.
Mellitiſſimi.

Coniux.

Optima.
Chariſſima.
Fideliſſima.
Suauiſſima.
Fidiſſima atque optima.

Sodales.

Iucundiſſimi.
Amiciſſimi.

Amici.

Primi & fideliſſimi.
Sinceri.
Noſtri perſtudioſi.

Viri præclari.

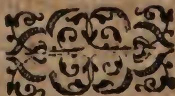
Viri primarij.
Omni laude digniſſimi.
Vita & moribus ornatiſſimi.
Probitate & humanitate conſpicui.
Viri totius ciuitatis honeſtiſſimi.
Auctoritate & prudentia nobiles.
Laudatiſſimi & clariſſimi.
Optimè de Repub. meriti.

Adolescentes.
Ingenui.
Ingeniosi.
Ornatissimi. Doctissimi.
Bene morati.
Liberali ingenio.
Eximiæ indolis.
Literarum studiosissimi.
Optimæ, summæ spei.
Præstantissimis ingenijs,
Optimis studijs deditι.
Literarum studijs & doctrinæ præditi.
Summæ eruditionis, summæq; virtutis.
Rectissimis studijs atq; optimis artibus præditi.
Bonis artibus & disciplinis ornati.
Humanissimi & optimi.

Matronæ.
Castissimæ.
Probatissimæ.
Pudicissimæ.
Religiosissimæ.
Eximia pietate & virtute.
Sanctissimæ atque optimæ.
Præstantissimæ omnium fæminarum.
Primariæ fæminæ.
Spectatissimæ castitatis.
Prudentiss. grauiss. & lectissimę.

Virgines seu Puellæ.
Castæ.
Verecundæ.
Bene moratæ.
Pudicissimæ.
Honestatis exemplaria.

DE

DE EPIGRAPHE SEV INSCRIptione epistolarum.

CAPVT LVIII.

De inscriptione nihil habemus antiquorum, quod quidem certo possimus affirmare. qua de caussa existimarunt nonnulli, titulos fuisse superscriptiones: quam opinionem ante refelli. Sed suspicor multis epistolarum non fuisse additam superscriptionē: sicuti nec intus in calce, locū aut tempus, quum iam alioqui sciretur, aut nihil referret. Itaque vbi is, cui perferenda epistola dabatur, cui nam esset redditurus nouerat, nihil erat superscriptione opus. Fere autem eam ad rem vel domesticis vel notis hominibus vtebantur: quod si publico tabellario committerent, is vtique signa dignosceb at. Sed coniecturarum satis: superscriptio certè hoc tempore necessaria est. Ex Ludo. Viu. Vide cap. 14.

Clausa igitur & obsignata epistola, in tergo illius, nomina eius cui mittitur, cum honoribus & dignitatibus quas gerit, ponuntur, tertio casu, perinde vt in salutationibus, nisi quod nomen nostrū tacemus. Quāquam etiam ante nomina vnū atque alterū epitheton collocare in more positum est, sicuti post nomina & dignitates. Notatur quoque locus in quo ille versatur, cui reddendæ sunt litteræ. Vtrum autem scribas

meo, an, ſuo, parui refert. Viues tamen: vt in titulo, inquit, dicitur ſuo, ita in ſuperſcriptione, meo: nam hîc qui ſcribit, iniũgit tabellario vt perferat, vel reddat eas litteras: alterum enim illorum verborum ſubauditur. Nunc ob vtilitatem puerorum, aliquot inſcriptionum exempla conficiemus.

Ad Epiſcopum.

Reuerendiſs. P. & Illuſtriſſimo Principi Marquardo à Berg, Pontifici Auguſtano, ſingulari omnium honeſtarũ artium defenſori atque Patrono. *Dilingæ.*

Ad Principem.

Illuſtriſſimo Alberto vtriusq; Bauariæ Principi, Palatino Rheni, Mæcenati ſuo & Patrono liberaliſſimo ac benigniſſimo. *Monaci.*

Ad Parentes.

Antonio Seuerino Pretori, amantiſſimo parenti, & Apolloniæ ſuauiſs. & dulciſſimæ matri, ſuis. *Lugduni.*

Ad Fratrem.

Accuſ. aut datiu, vt P. Manut. facere cõſueuit.

Ernesto Mario rectiſſimis ſtudijs, atque optimis artibus dedito adoleſcenti, chariſſimo & amantiſſimo fratri ſuo. *Ingolſtadium.*

Ad Præceptorem.

Eximia eruditione, & multa probitate inſigni Nicolao Salio, doctori meo longè chariſſimo. *Pragæ.*

Ad ſtudioſum litterarum.

Ingenuo & optimæ ſpei adoleſcenti Petro Curtio, liberalium diſciplinarum ſtudioſo in Academia Dilingana.

Ad virum honoratum.

Auctoritate & prudentia excellentiſſimo viro N.N. Sereniſs. Ferdinandi Archid. Conſiliario &c. *Oenipontum.*

PARS

PARS TERTIA.

DE EXERCITATIONE SCRI-bendi.

CAP. LIX.

Sicut pingere volentibus nihil prodest Apellis & Parrhasij laudatissimorum pictorum pulcherrima opera considerare & attentè contemplari, nisi ipsi quoque arrepto penicillo pingere aliquid instituant, ita sanè, præcepta perdidicisse omnia, & M. Tullij, Plinij Secundi, aut Pauli Manutij aliorumve tamquam probatissimorum artificum epistolas suspicere & admirari, nihil penitus conducit, si tu quoq; sumpto in manus calamo quotidie te non exerceas. Stylus crede mihi, immò crede Ciceroni, & ex tripode profectum puta. optimus & præstâtissimus est dicēdi effector ac magister. Nemo vnquā orator, nemo egregius scriptor sine multa exercitatione euasit. Hortensius nec vnum præterire diem patiebatur, quo se nō aut domi, aut in foro dicendo exerceret: sępe vtrumque eodem die faciebat. Cicero aiebat se timere, si non frequenter declamaret, ne, quod adeptus erat in arte oratoria facultatis, exaresceret. Quem locum adducens Paul. Manut. Attende, inquit, mi Paule, & tuā caussam, à qua mea disiuncta non est, si pla-

1 de Orat. de clar. orat.

Exemplum Hortensij

Ep. 18. li. 9.

Cicer. Testimon.

Ad Paulū Contarenum, epist. 11. lib. 1.

placet, mecum considera. Ille sibi, homo Romanus, latinæ orationis inopiam metuebat: cùm tamen omnibus in hoc genere diuitijs abūdaret: nos, quibus latina lingua peregrina est, qui in optima scribendi aut dicendi ratione rudes, & infantes pæne sumus, de summa eloquentia sine summo studio cogitabimus? & vnam omnium difficillimam rem, eandemq́ue omnium gloriosissimam, ludibundi consequemur? Vides me ipsum, qui, quid sim, ego quidem non statuo: sed sunt quibus non esse nihil videar: nullum pene diem intermittere, quin aliquid latinè scribam? cùm tamen, ex quo lapidem hunc voluo, annus iam vicesimus abierit.

Manut. quotidie aliquid latinè scribebat.

Nota. quotidie scribendum teste Manutio.

1. de off. fol. 37

Præclarè Cic. nec medicos, nec Imperatores, nec oratores, nec vllos alios, quāuis artis præcepta perceperint, quicquam laude dignum, sine vsu & exercitatione consequi potuisse.

Quia igitur nullo in studio, nedum in oratorio, nuda ars sufficit (nihil quippe natura citò magnum fieri voluit, sed pulcherrimo cuique operi difficultatem proposuit quæ labore & exercitatione vinceretur) in hoc certè, quæ bona pars & riuus quidam dici potest doctrinæ oratoriæ, plus etiam assiduitas exercitationis, quā ars efficiet. Quare scribendum est in singulos dies, vt Appelles quotidie lineam ducebat, & scribendum est bene:

Nulla dies sine linea.

bene:bene autem ſcribendo, etiam fiet, vt cito ſcribatur. Nec magni refert, quàm multas chartas impleueris, ſed quàm diligens, quàm accuratus fueris, in quo vno profectò ſunt omnia, & prora & puppis, quod aiunt.

DE DIVERSIS THEMATIS A` DOctore proponendis.

CAPVT LX.

M. Verrius Flaccus illuſtris Grammaticus, ad exercitanda diſcentium ingenia, vt Suetonius memoriȩ prodidit, æquales inter ſe committere ſolebat, propoſita non ſolùm materia quam ſcriberent, ſed & præmio quod victor auferret. Id erat liber aliquis antiquus, pulcher, aut rarior. Quare ab Auguſto quoq; nepotibus eius præceptor electus tranſijt in Palatium cum tota ſchola. Huius auditores hac inſtitutione multũ profeciſſe, & præſtantes poſtea viri euaſiſſe dicuntur. Iſtius doctoris exemplum ſequi debent ludimagiſtri, quando etiam Quintilianus iubet materiam præſcribere pueris, in qua ſeſe exerceant: Li. de Illuſtrib. Grammat.

Illa verò materia, ſeu illa argumenta quȩ à doctore dictantur, ne ſint arida, perplexa, ſpinoſa, ne nimis breuia & anguſta, verùm copioſa, facilia, aperta, amœna, faceta, noua, puerorumq́; ingenijs accommodata: in eiuſ Argumenta qualia.

modi enim cùm libenter, tum fructuosè exercentur. Hæc ſumi poterunt ex ijs rebus & auctoribus, qui explananatur in ſcholis. Item ex ſabulis Ouidianis; & ſcriptis poetarum, Epicorum vt Homeri, Virgilij: Comicorum vt Ariſtophanis, Plauti, Terentij, Tragicorum, vt Euripidis, Sophoclis, Senecę. Ex hiſtoricis tam ſacris quàm profanis. Per ſacros intelligo nihilominus veteris teſtamenti & Euangeliorum libros. ex profanis ſuppeditabũt copiam & varietatẽ magnam T. Liui. Xenophon, Plutarchus, Q. Curtius &c. Repetatur verbi gratia cædes Polixenæ ex Euripidis Hecuba. Hortemur Gręcos, ne illam àd Achillis tumulum mactent. Dehortemur Medeã à cæde paruorum liberorũ. Inuehamur in ſcel[9] Atrei, qui apud Senecam Thyeſtæ fratris ſui liberos occidit, & coctos patri comedendos apponit. Gratias agamus S. P. Q. R quod M. Tullium patriæ parentem ab exilio reuocarit. Gratulemur Auguſto victoriã de Antonio & Cleopatra. Petamus à Catilina ne vexet Rempubl. Diſſuadeamus Herodi, ne promiſſa puellæ ſaltatrici facta, ſeruet. Laudemus Ioannis Baptiſtæ inuictam conſtantiam: vituperemus Pilatum, defleamus infantium puerorum atrociſſimam͡ trucidationem. Cõſolemur Dauidem à Saul ad necem quæſitum, & multis iniurijs affectũ.

Ex tragœdijs.

Ex hiſtoria.

Ex ſacris lib

De-

Denique ne longior ſim, infinitus hic adoleſcentibus patebit campus.

Præceptorum munus & officium erit in his delectum habere, & optima quæpue diſcipulis proponere, quo ad ipſi in lectiōe bonorum poëtarū hiſtoricorumq; verſati, ſuis auſpicijs, & ſine Theſeo rem gerere poſſint. Porrò eadem hypotheſis iterū ac tertiò alijs verbis, alioque orationis habitu, & interdum contrario planè tractanda & verſanda erit, vt, quod modò laudarunt, vituperent, quod ſuaſerunt, diſſuadeant. Ex his ſimilia intelligantur.

SCRIBENDVM NONNVNQVAM ſine argumento.

CAPVT LXI.

VTile fructuoſumque cēſeo, interdum nullum penitus dictare argumētum, ne praua conſuetudine ſemper alienis auxilijs nitendi, ciboſq; iam præmanſos comedendi nihil per ſe egregiū conentur diſcipuli, nihil quærant, de nulla re ſolliciti laborent. Quamobrem magiſtri, proinde vt auiculæ pullis ſuis adhuc teneris & implumibus eſcas opera ſua conquiſitas in os ingerāt: ſed cùm iam adoleuerint, eos extrudant nidis, ipſorumq; vires periclitantes, libero cœli ſpatio volitare cogant. Certè haud vnquam deerit materia ad ſcriben-

bendum, etiam cùm deerit. Etenim hæc ipsa minimè mihi contemnenda, aut doctis viris inusitata videtur materia: nihil habeo quod scribam, ideo non scribo. Cuius peristases & adiuncta, si quis voluerit paululú circumspicere, inueniet verissimum esse, quod dixi modò. Eleganter & festiuè Plinius Olim mihi nullas epistolas mittis Nihil est, inquis, quod scribam. At hoc ipsum scribe, nihil esse quod scribas. Vel solum illud, vnde priores incipere solebant, si vales bene est, ego valeo. Hoc mihi sufficit, est enim maximum.

Ep. 11. lib. 1.

Initium vetus epistolarum.

Et Cicero ad Att. Vbi nihil erit quod scribas, id ipsum scribito. Et rursum ep. 44. li. *12*. Tu mihi, etiam si nihil erit, quod scribas (quod fore ita video) tamē id ipsum scribas velim, te nihil habuisse, quod scriberes, dummodo ne his verbis. Disertè quoque, & perquam venustè, vt semper, hac eadem de re disputauit Manut. ep. 13. lib. 1. quam ego epistolá iudicaui dignam esse, quæ hîc ad verbum recitaretur.

Epist. 8. lib. 4.

Paul. Manut. Romulo Ceruino S.

Quod tu persæpe quæri solitus es, id mihi nunc accidit, vt epistolæ prorsus caream argumento; sed ego tamen non committam, quod tu soles, vt argumenti me inopia deterreat à scribendo. Quin vide, quàm diuersa ratio sit: tu cùm sententiam non habes, valde tibi ais laboriosum esse epistolam texe

re:

re:ego nũquam facilius soleo scribere, quàm cùm nihil habeo, quod scribam. At inanes huiusmodi literæ sint necesse est. Primum, hoc non semper: Quã doq; enim accidit, vt nihil dicentes, aliquid tamen dicamus: vt in fidibus est quædam manus aberratio sine arte, in qua tamen ipsa ars sit: sic in epistolis argumentum quandoque est sine argumento. Itaque, non semper inanes huiusmodi literę: siquidem in ijs solet aliquid nonnunquam existere, quod põdus habeat. Sed fac inanes esse: quid refert? nõ hoc spectamus, id sequimur, vt exercitatione duce eò perueniamus aliquando, vbi sita laus videatur eloquentię; quod si nobis tantum in hoc proficere nõ licet, vt veteribus illis quorũ est purissima oratio, similes esse possimus: at tẽtemus tamen, si possimus nostris: qui inquinatè loquuntur, dissimiles esse. Quod, vt opinor, & multum, & sæpe scribendo cõsequemur. Ac noli putare, semper in eo nobis esse elaborandum, vt philosophemur in epistolis. Graues sententię probantur, fateor: sed nũquid hoc vno latina lingua continetur? me quidem Cicero noster paulo minus interdũ delectat, de iocis cũ agit, quàm de turpi & honesto cùm disputat. vtrobiq; enim sunt ornamenta: & vtrumq; sæpe necessarium est. Itaque ad vtrunque me do: teque vt idem facias, etiam atque etiam hortor. cumque res non erit, de qua scribas: tum tu, si me audis, vel leuissima quæq; ex omni, genere arripies, & ijs pro argumentis vtere. Hoc autem quatenus agas, aut cum quibus agas tibi non præscribo: cuius tanta prudentia est, quantam ætas ista, qua nunc es capere vix potest. Summa sit, vt & cum argumento, & sine argumento sępissimè scribas.

Vale, Romæ.

Epist. sine argumento nõ semper inanes.

κατὰ μοῖραν ἴσως.

DE IMITATIONE.
CAP. LXII.

IMitatio quam Græci μίμησιν & ζῆλον appellant, in omni facultate maximã vim habet, plurimũq; poteſt, qua, qui caret, recta & facili via caret, laboremque nimis magnum & non valde fructuoſum ſuſcipit in omnibus quæ agit. Eſt autem nihil aliud imitatio, quàm diligens & artificioſa quędã mentis applicatio ad eas laudes adipiſcendas, quas in aliquo excellere arbitramur: vt eius quàm ſimillimi euadere poſſimus. Hęc pręter artem & exercitationem omnino eſt neceſſaria, illarumq; duarum rerum comes atq; ſocia. Immò verò dubitari fortaſſe poſſit, cùm hæc tria ad bene ſcribendum requirantur, ꝙ maximè ex omnibus requiratur. Ars ſine exercitatione nihil eſt: exercitatio ſine arte manca eſt: imitatio quamquã ſine arte illa quidem, ſine exercitatione tamen haud quaquã conſtare poteſt, exercet enim ſe, quiſquis imitatur. vt igitur opifices non modò ꝑcipiunt diſcipulis, quo pacto versẽt inſtrumenta, ſed etiam ſe ipſos intueri laborantes & conſiderare iubent, ſic nos, poſtquã artificiũ epiſtolę conſcribendę tradidimus, ad optimum præſtantiſſimumq; artificẽ ac magiſtrum intuendum adoleſcentes mittemus. Cùm enim imitari oporteat, & hoc certo ni-

Imitatio quid.

Ars.
Exercitatio.
Imitatio.

Similitudo.

ro nihil magis certius ſit, vt loquitur Plaut. ſtultiſſimum videtur, ad imitandum nó optima quæq; proponere, id quod Seneca & Quintil. aſſerunt.

Scriptores omnes legendi, ſolus Cicero imitandus.

Laus Ciceronis.

Scriptores igitur omnes latinos diligenter volutandos, & accuratè ſtudioſeq; legẽdos vetat doctus nemo: præter Ciceronem quemquam vllum imitandum, nemo quoque paulo doctior ſuadet: à quo reliquis omnibus, vt à ſole ſtellis acceſſit, cui nihil à cæteris allatum eſt: ad quẽ reliqui ſeſe effinxere: qui nullius auctoris latini imitatione vſus eſt, ſua ſponte omnibus numeris abſolutus atque perfectus: reliquis omnibus maior, nullo neque Græco, neque Latino inferior: ad cuius imitationem contendere præſtantius ſit, quàm reliquorum eloquentiam ſuperare illu[illegible]ius. Certè ſi alijs operam dandã, aut horas aliquot tribuendas adhorter, his nominibꝰ adhortabor. Primum, vt, quid à Cicerone tum verborum tum ſententiarum vel ſumant, vel ſurripiant, vel mutuentur, deprehendamus: & ad illius imitationem alacriores reddamur, à quo magni etiam nominis ſcriptores multa ſumere perſpiciamus. Deinde vt, quemadmodũ qui de recta declinant, vbi in deuia aliquantũ aberrarint, & per ſalebroſos minimeq; planos locos iter languẽtes fecerint, optatius in viam redeunt, atq; rectà ambulant attẽtius: ſic

Reliqui ſcriptores quare legendi.

Simile.

ſic per omnia auctorum ſcripta ſatis prima ætate divagati, errore tandem percepto, nos ad Ciceronem cupidius recipiamus, totoſque conferamus. Poſtremò, vt, ſicut obtuſum quotidiani cibi ſuauitate palatum, aceto, aut acerbiore aliquo iure irritamus, guſtatuique conſulimus, ita aſſidua Ciceron. lectione contractum, ſi quod contrahi poteſt, faſtidium, auctorum crudiorum acerbitate depellamus: aut quaſi oſcitantes, & obdormientes, iniucũdo aliorum ſcriptorũ ſtrepitu & murmure excitemur, ac noua relicta voluptatis, id eſt, intermiſſæ Ciceronianæ lectionis cupiditate geſtiamus.

Simile.

Angelus Politianus alioqui diſertiſſimus & ingenioſiſſimus vir, qui illam Ciceronianę dictionis ideam conſequi ſe poſſe deſperaret, epiſtol. 1. lib. 1. vide, quàm impudẽter ſcripſerit: de Cicerone prorſus ſilẽdum eſſe in epiſtolari ſtylo. Edita quoque epiſtola ad Paulum Corteſium, Ciceronianam imitationem contempſit: cuius ratiunculas leues illas & ineptas, non indoctè idem Corteſius alia epiſtola, qua calumniatori reſpódet, refutauit. Legimus eruditi cuiuſdã libellum, qui magnopere dolet, ſe adoleſcentem olim Politiano propter ſubtiles & argutas ſententiolas, & quoſdam floſculos nimium adhæſiſſe. Inde ſe aridiorem factum cũ

Politianus inſectatus eſt Ciceronianos, qua de re in Auctario huius libri.

natu-

natura parum vber esset, mox inanes illas argutiolas dediscere debuisse. Senex iam M. Tullium in oculis fert, quem solum ex omnibus imitandum iudicat, & cuius ipse propter affectam ætatem omnem spem abiecit, ad illud alios cohortatur. Alius Senecam puer triuerat, Senecam dico Philosophum, Cicero ei minus arridebat, quem tamen iam grandis natu, quasi aliquod numē veneratur. Est Belga quidam, cætera sanè doctissimus, hac vna in re minus sapiens, qui in scribendis epistolis Plautum se imitari velle palam profitetur, nō Ciceronem, immò, ne mentiar, Ciceronem, sed in orationibus Suum verò Plautum in illis epistolicis quæstionibus graphicè imitatur, & est, id quod voluit, in epistolis comicus. Belgæ iudicium.

DE EMENDATIONE EPIstolarum.

CAP. LXIII.

QVi suos fœtus libenter & sæpe lābunt, hoc est, scriptiones suas diligenter emendant & expoliunt, quos limæ labor & mora non offendit, hi quantumuis ingeniosos, parum tamen sedulos anteuertunt. Verùm emendatio, de qua loquimur, est potius magistri quàm discipuli, qui cùm epistolam à se conscriptam attulerit, accipiendus est humaniter, legēdum quod scripserit Donatus in vita, P. Virg. Quomodo tra-

andus disci-pulus. pserit non cursim sed tarde & cùm iudicio Considerandа omnia, reprehendenda vitia inprimisque solæcismi & barbarismi, nec tamen omnia statim, ne, si tam multa se peccasse videat, frangatur eius spes & debilitetur industria, illudq; ipsum quod facit, oderit & dum nihil non timet, nihil audeat, nihil conetur. *Similitudo.* Agricolę teneris frondibus falcem non adhibent, sed vncis manibus, vt est apud poetam, eas carpunt. stirpibus iam confirmatis, ferro vtuntur cæterum, quia is locus similitudine quadam magistrum docebit, quo pacto discipulũ tractet, eum placet totum afferre.

Virg. 2. Georg

Ac dum prima nouis adolescit frondibus ætas,
Parcendum teneris: & dum se lætus ad auras,
Palmes agit laxis per purum immissus habenis,
Ipsa acie falcis nondum tentanda sed vncis
Carpendæ manibus frondes, interq; legendæ.
Inde vbi iam validis amplexæ stirpibus vlmos
Exierint tunc stringe comas, tunc brachia tonde.
Ante reformidant ferrum, tunc deniq; dura
Exerce imperia, & ramos compesce fluentes.

Ne verò aspera multorumq; verborum & cum toruitate vultus cõiuncta, sed blanda & breuis sit reprehensio. Interdum collaudetur adolescẽtis ingenium, quædam eleganter & scite elata sigillatim commendentur: sublectæ aliunde sententiolæ, affectatæ quædam locutiunculæ aliquandiu dissi-

diſſimulétur, paulatim tamen indicentur, vt ne vitioſa conſuetudo, quæ altera natura eſt, contrahatur. Vbi robuſtior & exercitatior fuerit, tum magiſter liberius & pro ſuo iure aget. Si quod verbum durius, ſi ſordidius, ſi hiulcum aut alieno loco poſitum, ſi oratio parũ apta & cohærens, ſi quid præteritum, ſi quod argumẽtum futile allatũ, ſi quid furto alicui ſcriptori ſurreptum, denique ſi quid languidius dictum, ſi verboſius, ſi contractius, illud ipſum notabit, trãſuerſoque calamo ſignum allinet atrum, vt ait Horatius. Delere, mutare, dilatare, aſtringere, vincire, illuſtrare, mollire, ornare iubebit, & quomodo id fiat, oſtendet, ne alium docere videatur, quod ipſe neſciat. Semper autem bene ſe ſperare ſignificationem det, nec vnquam ita emendet epiſtolã, vt non etiam commendet diligentiam in aliqua ſaltem parte, v.g. in vno ſermonis puritatem, in alijs perſpicuitatem, in quibuſdam acumen, in nõnullis diſpoſitionẽ. Hac ratione, cùm partim laudarit, partim reprehenderit diſcipulũ magiſter, efficiet, vt neq; deſperet ille de ſe, nec alium facilè deſpiciat: & ęmulatio inter condiſcipulos excitabitur, dum quiſque alterius laudem ſibi concupiſcet.

(∴)

DE OPTIMIS EPISTOLARVM *scriptoribus.*

CAPVT LXIIII.

M. Tull. Cicer.

DE græcis in præsentia silebo: de latinis dicam, & ex antiquis de solo Plinio & M. Tullio, cuius tot libros epist. perijsse dolendum est maximoperè: quantas enim orationis latinæ opes simul amiserimus explicari non potest. Multæ tamen diuino beneficio ad hũc vsque diem conseruatæ leguntur, àd Famil. ad T. Pompo. Att. ad Q. Fratrem, ad M. Brutum. Ex his primùm ad Romanæ orationis elegantiam informamur, ex his primus eloquentiæ quasi succus (qui qualis initio fuerit permagni interest) ebibitur. In his præter verba & dictionem quibus ille vir cæteros omnes scriptores tanto post se interuallo reliquit, plurimum inest, & ad res publicas, & ad priuatas iudicij ac prudentiæ: Sed post extremum huius libri caput multo plura de epist. Tullianis.

Manut. præfat. in epist. ad Famil. Ludoui. Viues Rhodogin li 6. ep 19.

Plin. Secundus Vide Lud. Viuem, & Catanæus præfat cõment. in Epist. Plinij.

Plinius Secundus minimè redundans, cui nihil demere possis, plenus tamen, acutus, frequens, continuis sententijs, doctis atque ingeniosis mirificè aptus qui scholasticas inter se & vmbraticas mittunt epistolas, quibus oportet plus ornatus & condimentorum adiungi, quando rebus non perinde nituntur. Multum habet neruorum, acriter

con-

concludit,& suauissimè premit. In descriptionibus rerum mirificus est, subitus & extemporaneus videtur cùm sit elaboratissimus, omninoq; in M. Tullio plus naturæ, in hoc plus diligentię videtur extitisse, nec vlla videtur melior eius epistola, quàm quæ est longior.

Quod in oratore perfecto M. Tullius verissimè affirmauit, nullam esse vllo in genere laudem oratoriam, cuius in orationibus suis non esset aliqua, si non perfectio, at conatus tamen atque adumbratio. idem ego propemodum de Paulo Manutio, magna cum eorum, qui politioris humanitatis studia persequuntur approbatione mihi videor affirmaturus: nullã scilicet esse laudem epistolicam, cuius apud ipsum non sit vel perfectio vel adumbratio. Nam quæ nota & forma orationis epistolarũ maximè propria censetur, subtilis nimirum siue tenuis, eam perpetuò fere custodiuit, & illas sic elaborauit, vt tamen elaboratæ & artificio quodam scriptæ non videantur: inest in eis cultus sine cultu, & diligens quædam negligentia, & cùm lucernam non oleant, nihil tamen minus olent quàm hircum: qua de re à iustis scriptionũ istius modi æstimatoribus dubitari non potest. Ita porro scribit, vt τὸ ἠθικὸν satis superq́ue aduertas, mores, naturã & ingeniũ suum prorsus exprimit, estq;

Paul. Manut. Aldi F.

omni genere suauitatis & humanitatis afflu entissimus. Breuitatem vbique sectatur, & longitudinem, quàm graues auctores ab epistolæ ratione & legibus alienam esse opinantur, studiosè fugit. Materiam non reconditam aliquam, obscuram, sophisticam, aut à vulgari hominum intelligentia captuque disiunctam (in quo vno multi peccauerũt) sed apertam, communem, è vita humana sumptam tractat. Illecebras multas habet, quæ nostrum in legendo studium irritare, & irritatum retinere possint. Nec vllum video (pace aliorum dixerim) qui ætate nostra scribendis epistolis cum Paulo Manutio ex æquo cõparetur, quique ad illam M. Tullij præstantiã propius accesserit. Quamobrẽ hortor adolescentes, vt post Ciceronẽ & Plinium libenter ac sæpè huius eloquentissimi viri epistolas legẽdas sibi putent, & non modò illorũ, verùm etiã huius lectione orationem suã coloratum iri certo sibi persuadeant.

Obiectio. Sed fortè quærat aliquis cùm solum Ciceronem nobis imitandum supra docueris, cur tu istos laudas? quia etiam eorum qui ad Ciceronem scripserunt, epistolas legimus, de quibus tamen imitandis non cogitamus, linguam enim & quandam in hoc genere scribendi facilitatem spectamus. Vt igitur tanquam bonos Epistolarum scriptores le-

geremus, idcirco eos collaudaui. Sic Poetæ bonos poetas legunt, non tamẽ omnes quos legunt, continuo imitari volunt. & ſi oratio-nes Q. Hortenſij, L. Craſſi, aut M. Antonij extarent, legeremus eas, ipſos tamen non imitaremur. Quod ſi aliqua ex parte etiam iſtos ipſos imitari voluerimus, quia illi (Manut. præſertim) Ciceronem imitari voluerunt, non vituperauerim, quia ſic in noſtra ſententia nihilominus permanetur.

MVLTVM REFERRE, QVO TEMpore, & à quo reddantur literæ.

CAP. LXV.

M. Tullius ep. *16.* lib. *11.* ad famil. Lamiam equitem R. qui Pręturam petebat, Bruto Imp. commendaturus, ita exorditur. Permagni intereſt quo tibi hæc tempore epiſtola reddita ſit, vtrum, quum ſolicitudinis aliquid haberes, an quũ ab omni moleſtia vacuus eſſes. Itaq; ei pręcepi, quẽ ad te miſi, vt tempus obſeruaret epiſtolę tibi reddendę, nam quemadmodum coram qui ad nos intẽpeſtiuè adeunt, moleſti ſæpe ſunt: ſic epiſtolę offendunt, nõ loco redditę. Si aũt, vt ſpero, nihil te ꝑturbat, nil impedit, & ille cui mandaui, ſatis ſcitè & cõmodè tempus ad te cepit adeundi: confido me quod velim, à te facilè impetraturum. Hoc, ꝙ ille de vna ſcripſit, verũ eſt cũ in fa-

cetis maximè, tum in plærisque alijs epistolis. Huius autem rei rationem haberi diligẽtem, Horatius quoq; voluit, qui Vinnium Asellam sic alloquitur,

Epist. 13 lib. 1.

Vt proficiscentem docui te sæpe diuq́;,
Augusto reddes signata volumina Vinni:
Si validus, si lætus erit, si denique poscet:
Ne studio nostri pecces, odiumq́; libellis
Sedulus importes opera vehemente minister.

Iterum ad Augustum scribens,

Ep 1. lib. 2.

Multa quidem nobis facimus mala sæpe poëtæ,
(Vt vineta egomet cædam mea) cùm tibi librum
Sollicito damus aut fesso &c.

Metamorph. 9. *Pari modo Byblis apud Nasonem,*

Forsitan & missi sit quædam culpa ministri.
Non adijt aptè, non legit idonea (credo)
Tempora: nec petijt horamq́; animumq́; vacantẽ,
Hæc nocuère mihi.

Et alibi suum librum alloquens, quem adire Augustum Cæsarem cupit.

1. Trist. eleg. 1.

Si poteris vacuo tradi, si cuncta videbis
Mitia, si vires fregerit ira suas.

Præceptiones de litteris opportune reddendis.

Ex his quæ hactenus attulimus, aliquot præceptiunculæ siue cautiones colligantur. Ne reddantur ep. sollicitis ac perturbatis, sed quietis & modestia vacuis, nõ vehemẽter impeditis, sed modicè occupatis, aut etiã otiosis, non ægrotis sed valentibus, non mæstis

sed

ſed lætis, & præſertim flagitantibus ipſas literas, non fatigatis & languentibus, ſed firmis & à labore integris &c. Illud nihilominus, vt in omni re alia, ſic in iſta plurimum ſemper valet: neceſſitas non habet legem.

Et quomodo permagni intereſt quo tempore reddatur epiſtola, ita nõ parum refert, à quo reddatur, hoc eſt cuiusnam ſit epiſtola, quam tabellarius affert. Cicero quidem certè, cùm illi multæ multorum epiſtolæ, propter ſummas in adminiſtranda Repub. occupatiões intempeſtiuè reddi potuerint, de Attici epiſtolis, ad cũ ipſum ſcribens, affirmat, nullam earũ intempeſtiuam viſam eſſe. Sic etiam cùm multæ illum loquacitate ſua offendere potuerint, nullam ab Attico ſcriptam viſam ſibi loquacem teſtatur, vno eodemq́ue in loco, nempe ep. *13*. l. *4*. his verbis. Nũquam enim mihi tua epiſtola intẽpeſtiua aut loquax viſa eſt. ſic alibi, cũ ſcripſiſſet Attic. ſe vereri, ne eſſet ἀδόλεσχος, (quæ vox græca valet idem quod latina illa, loquax) reſpondet. Quis minus? cui, vt Ariſtophani Archilochi iambus, ſic epiſtola tua longiſſima quæq; optima videtur. Atq; idem Volumnio, de illius ad ſe literis profitetur. quum enim ille ſcripſiſſet, ſe veritum eſſe, ne perinuitus legeret Cicero eius literas, ſi longiores fortè miſiſſet: rogat illũ, vt ſic ſtatuat, eius literas longiſſimas quaſque,

Ep. Attici M. Tullio ſemper grauiſſimæ.

gratissimas sibi futuras. Ergo hominum nobis amicissimorũ charissimorumq́; epistolę nunquam non reddentur opportuno & suo tempore, nec vnquam erunt nimium longę, nimium breues sæpe.

ANTIQVORVM CONSVETVDINES circa epistolam.

CAPVT LXVI.

Ex comment. Pauli Manutij in epistolam I. lib. III. ad Q. Fratrem.

INteriorem epistolam existimo vocari, non eam epistolę partem, quę à principio & à fine pari distet interuallo, sed eam, quæ ab extremo propius absit, quàm à principio. Id adeò cognoscetur, si, quod apud antiquos epistolæ claudendæ genus esset, ostendemus. Non enim tunc eo quo solemus, modo complicabantur, sed in orbem inuoluebantur epist. ita, vt, quæ vltima scripta in pagina pars erat, involueretur prima: quę prima, vltima. Itaque propriè volumen vna epistola & erat, & dicebatur. Idq́ue Ciceronis testimonio comprobatur: qui ad Appium scripsit his verbis Volumen à te plenum querelę iniquissimę reddiderunt. Et infert: eadem epistola petebas.

Epistolę olim non complicabantur.

Epistola volumen.

tebas. Morem eundem video teneri ab ijs, qui ſcriptum pretio faciunt: quos vulgo notarios nominant, ſcribas antiqui appellabant. Quod enim hædinis vitulinisve ſcripſerunt in pellibus, id ita cõtrahunt, & quibuſdam quaſi ſpiris ipſum in ſeſe conuertunt, vt inuolucrum efficiant: neve ſua ſponte laxetur, circumducto eiuſdem pellis quaſi vinculo, aſtringunt. Eadem erat olim forma litterarum. Hoc amplius: neà tabellarijs aperiri poſſet, impreſſo ſuo quiſque ſigno cauebat. Inde literarum faſciculus nomen ſumpſit: quod, vt coniunctę cõſtrictæque virgæ faſcis eſt, item litteræ à tabellarijs in vnum, quaſi virgæ faſcem coniectæ, colligatæq; quodammodo faſcis exigui formam præ ſe ferrent. Propriè igitur volumen de re in orbem collecta, vt de epiſtola, de faſce: impropriè de re non orbiculata, vt de libro. Tametſi olim apud priſcos illos, de libris quoque propriè. Scribebatur enim in libris, vnde nomẽ ſumpſerunt, hoc eſt, in codicibus arborum: ijque, quo eſſent ferentibus commodiores, conuoluebantur. Quod autem Cicero dixit, Altera iam pagella procedit, in epiſt. ad D. Brutum, fam. .XI. non de ipſa ep. quã poſtea miſit, ſed de exemplo, quod in codicillis tunc exarabat, intellexit: in quib⁹ vnã iam pagellam totã, alteram non totã, ſed magnam partem ſcriben-

Signa imprimebantur.

Libri olim volumina.

Altera pagella procedit.

bendo impleuerat. Non enim, cùm ita dixit, ſcripſiſſe eum in charta veriſimile eſt: cùm illius epiſtolæ breuitas ea ſit, quæ nec vnius, quantumuis anguſtæ paginæ locum, ſi de charta cogitemus, nedum vnius & alterius, tenere potuerit. At in codicillorum pagellas, quæ contractæ admodum erant, optimè conuenit. Quod ſi cui fieri poſſe videatur, vt ipſos ad Brutum codicillos Cicero miſerit: negabo. Nam codicilli ad eos tantùm, qui iiſdem, aut certè minimè longinquis in locis eſſent, mittebantur: quod exempla declarant, vt in proximo libro, & fam. epiſt. 12. lib. 4. ad Brutum verò, tam longè remotum, Celticam Galliam pro Conſule adminiſtrantem, codicillos dare, cuius ineptiæ fuiſſet? Nam ne [illegible] Papirium quidem, qui neque prouinciæ præerat, vt Brutus, & multo, quàm ille, propius aberat, hominem ſibi familiariſſimũ, codicillos tamen Cicero mittendos putauit, ſed epiſtolam è codicillis deſcriptam, fam. ep. vlt. lib. IX. Neque verò mirandum eſt, in literis, quas inuolui ſolitas dixi paginas interdum nominari: quod ab orbiculata inuolucri forma ſatis alienum videri poteſt. Nihilo enim minus inuoluebantur, quę pluribus paginis literæ, quàm quæ vna tantùm pagina ſcriptæ fuerant: cumque omnes eodẽ modo inuoluerentur: ideoq́; ſi for-

Codicilli ad quos mitterentur.

forma spectaretur, itidem omnes volumina possent appellari: vsitatius tamen erat, vt lõgioribus de literis, quæ plures haberent paginas, voluminis vocabulum vsurparetur: idqúe satis patet ab exemplis. Audiuimus adhuc eruditum patrem, nunc similibus de rebus differentem audiamus, si placet, eruditum filium.

Volumen quãdo diceretur epistola.

Ex lib. III. de quæsitis per epistolam, Aldi Manut. Pauli F.

NOn eodem modo libri apud veteres, & epistolæ scribebãtur: libri.n. pluribus paginis conscripti, circa lignum, aut aliquid osseum, vt ait Porphyrio, vel corneum, teretis formæ, inuoluebantur. id appellabant vmbilicum: quod, vt vmbilicus in medio ventre, item illud, libro iam circum inuoluto, medium. Extremæ partes à similitudine vocabantur cornua, vt multis poetarum exemplis intelligitur. Epistolæ autem nec semper vna, pluribusve cõscribebantur paginis: nec inuoluebantur. Cõplicatis, linoqúe transiectis, qui mercatorũ hodie mos est, annulus imprimebatur. Obijcietur illud, ep. 7. lib. 3. fam. Appiani mihi volumen à te reddiderunt. Quod de vna epistola dictum esse, eo constat, quia sequitur. Eadem epistola petebas. Sed volumen di-

Libri & epist. diuerso modo scribebantur.

Ouid. eleg. 6. l. 4. Trist. quoties alicui chartæ sua vincula dempsi.

Volumen.

dixit Cicero, non de inuoluta epistola, sed de longissima, quę voluminis instar esset. Quod si epistol conseruari opus esset: alia ratio erat. tunc enim non complicabantur, sed inuoluebantur: quotque epistolarum libri, tot volumina fiebant. Vnde illud ad Tironem, epistol. 17. lib. 16. Video, quid agas. tuas quoque epistolas vis referã in volumina. Et ad Att. epist. 30. lib. 12. Euolui volumen epistolarum tuarum. Ad Cornificium autem ep. vltima li. 12. cùm scripsit. Non te epistolis, sed voluminibus lacesserem: non de multis epistolis dixit, sed de longissimis, quæ volumen singulare conficere posse viderentur. Plinius etiá singulos historiæ suæ libros volumina appellat l. 18. ca. 13. c. 25. ca. 26. ca. 32.

Pagellę epistolarum.

Nunc dicendum aliquid est de pagellis epistolarum. Latitudo nó omnium eadem erat: quod Plinij testimonio comprobatur: qui li. 13. cap 13. maximam latitudinem ait fuisse tredecim digitorum. Id Cicero ipse fam. ep. 13. lib. 11. ad Cælium significat. ait enim: extrema pagella pupugit me tuo chirographo: cùm tamen eæ Cælij litteræ, quibus Cicero respondet, quarum lib. 8. initium est. Non dubito, satis lógæ sint. Idem libr. 12. epist. 25. ad Brutum, dixit in extremo: altera iam pagella procedit. Nec tamen tota illa epistola, quã nó cęperat vna pagella,

la, quartá illius Cęlianę partem ęquat. ergo hæc, qua ſcripſit Cicero ad Brutum, anguſta pagina: illa verò latior, qua Cęlius ad Ciceronem.

Quæri etiam poteſt, ab vna tantùm parte, an vtrinque ſcriberentur epiſtolarum & librorum paginæ. Vtrinque nó puto, quod vel vnico illius ad Brutum epiſtolæ arguméto cognoſcitur, cuius proximè facta métio eſt. Nam ſi anguſtam eam pagellam fuiſſe conſtat, quæ tantulam epiſtolam non cæperit: quanto anguſtiorem fuiſſé neceſſe eſſet, quæ vtrinque ſcripta tamen non ſufficeret? Ab vna ſolùm parte ſcribebãt

DE CODICILLIS.

Cap. LXVII.

Paul. Manut. comment. in ep. X. lib. II. ad Q. Fratrem.

CODicilli erat genus ſcriptorum in ceratis tabulis, quo veteres vtebantur, vbi properanter aliquid ac breuiter, quod inſtar epiſtolæ non eſſet, exarare cogitarent: vt apud amicum in cæna, foris, in itinere, vel naui, ſi charta præſto non eſſet. Dabant deinde amanuenſi, vt deſcriptæ inde litteræ mitterentur. Interdum etiam ipſos mittebant codicillos, quod hæc ipſa ad Quinctum epiſtola perſpicuè probat. Non miſſos, verba illa ad Papirium demon

ſtrant:

ſtrant: Accubueram hora nona, cùm ad te harum exemplum in codicillis exaraui.

Ald. Manut. Pauli F. libr. III. de quæſit. per epiſtolam.

COdicillorum vſus antiquiſſimus fuit iam ante chartam inuentam. Itaque ſcripſit Homerus Iliad. lib. 6. Bellerophonti in Lycia codicillos eſſe datos. Quo argumento, nondum eo tempore inuentam eſſe chartam, Plin. li. 13. ca. 13. probare conatur. Etſi aliter ſentire videatur eiuſdẽ lib. cap. 2. qui chartam Alexandri Magni victoria repertam, condita in Aegypto Alexandria, ſcribit. Codicilli autem dicti, à caudicibus, id eſt, arborum libris: plures enim ligneæ tabellæ glutino iungebantur, item vt iunguntur hodie noſtrates libri. Sed ante quàm in arborum libris, palmarum in folijs eſſe ſcriptum, idem Plinius auctor eſt, eodem libro, & eodem cap. & hæc ſubiungit: publica poſtea monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata linteis confici cœpta aut ceris. Pugillarium enim vſum fuiſſe etiam ante Troiana tempora, inuenimus apud Homerum. Quibus verbis pugillaria ſignificat codicillos eſſe, id eſt tabellas cera illitas in quibus pungendo, ſtylo impreſſo, ſcriberetur: vnde pugillaris nomen.

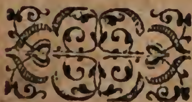
Codicilli vnde dicti.

In palmarum folijs ſcribebãtur.

Vnde pugillares.

Verùm,

Verùm, etsi ante chartam fuëre, post eandem tamen inuentam mansere codicilli, commodi scilicet caussa: quoniã vbi charta & atramentum non adesset, vt in itinere, in cæna, codicilli stylo scripti mittebãtur. Itaque Cicero fam. epist. 18. lib. 6. Quę siui, inquit, è Balbo, per codicillos, quid esset in lege. & Sulpicius epist. 12. lib. 4. Puer Acidini mihi obuiam venit, cum codicillis. Interdum ipsi codicilli non mittebantur, sed scribebatur in ijs, quod in chartam deinde translatum mitteretur. Propterea, harum exemplum in codicillis exaraui, ait Cicero. lib. 9. fam. epist. vltima.

DE OPTIMIS EPISTOLARVM scriptoribus.

CAPVT LXIIII.

M. Tull. Cicer.

DE græcis in præſentia ſilebo: de latinis dicam, & ex antiquis de ſolo Plinio & M. Tullio, cuius tot libros epiſt. perijſſe dolendum eſt maximoperè: quantas enim orationis latinæ opes ſimul amiſerimus explicari non poteſt. Multæ tamen diuino beneficio ad hũc vſque diem conſeruatæ leguntur, àd Famil. ad T. Pompo. Att. ad Q. Fratrem, ad M. Brutum. Ex his primùm ad Romanæ orationis elegantiam informamur, ex his primus eloquentiæ quaſi ſuccus (qui qualis initio fuerit permagni intereſt) ebibitur. In his præter verba & dictionem quibus ille vir cæteros omnes ſcriptores tanto poſt ſe interuallo reliquit, plurimum ineſt, & ad res publicas, & ad priuatas iudicij ac prudentiæ. Sed poſt extremum huius libri caput multo plura de epiſt. Tullianis.

Manut præfat. in epiſt. ad Famil. Ludoui Viues Rhodogin li 6. ep 19.

Plin. Secundus Vide Lud. Viuem, & Catanæum præfat cõment in Epiſt. Plinij.

Plinius Secundus minimè redundans, cui nihil demere poſſis, plenus tamen, acutus, frequens, continuis ſententijs, doctis atque ingenioſis mirificè aptus qui ſcholaſticas inter ſe & vmbraticas mittunt epiſtolas, quibus oportet plus ornatus & condimentorum adiungi, quando rebus non perinde nituntur. Multum habet neruorum, acriter con-

concludit,& suauissimè premit. In descriptionibus rerum mirificus est, subitus & extemporaneus videtur cùm sit elaboratissimus, omninoq; in M. Tullio plus naturæ, in hoc plus diligentiæ videtur extitisse, nec vlla videtur melior eius epistola, quàm quæ est longior.

Quod in oratore perfecto M. Tullius verissimè affirmauit, nullam esse vllo in genere laudem oratoriam, cuius in orationibus suis non esset aliqua, si non perfectio, at conatus tamen atque adumbratio, idem ego propemodum de Paulo Manutio, magna cum eorum, qui politioris humanitatis studia persequuntur approbatione mihi videor affirmaturus: nullã scilicet esse laudem epistolicam, cuius apud ipsum non sit vel perfectio vel adumbratio. Nam quæ nota & forma orationis epistolarũ maximè propria censetur, subtilis nimirum siue tenuis, eam perpetuò fere custodiuit, & illas sic elaborauit, vt tamen elaboratæ & artificio quodam scriptæ non videantur: inest in eis cultus sine cultu, & diligens quædam negligentia, & cùm lucernam non oleant, nihil tamen minus olent quàm hircum: qua de re à iustis scriptionũ istius modi æstimatoribus dubitari non potest. Ita porro scribit, vt τὸ ἠθικὸν satis superq́ue aduertas, mores, naturã & ingeniũ suum prorsus exprimit, estq; Paul. Manut. Aldi F.

 om-

omni genere suauitatis & humanitatis afflu entissimus. Breuitatem vbique sectatur, & longitudinem, quàm graues auctores ab epistolæ ratione & legibus alienam esse opinantur, studiosè fugit. Materiam non reconditam aliquam, obscuram, sophisticam, aut à vulgari hominum intelligentia captuque disiunctam (in quo vno multi peccauerũt) sed apertam, communem, è vita humana sumptam tractat. Illecebras multas habet, quæ nostrum in legendo studium irritare, & irritatum retinere possint. Nec vllum video (pace aliorum dixerim) qui ætate nostra scribendis epistolis cum Paulo Manutio ex æquo cõparetur, quique ad illam M. Tullij præstantiã propius accesserit. Quamobrẽ hortor adolescentes, vt post Ciceronẽ & Plinium libenter ac sæpè huius eloquentissimi viri epistolas legẽdas sibi putent, & non modò illorũ, verùm etiã huius lectione orationem suã coloratum iri certo sibi persuadeant.

Obiectio. Sed fortè quærat aliquis cùm solum Ciceronem nobis imitandum supra docueris, cur tu istos laudas? quia etiam eorum qui ad Ciceronem scripserunt, epistolas legimus, de quibus tamen imitandis non cogitamus, linguam enim & quandam in hoc genere scribendi facilitatem spectamus. Vt igitur tanquam bonos Epistolarum scriptores le-

ge

geremus, idcirco eos collaudaui. Sic Poetæ bonos poetas legunt, non tamē omnes quos legunt, continuo imitari volunt. & si orationes Q. Hortensij, L Crassi, aut M. Antonij extarent, legeremus eas, ipsos tamen non imitaremur. Quod si aliqua ex parte etiam istos ipsos imitari voluerimus, quia illi (Manut. præsertim) Ciceronem imitari voluerunt, non vituperauerim, quia sic in nostra sententia nihilominus permanetur.

MVLTVM REFERRE, QVO TEMpore, & à quo reddantur literæ.

CAP. LXV.

M. Tullius ep. 16. lib. 11. ad famil. Lamiam equitem R. qui Pręturam petebat, Bruto Imp. commendaturus, ita exorditur. Permagni interest quo tibi hæc tempore epistola reddita sit, vtrùm, quum solicitudinis aliquid haberes, an quū ab omni molestia vacuus esses. Itaq; ei pręcepi, quē ad te misi, vt tempus obseruaret epistolę tibi reddendę, nam quemadmodum coram qui ad nos intēpestiuè adeunt, molesti sæpe sunt: sic epistolę offendunt, nó loco redditę. Si aūt, vt spero, nihil te pturbat, nil impedit, & ille cui mandaui, satis scitè & cómodè tempus ad te cepit adeundi: confido me quod velim, à te facilè impetraturum. Hoc, q̄ ille de vna scripsit, verū est cū in fa-

cetis maximè, tum in plærisque alijs epistolis. Huius autem rei rationem haberi diligẽtem, Horatius quoq; voluit, qui Vinnium Asellam sic alloquitur,

Epist. 13 lib. 1.

Vt proficiscentem docui te sæpe diuq;,
Augusto reddes signata volumina Vinni:
Si validus, si lætus erit, si deniq; poscet:
Ne studio nostri pecces, odiumq; libellis
Sedulus importes opera vehemente minister.

Iterum ad Augustum scribens,

Ep 1. lib. 2.

Multa quidem nobis facimus mala sæpe poëtæ,
(Vt vineta egomet cædam mea) cùm tibi librum
Sollicito damus aut fesso &c.

Metamorph. 9. *Pari modo Byblis apud Nasonem,*

Forsitan & missi sit quædam culpa ministri.
Non adijt aptè, non legit idonea (credo)
Tempora: nec petijt horamq; animumq; vacantẽ,
Hæc nocuêre mihi.

Et alibi suum librum alloquens, quem adire Augustum Cæsarem cupit.

1. Trist. eleg. 1.

Si poteris vacuo tradi, si cuncta videbis
Mitia, si vires fregerit ira suas.

Præceptiones de litteris opportune reddendis.

Ex his quæ hactenus attulimus, aliquot præceptiunculæ siue cautiones colligantur. Ne reddantur ep. sollicitis ac perturbatis, sed quietis & modestia vacuis, nõ vehemẽter impeditis, sed modicè occupatis, aut etiã otiosis, non ægrotis sed valentibus, non mæstis

sed

ſed lætis, & præſertim flagitantibus ipſas literas, non fatigatis & languentibus, ſed firmis & à labore integris &c. Illud nihilominus, vt in omni re alia, ſic in iſta plurimum ſemper valet: neceſſitas non habet legem.

Et quomodo permagni intereſt quo tempore reddatur epiſtola, ita nõ parum refert, à quo reddatur, hoc eſt cuiusnam ſit epiſtola, quam tabellarius affert. Cicero quidem certè, cùm illi multæ multorum epiſtolæ, propter ſummas in adminiſtranda Repub. occùpatiões intempeſtiuè reddi potuerint, de Attici epiſtolis, ad eũ ipſum ſcribens, affirmat, nullam earũ intempeſtiuam viſam eſſe. Sic etiam cùm multæ illum loquacitate ſua offendere potuerint, nullam ab Attico ſcriptam viſam ſibi loquacem teſtatur, vno eodemque in loco, nempe ep. *13*. l. *4*. his verbis. Nũquam enim mihi tua epiſtola intẽpeſtiua aut loquax viſa eſt. ſic alibi, cũ ſcripſiſſet Attic. ſe vereri, ne eſſet ἀδόλεσχος, (quæ vox græca valet idem quod latina illa, loquax) reſpondet. Quis minus? cui, vt Ariſtophani Archilochi iambus, ſic epiſtola tua longiſſima quæq; optima videtur. Atq; idem Volumnio, de illius ad ſe literis profitetur. quum enim ille ſcripſiſſet, ſe veritum eſſe, ne perinuitus legeret Cicero eius literas, ſi longiores fortè miſiſſet: rogat illũ, vt ſic ſtatuat, eius literas longiſſimas quaſque,

Ep. Attici M. Tullio ſemper gratiſſimæ.

gratissimas sibi futuras. Ergo hominum nobis amicissimorũ charissimorumq́; epistolę nunquam non reddentur opportuno & suo tempore, nec vnquam erunt nimium longę, nimium breues sæpe.

ANTIQVORVM CONSVETVDINES circa epistolam.

CAPVT LXVI.

Ex comment. Pauli Manutij in epistolam I. lib. III. ad Q. Fratrem.

INteriorem epistolam existimo vocari, non eam epistolę partem, quę à principio & à fine pari distet interuallo, sed eam, quæ ab extremo propius absit, quàm à principio. Id adeò cognoscetur, si, quod apud antiquos epistolæ claudendæ genus esset, ostendemus. Non enim tunc eo quo solemus, modo complicabantur, sed in orbem inuoluebantur epist. ita, vt, quæ vltima scripta in pagina pars erat, involueretur prima: quę prima, vltima. Itaque propriè volumen vna epistola & erat, & dicebatur. Idq́ue Ciceronis testimonio comprobatur: qui ad Appium scripsit his verbis Volumen à te plenum querelę iniquissimę reddiderunt. Et infert: eadem epistola petebas.

Epistolę olim non complicabantur.

Epistola volumen.

tebas. Morem eundem video teneri ab ijs, qui scriptum pretio faciunt: quos vulgo notarios nominant, scribas antiqui appellabant. Quod enim hædinis vitulinisve scripserunt in pellibus, id ita cõtrahunt, & quibusdam quasi spiris ipsum in sese conuertunt, vt inuolucrum efficiant: neue sua sponte laxetur, circumducto eiusdem pellis quasi vinculo, astringunt. Eadem erat olim forma litterarum. Hoc amplius: ne à tabellarijs aperiri posset, impresso suo quisque signo cauebat. Inde literarum fasciculus nomen sumpsit: quod, vt coniunctę cõstrictæque virgæ fascis est, item litteræ à tabellarijs in vnum, quasi virgæ fascem coniectæ, colligatæq; quodammodo fascis exigui formam præ se ferrent. Propriè igitur volumen de re in orbem collecta, vt de epistola, de fasce: impropriè de re non orbi[illegible] lata, vt de libro. Tametsi olim apud priscos illos, de libris quoque propriè. Scribebatur enim in libris, vnde nomẽ sumpserunt, hoc est, in codicibus arborum: ijq́ue, quo essent ferentibus commodiores, conuoluebantur. Quod autem Cicero dixit, Altera iam pagella procedit, in epist. ad D. Brutum, fam. l. XI. non de ipsa ep. quã postea misit, sed de exemplo, quod in codicillis tunc exarabat, intellexit: in quib⁹ vnã iam pagellam totã, alteram non totã, sed magnam partem scriben-

Signa imprimebantur.

Libri olim volumina.

Altera pagella procedit.

bendo impleuerat. Non enim, cùm ita dixit, ſcripſiſſe eum in charta veriſimile eſt: cùm illius epiſtolæ breuitas ea ſit, quæ nec vnius, quantumuis anguſtæ paginæ locum, ſi de charta cogitemus, nedum vnius & alterius, tenere potuerit. At in codicillorum pagellas, quæ contractæ admodum erant, optimè conuenit. Quod ſi cui fieri poſſe videatur, vt ipſos ad Brutum codicillos Cicero miſerit: negabo. Nam codicilli ad eos tantùm, qui iiſdem, aut certè minimè longinquis in locis eſſent, mittebantur: quod exempla declarant, vt in proximo libro, & fam. epiſt. 12. lib. 4. ad Brutum verò, tam longè remotum, Celticam Galliam pro Conſule adminiſtrantem, codicillos dare, cuius ineptiæ fuiſſet? Nam ne Papirium quidem, qui neque prouinciæ erat, vt Brutus, & multo, quàm ille, pro p…s aberat, hominem ſibi familiariſſimũ, codicillos tamen Cicero mittendos putauit, ſed epiſtolam è codicillis deſcriptam, fam. ep. vlt. lib. IX. Neque verò mirandum eſt, in literis, quas inuolui ſolitas dixi paginas interdum nominari: quod ab orbiculata inuolucri forma ſatis alienum videri poteſt. Nihilo enim minus inuoluebantur, quę pluribus paginis literæ, quàm quæ vna tantùm pagina ſcriptæ fuerant: cumque omnes eodẽ modo inuoluerentur: ideoq; ſi

Codicilli ad quos mitterentur.

for-

forma ſpectaretur, itidem omnes volumina poſſent appellari: vſitatius tamen erat, vt lõgioribus de literis, quæ plures haberent paginas, voluminis vocabulum vſurparetur: idqúe ſatis patet ab exemplis. Audiuimus adhuc eruditum patrem, nunc ſimilibus de rebus differentem audiamus, ſi placet, eruditum filium. Volumen quãdo diceretur epiſtola.

Ex lib. III. de quæſitis per epiſtolam, Aldi Manut. Pauli F.

NOn eodem modo libri apud veteres, & epiſtolæ ſcribebãtur: libri. n. pluribus paginis conſcripti, circa lignum, aut aliquid oſſeum, vt ait Porphyrio, vel corneum, teretis formæ, inuoluebantur. id appellabant vmbilicum: quod, vt vmbilicus in medio ventre, item illud, libro iam circum inuoluto, medium. Extremæ partes à ſimilitudine vocabantur cornua, vt multis poetarum exemplis intelligitur. Epiſtolæ autem nec ſemper vna, pluribusve cõſcribebantur paginis: nec inuoluebantur. Cõplicatis, linoqúe tranſiectis, qui mercatorũ hodie mos eſt, annulus imprimebatur. Obijcietur illud, ep. 7. lib. 3. fam. Appiani mihi volumen à te reddiderunt. Quod de vna epiſtola dictum eſſe, eo conſtat, quia ſequitur. Eadem epiſtola petebas. Sed volumen di-

Libri & epiſt. diuer'o modo ſcribebantur.

Ouid. elegi. 6. l. 4. Triſt. quoties alicui chartæ ſua vincula dempſi.

Volumen.

dixit Cicero, non de inuoluta epiſtola, ſed de longiſſima, quę voluminis inſtar eſſet. Quod ſi epiſtol conſeruari opus eſſet: alia ratio erat. tunc enim non complicabantur, ſed inuoluebantur: quotq́ue epiſtolarum libri, tot volumina fiebant. Vnde illud ad Tironem, epiſtol. *17*. lib. *16*. Video, quid agas. tuas quoque epiſtolas vis referã in volumina. Et ad Att. epiſt. 3*0*. lib. 12. Euolui volumen epiſtolarum tuarum. Ad Cornificium autem ep. vltima li. *12*. cùm ſcripſit. Non te epiſtolis, ſed voluminibus laceſſerem: non de multis epiſtolis dixit, ſed de longiſſimis, quæ volumen ſingulare conficere poſſe viderentur. Plinius etiá ſingulos hiſtoriæ ſuæ libros volumina appellat l. 18. ca. *13*. c. *25*. ca. 26. ca. 32.

Pagellę epiſtolarum. Nunc dicendum aliquid eſt de pagellis epiſtolarum. Latitudo nó omnium eadem erat: quod Plinij teſtimonio comprobatur: qui li. *13*. cap. *13*. maximam latitudinem ait fuiſſe tredecim digitorum. Id Cicero ipſe fam. ep. 13. lib. *11*. ad Cælium ſignificat. ait enim: extrema pagella pupugit me tuo chirographo: cùm tamen eæ Cælij litteræ, quibus Cicero reſpondet, quarum lib. *8*. initium eſt. Non dubito, ſatis lógæ ſint. Idem libr. 12. epiſt. *25*. ad Brutum, dixit in extremo: altera iam pagella procedit. Nec tamen tota illa epiſtola, quá nó cęperat vna pagella,

la, quartá illius Cęlianę partem ęquat. ergo hæc, qua ſcripſit Cicero ad Brutum, anguſta pagina: illa verò latior, qua Cęlius ad Ciceronem.

Quæri etiam poteſt, ab vna tantùm parte, an vtrinque ſcriberentur epiſtolarum & librorum paginæ. Vtrinque nõ puto, quod vel vnico illius ad Brutum epiſtolæ argumẽto cognoſcitur, cuius proximè facta mẽtio eſt. Nam ſi anguſtam eam pagellam fuiſſe conſtat, quæ tantulam epiſtolam non cæperit: quanto anguſtiorem fuiſſe neceſſe eſſet, quæ vtrinque ſcripta tamen non ſufficeret? Ab vna ſolùm parte ſcribebãt

DE CODICILLIS.

Cap. LXVII.

Paul. Manut. comment. in ep. X. lib. II. ad Q. Fratrem.

CODICILLI erat genus ſcriptorum in ceratis tabulis, quo veteres vtebantur, vbi properanter aliquid ac breuiter, quod inſtar epiſtolæ non eſſet, exarare cogitarent: vt apud amicum in cæna, foris, in itinere, vel naui, ſi charta præſto non eſſet. Dabant deinde amanuenſi, vt deſcriptæ inde litteræ mitterentur. Interdum etiam ipſos mittebant codicillos, quod hæc ipſa ad Quinctum epiſtola perſpicuè probat. Non miſſos, verba illa ad Papirium demonſtrant:

ſtrant: Accubueram hora nona, cùm ad te harum exemplum in codicillis exaraui.

Ald. Manut. Pauli F. libr. III. de quæſit. per epiſtolam.

COdicillorum vſus antiquiſſimus fuit iam ante chartam inuentam. Itaque ſcripſit Homerus Iliad. lib. *6.* Bellerophonti in Lycia codicillos eſſe datos. Quo argumento, nondum eo tempore inuentam eſſe chartam, Plin. li. 13. ca. *13.* probare conatur. Etſi aliter ſentire videatur eiuſdẽ lib. cap. *2.* qui chartam Alexandri Magni victoria repertam, condita in Aegypto Alexandria, ſcribit. Codicilli autem dicti, à caudicibus, id eſt, arborum libris: plures enim ligneæ tabellæ glutino iungebantur, item vt iunguntur hodie noſtrates libri. Sed ante quàm in arborum libris, palmarum in folijs eſſe ſcriptum, idem Plinius auctor eſt, eodem libro, & eodem cap. & hæc ſubiungit: publica poſtea monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata linteis confici cœpta aut ceris. Pugillarium enim vſum fuiſſe etiam ante Troiana tempora, inuenimus apud Homerum. Quibus verbis pugillaria ſignificat codicillos eſſe, id eſt tabellas cera illitas in quibus pungendo, ſtylo impreſſo, ſcriberetur: vnde pugillaris nomen.

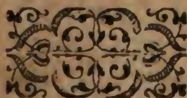
Codicilli vnde dicti.

In palmarum folijs ſcribebatur.

Vnde pugillares.

Verùm,

Verùm, etſi ante chartam fuere, poſt eandem tamen inuentam manſere codicilli, commodi ſcilicet cauſſa: quoniã vbi charta & atramentum non adeſſet, vt in itinere, in cœna, codicilli ſtylo ſcripti mittebãtur. Itaque Cicero fam. epiſt. 18. lib. 6. Quęſiui, inquit, è Balbo, per codicillos, quid eſſet in lege. & Sulpicius epiſt. 12. lib. 4. Puer Acidini mihi obuiam venit, cum codicillis. Interdum ipſi codicilli non mittebantur, ſed ſcribebatur in ijs, quod in chartam deinde translatum mitteretur. Propterea, harum exemplum in codicillis exaraui, ait Cicero. lib. 9. fam. epiſt. vltima.

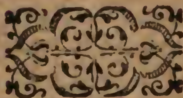
D.Hieronym epist.42.ad Niceam.

De Iuuent.

RVdes illi Italiæ homines, quos cascos Ennius appellat, qui sibi vt in Rhetoricis ait Cicero, ritu ferino victū quærebant, ante chartæ & membranarum vsum, aut in dolatis è ligno codicillis, aut in corticibus arborum, mutua epistolarum alloquia missitabant. Vnde & portitores earum tabellarios, & scriptores à libris arborum, librarios vocauère.

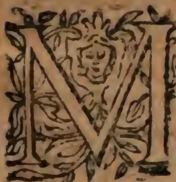
Tabellarij Librarij.

DE

Palma

DE PRAESTANTIA ET FRVCTIBVS EPISTOLARVM M. TVLLII CIceronis, totiusq; operis epilogus.

AXIMOPERE AMEMVS & commendemus licet maiorum nostrorum verissimũ plane rectissimumque iudicium, qui instituerunt, vt adolescentibus ad latinæ linguæ candorem, copiam, suauitatẽ, atque adeo ad ipsam, qua nihil est neque formosius, neque præstantius, eloquentiæ pulchritudinem ac nobilitatem progredientibus, epistolæ vnius M. Tullij in Gymnasijs à doctoribus exponerentur ante omnia. Inde siquidem percipitur quasi gratissimus quidam gustus latinitatis & facundiæ quam ipsi quærunt, quamque postea in hoc admirabili diuinoque auctore cum ingenti lætitia & voluptate, tanquam preciosissimos vniones atque thesauros sunt reperturi. Ex epist. Tullianis ad Romani sermonis cultum, nitorem, elegantiam erudimur: ex his primum veluti succum, & illum incorruptum eloquentiæ sanguinem haurire assuescimus.

Verumenimuerò quoniam nemo nec plures, nec meliores effecit epistolas, rem hoc summo ac perfecto Oratore dignã, vobis literarum studijs dediti adolescentes, nõ mediocriter fructuosam, nostro etiam libro institutoque consentaneam faciemus, si virtutes illarum propius inspexerimus.

mus. Meo quidem animo nulla in ijs à quoquam qui iustus velit esse rerum æstimator, desiderari potest. Etenim quam primariam videri laudem epistolæ dulcis sanè ac eruditus scriptor Demetrius Phalereus docuit, vt sit nimirum effigies & imago quædam nostræ mentis, nosque ipsos penitus velut in tabella depictos repræsentet, plenaque sit humanitatis & blãditiarum, eam certè cumulatam, potissimum in illis, quę sunt ad T. Pompon. Atticum, & Q. Fratrem inueniemus: Atticũ enim præ omnibus aliqua secum necessitudine & familiaritate colligatis proinde vt charissimum fratrem, immo plusquam fratrem, & tanquam alterum se ardentissimè dilxit. Quid quæso illis præsertim ad Lentulum humanius, beneuolentius? quid illis ad Memmium aliosque officiosius & blandius? ad Terentiam tenerius ac mollius? ad Tironem suauius & dulcius fingi excogitarique potest? quàm multa ad legendum inuitamenta? quanta declaratio amoris? quanta studij? quanta voluntatis? Præterea cùm tam sæpe alios ab aduersis casibus grauiter afflictatos consolatur, nonne perspicuè indicat mitissimum ingenium, lenissimam, & ad misericordiam mirificè propendentem inclinatamque naturam? consolari quippe miseros, vt non est hominis stulti, omniumque rerum ignari, sed experti & sapientis, ita non est duri ac tetrici, sed facilis, mansueti, & ad omnem comitatem facti. Quãdo gratulatur M. Tull. quàm sincerus: quando petit, quam pudens & verecundus? quando iocatur, q̃ vrbanus & festiuus: quando gratiàs agit, quã nullius meriti oblitus, nullius beneficij immemor? quando commendat quempiã, quàm diligens? quãdo narrat, q̃ apertus? quando monet, quã seuerus?

Prima laus ep.

Cicero humanissimus & lenissimus.

Cicero libẽter consolatur.

Cicero in omni epist. genere perfectissimus.

tus? deniq; vt reliquis epistolarum formis percẽsendis ne longũ faciam, quando quocunq; tandẽ in genere scribit, quàm eiusdẽ exemplar & ideam perfectè consequitur. Delectat nunc scita breuitate, nunc retinet ipsa longitudine lectorẽ, itaq; pascit, vt cùm ad finẽ legendo peruenerit, tũ demum ad epist. cap. redire concupiscat, & illas delicatas epulas non regustare tantũ, verũ etiam omnino absumere (quanquã absumi nunquam possunt) penitusque concoquere. Quæritis argutias? argutissimus est Marcus Tullius. desideratis res minimè spinosas, planas, expeditas, è communi hominum vita sumptas? eiusmodi refertæ sunt illius epistolę. vultis rursum res haud vulgares & tritas, sed magnas, illustres, è sapientum commentarijs depromptas? harum vobis opulentia hîc non deerit. Quàm pręclara hîc legetis de religione erga Deos, de charitate erga patriam, de fidelitate in amicos? quàm multa de honestate, de maximis virtutibus? quàm multa de vitijs? Stylũ epistolis vsitatum & conuenientem inuestigatis? non opus est abire longius, hîc reperietis: nam vt plurimum subtile, seu humile, seu infimum dicendi genus (tot enim nominibus appellatur) seruauit. Nihilominus interdum propter rerum subiectarum pondus & grauitatem assurgit, ac verbis fulminat, quod idem optimus rhetorũ magister Quintilianus fieri oportere admonuit. Non igitur tantummodo ad exercitationem expolitionemq; styli perquã conducens & necessaria existimanda est frequens & quotidiana istarũ epistolarum lectio, quin ad animum quoq; magnarum multipliciumq; rerum cognitione imbuendum singularẽ quandam vim & facultatẽ habet, cùm oẽs, qui modò in politiorum doctrinarum

Cicero omnes laudes epistolę complexus est.

Lib. 9. cap. 4.

ſtudijs aliquid videre cœperunt, teſtificentur, præter illum latinitatis florem, præter illas Romanæ veteriſque linguæ delicias, multa ſe prudentiſſimè, grauiſſimeque prolata inuenire, ex quibus tum mens animi ad diſcendum intelligẽdumque celerior, tum voluntas ad bene viuendum incitatior euadat. De rebus difficillibus arduæ quęſtiones nonnunquam in ijs epiſtolis cõcinnè ac breuiter ſoluuntur: nec paucę numerantur, quæ illorum incommodorum, quibus circumſepta & circumfuſa eſt vita mortalium, remedia certa præſcribant, vt quam medicinam ab illa omnium perturbationum ſedatrice, & omnium bene factorum beneqúe dictorum matre Philoſophia expectare alioqui oportuerat, eam ipſam bona ex parte ab epiſtolis Ciceronianis ſumere noſtro maximo compendio emolumentoque poſſimus. Quare cùm hæc ita ſint, tametſi Plinij Secundi epiſtolas maiorem in modum probo & admiror, vt argumentis varias, concinnas, breues, quotidianis verbis contextas, argutas, lepidas, eruditulas & ſuaues: nihilominus vt in cæteris eloquentiæ partibus, ſic in hac ipſa quoque anteſignanum Tullium ei multum antepoſuerim, ac iuuenturem huius epiſtolis audiendis, ad verbum ediſcendis, nec non aſſidua ſcriptione imitandis, longè vtilius occupari & exerceri poſſe crediderim: id quod ſuperiorum temporum quibuſdam Grammaticis non videbatur, quandoquidem illi, ne dicam Plinij (nam hoc non ita vituperem) ſed quorundam ineptorum ac barbarorum epiſtolas pueris prælegerunt.

In Cicerone, atque adeo in epiſtolis ipſius ſunt etiam res, non verba tantùm.

Plin. Secund.

Quocirca Eraſmus Roterodamus prudentius feciſſet, meliuſque honori ſuo & famæ conſuluiſſet,

Eraſmus Cicero maſtix.

luiſſet, ſi Dialogum illum nobilem, in quo multo cum faſtu Ciceronem & imitatores eius pro conſuetudine ſua inſectatus eſt, nunquam edidiſſet. Nolim contendere nihil penitus in oratione Tulliana emendari poſſe : hoc liberrimè affirmabo, propter minutiſſima errata, quæ triuiales quidam Grammatiſtæ notauerunt, adoleſcentiã ab huius viri aurea, & omnibus abſoluta numeris elocutione effingenda exprimendaque auocari minimè debuiſſe: nec ita de optimis literarum ſtudijs, ac inprimis de latina lingua, cuius parens, princeps & pater a grauiſſimis ſcriptoribus ſæpe dicitur, meritum eſſe, vt ab hoc nouo Ariſtarcho cenſeretur, cuius dicendi genus, ſi cum illius diuina ſcribendi fælicitate velim comparare, quamuis ſit verboſiſſimus, quodque nonnulli, neſcio quibus auribus præditi iudicant, ornatiſſimus Roterodamus, tanto tamen M. Tullio inferior cerneretur, vt & inquinatè loquens, & elinguis pæne ac mutus exiſtimari poſſet. Quamobrem tantum ſibi arrogare non debuit, vt data opera, quaſi alter Tiro libertus, ſcriptorum Ciceronianorum canon eſſet, & ſuam ipſe quoque miniatam cerulam vt Atticus, quam Cicero ſe extimeſcere ad eundem ſcripſit, adhiberet. Haud me fallit, quanta ſit apud plæroſque Eraſmi nomen in gloria, qui etiam nullo intercedente Senatuſcos. Magni cognomentum illi tribuerunt. Sed mihi videntur in ſummo errore verſari, & apertis oculis cæcutire, qui tantam eloquentiæ Ciceronianæ claritatem non vident, & ex aquula parum [illegible]ida, quàm ex tam limpido fonte, atque vberi flumine ſitim ſuam leuare malunt.

Ep 17 lib 16 ad famil Ep. 14 lib. 13. & 16. lib. 16.

Non parum audax fuit etiam Politianus. Is

Angelus Politianus Ciceromastix.

 cùm

cùm vniuersam imitationem Ciceronianam magno supercilio despiceret, tũ pręcipuè in epistolis exarandis nullã huius viri ad æternam memoriã consecrati mentionẽ fieri voluit, ac proinde suo quodã modo epistolas facit, haud malas illas quidẽ, sed profectò non optimas. Est.n. (dicã liberius quod sentio, & dicam non calumniandi, sed nostri Ciceronis ab impudentibus calumnijs atque à contemptu vindicandi causa) est inquam putidus antiquorum verborum consectator, de tricis Grammaticis acre certamen instituit, sibi magnopere, vt videtur, placet, & acerbè maledicit. Quam artem, quas leuitates à moderatissimo, prudentissimoque Cic. nunquam didicisset. Nulla prope in Politiani epistolis varietas rerum, perpetuò fere aut laudatur ipse ab alijs, aut suis laudatoribus respondet. Propterea si quispiam ex me scire volet, quemnam ego fructum ex huius epistolis referri posse iudicem, respondebo, eum, qui ex cæteris eiusdem viri libris monumentisque percipitur. Reddent enim lectorem suum si minus purum, ornatum, leniter, fluentem, copiosum, at certè quidem doctiorem & argutiorem, quia plæræque sunt eruditę satis & argutæ, vt non immeritò iam inuenerint, qui commentarium in eas ederet.

Belga quidam Ciceromastix.

Procedat in medium tertius Ciceromastix, quem pro similitudine ac societate studiorũ ita humaniter beneuoleque tractatum dimittemus, vt tamen à totius humanitatis, & illarum virtutum, quas ei detrahere aut malignè aut inscitè conatus est, principe iniuriã pro virili nostra defendamus. Hic ergo vltima epistola earum quas edidit, accusatoribus id in ipso reprehendentibus, ꝙ Plautum

Plautum potius quàm Ciceronem sapere videretur, ad hunc modum respondet: se hoc ipsum voluisse. Epistolas, inquit, scio me scribere, non orationes: quas cùm vsus feret, inueniam fortasse, qui non minus commodè scribat, quàm ipsi. At epistolæ familiares siue verba, siue iocos spectes, quid aliud sunt quā exemplar comici sermonis? inter Comicos autem quis melior Plauto? itaque.

Quod illi maledictum esse existumant,
Eam laudem duco maximam, cùm illum exprimo
Qui vobis vniuersis & doctis placet. Terēt. Adelpho

Ille enim scriptor est, qui puritatem, qui proprietatem sermonis suppeditet: ille qui vrbanitatem, iocos, sales & eam Atticorum Venerem sufficiat, quam frustra in reliquo Latio quæras. Primum, quod ait, epistolas familiares siue verba siue iocos spectemus, nihil esse aliud quam exemplar comici sermonis, vtrumque nego. Epistolæ enim referre debent sermonē quotidianum atq; domesticum, non comicum, vel comicum etiā, quatenus ille, sicut debet, familiarē & quotidianū imitatur, nō autē comicum absolutè, vt iste vult: nam si hoc minimè vult, nihil potest afferre, cur à Plauto epistolas discat scribere: loquitur enim Tullius quoque sermone familiari, plebeio, & vsitato. At non semper. Nihil est necesse, quia non de vno certo rerum genere semper contexitur epistola, sicut in comœdia vnum seu vniusmodi argumentum explicatur, quod totum est humile ac summissum. Nihilominus vocem tollit aliquando, Iratusque Chremes tumido delitigat ore. Cùm itaque imaginem esse oporteat

Epistolæ non sunt exemplar comici sermonis.

Epist. est imago sermonis quotidiani. ſermonis quotidiani,vt cōſtat inter omnes(quia definitur ſermo abſentis ad abſentem) quando autem congredimur vel cum familiariſſimis, nō prorſus ita loquimur, vt in theatro loqueremur, nihil habet amplius probabilitatis iſta ſententia. quid probabilitatis:immo inepta videtur,nam re uera & comœdia & epiſtola ſermonem familiarem imitantur,quamuis epiſtola ſimplicius ,non autem vel ſermo noſter , vel epiſtola orationem theatralem debet exprimere. Verùm vt opinionis abſurditatem clarius perſpiciatis, diligenter attendite.Poetarum omnium cuiuſcunque ordinis fuerint,hic mos eſt , vt à communi ac trita ſermonis conſuetudine ſeſe abducant. Vſurpant quaſdam locutiones ſibi proprias,habēt ſua quædam verba,ſuos tropos,ſua ſchemata,ſuos metaplaſmos, & alia nonnulla conformandæ orationis artificia,quibus fit,vt neque ad oratoriam dicendi,neque ad vulgatam loquendi rationem penitus accedant.Hoc quale ſit,perfacile intelligēt, qui poetas triuerunt,exemplis non eſt opus. Et quanquam nulli poetæ noſtro,quo vtimur, aſsiduo ſermoni.magis affines cernuntur quàm Comici,ſunt tamen non pauca,quæ vitare omnino conuenit.Principio verba priſca & obſoleta,quæ iſte, quem contra omnis hæc ſuſcepta eſt velitatio,ſe à Plauto ſumere non negat.Deinde archaiſmi, quorum nonnullos idem ſuis ſcriptis, videlicet tanquam gemmas inſeruit.item pleonaſmi, tautalogiæ,antiſtoecha,& huiuſmodi alia minutiora,quibus nihil apud ipſos frequentius.Quam obrem,ſi verba ſpectes , epiſtolæ non ſunt planè exemplar ſermonis comici.Addit,etiam ſi iocos ſpectes.Quaſi verò in epiſtolis quantumlibet familiariter ſcriptis perpetuò iocari oporteret,&,ſi ioca-

Mos poetarum

Comici ſermonis propria.

iocari,comicè, hoc eſt, plebeium in morem ſine vlla verecundia,ſine grauitate,laſciuè ac diſſolutè iocari: quis hoc dixerit? quàm crebri, quam effuſi riſus, quàm ſcurriles, quam frigidi, quàm præterea obſcæni ſales in Plauto præſertim? Atqui epiſtola non ſcribitur tantum fricti ciceris & nucis emptorib⁹,cetarijs,lanijs,farctoribus & huiuſmodi hominum fæci, cui ſuas fabulas recitabant Comici. Alios igitur iocos, alias facetias quæramus,& illas potius ex Terentio (ſi à Comicis tantùm petendæ ſunt) quàm ex Plauto petamus, quem quidem,quod optimum Comicorũ, & alicubi ipſo Terentio meliorem eſſe multis probationibus demonſtrare nititur, dico ipſum adhuc trophæum non erexiſſe. Sunt namq; humanioribus diſciplinis eruditiſſimi, & ingenio prudentiaque acutiſſimi viri, qui non ſine argumentis quæ adducunt,priores ad Terentium deferant. Sed hæc quæſtio non eſt huius loci. Quod adiungit: Ille ſcriptor eſt,qui puritatem,qui proprietatem ſermonis ſuppeditet,ille qui vrbanitatem,iocos, ſales,& quæ ſequũtur, demiror hunc tam luſcioſum extitiſſe, vt eadem in Cicerone, vel maiora etiam non viderit. Scio Varronem palmam decreuiſſe Plauto in ſermonibus, ſicut Terentio in ethesin,ſeu in decoro perſonarum.

Epiſtol. quæ &. li. 1 ep. 18.

Veruntamen, cur quiſquam in epiſtolis Tullianis puritatem verborum proprietatemq; requirat,ego nondũ intelligo. Iulius Cæſar,an ideo ſuos de latina lingua cõmentarios M. Tull. inſcripſit, vt eum latinè doceret? non profectò,quippe quem de latino ſermone,deque litteris præclarè meritum eſſe diceret,ac Romanæ copiæ principẽ inuentoremq; appellaret. Cur igitur ad eum miſit? cur? vt iudicium vnius optimè omniũ latinè lo-

Cæſar & Varro lib. de lingua lat. e[illegible] ad Ciceronem miſerint.

loquentis eliceret, ex quo statuere posset, exire ne pateretur illos libros, an supprimeret. Hæc ipsa caussa fuit M. Terentio Varroni, vt volumina sua eadē de re scripta ad illum mitteret: quem oratorum Coryphæum iudicabat. Quem ergo tāti fecerunt duo scriptores excellentissimi, qui sunt purissimè & maximè propriè locuti, vt ipsius iudicio sua iudicia vltro submitterent, iste vnus heri natus videtur suo Plauto postponere. Quanquam id non omnino, esset enim reuera crimen Vatiniano dignum odio, at magna saltem ex parte, in ratione nimirū scribendarum epistolarum. Quod si tam inconsideratus & temerarius non est, vt hoc faciat, quid ergo est, quæso, quod nos tam apertè ad Plautum vocare audet, cùm est efficienda epistola? De Plauti vrbanitate & iocis quid Horatius senserit, quis ignorat?

Ad Pisones.

At vestri proaui Plautinos & numeros, &
Laudauêre sales, nimium patienter vtrunque
Ne dicam stultè mirati.

a de Off.

Cæterum, esto, aduersus Flaccum valeat M. Tul. grauissima auctoritas, qui sales huius Comici valde commendauit, quam commendationē c.38. scholio recitauimus cū de iocosis auctoribus ageremus. Negari interim vel repugnante Cicerone non potest, id quod supra dixi, multis locis abiectos nimium, frigidos, & impudicos esse. Quid igitur? Cicero tibi tam insulsus videtur? nullosne lepores, nullas iocationes, nullum salem habet? Ne tu quod istic fabuletur, aures immittas tuas, inquit Tyndarus in captiuis. Verisimile nō est de homine natura vrbanissimo, cuius ioca tribus libris collegisse proditū est Tironē libertum,

Cicero iocos.

&, non

&, non pauca memorat in eius vita Plutarchus, & in Saturnal. Macrobius, vbi non minus Tul. q̃ Plaut. ad iocorum venustatem cæteris præstitisse scribit: quod testimonium iste legere debuisse. Iocatur vtique in monumentis suis M. Tul. immo artem ipsam tradit, vt cognoscas plusquam semel in vita risisse. Vrbanus inquam est & facetus egregiè, & se talem esse, prædicat aliquoties, & talis haberi omnino desiderat. Quod si nasciturum aliquando putauisset, qui vrbanitatis possessionem sibi ereptam ad vnum Plautum transferret, & in eo ipso Cic. sese iudicio auctoritateque defenderet (quanquam Plautin. hic id minime facit) credo equidem, Sarsinatem istum, paulo quàm fecit, parcius celebrasset. Quod si tam creber in iocando non est, quid mirum? nec enim factitauit comœdias. Si non tam obscœnus, immo enim verò si nō obscænus (nullum est enim, nullum est inquam verbum in toto Cicerone impudicum, nulla sententia libidinosa, nihil quod ad deprauandam morum sanctitatem valere possit) nec istuc mirum: fuit etenim honestatis & pudoris seruantissimus. Si argutior, erat ingenio acutissimus, & pistorem Plaut. intelligentia atque doctrina longè multumq; superabat. Postremò, an vocant me (inquit discipulus ille Plauti) ad illorum exemplum, qui omnes epist. vno modo scribunt? Rideant, doleant, ioca, seria tractent, doctos, indoctos compellent, idem vbiq; tenor est, eadem lentitudo. Hoc loco, si perstringere Cicero voluit (voluisse autem videtur) malè sapit, genus fortasse dicendi simile est apud illum in ep. quam plurimis, lentitudo non est eadem, nec puto vllū extare scriptorē, qui accuratius requisitā in scribēdo varietatē ac dissimilitudinē custodiuerit. Quare multiplex est ac vari° Cicero, sed ita, vt se Ci-

2 de Orat.
Lege epist. 30. lib. & 15. 16. lib. 9 ad famil.
Cicero vita & scriptis honestissimus.

Cicero varius. se Cicer. esse, non histrionem meminerit. Varias cogitationes, consilia, sententias suas dissimiliter explicat, nec tamen idcirco diuersas, sed vnã personam & eam grauem semper agit. Huic autem nisi comicæ leuitates & ineptiæ nihil probatur. Meæ verò epistolæ, inquit, & facetum aliquid habeant & eruditum, & remotum à captu vulgi, & quod sæpius repetitum placeat. Papę, quã multa, noua, inaudita? habent aliquid facetum epistolæ Cicero. & facetius quàm Plautus tuus, habent aliquid eruditum, & remotum à captu vulgi, quanquam dubitari potest, vtrum hoc rectè adiunxeris: Demetrius quippe non patitur res tales in epistolas cadere, præsertim, si nihil aliud agas, nisi vt doceas ac dispures. habent demum, quod sępius repetitum placeat, quodque nullam vnquam propter incredibiles elegantiarum iucũditates satietatem afferre possit. Ac de singulis sanè M. Tullij epistolis hoc affirmari posse arbitror, quod Horatius de bona poësi: hęc decies repetita placebit. Planè, quomodo P. Ouidius de scriptis cuiusdam oratoris Cottæ ad se transmissis, sic ego de orationibus & epistolis Tullianis non verebor cantare iisdem versibus:

Eleg. 5. lib. 3. de Ponto.

Quæ quanquam lingua mihi sunt properante per horas
Lecta satis multæ, pauca fuisse queror.
Plura sed hæc feci relegendo sæpe, nec vnquam
Hæc mihi, quàm primò grata fuêre minus.
Cumque sua toties nihil è dulcedine perdant,
Viribus illa suis, non nouitate placent.

Quia

QVIA me librarius admonuit, fore, vt aliquot pagellæ relinquerentur vacuæ, mihi cogitanti, quo pacto eas implerem, hoc incidit consilium, vt nimirum subtexeremus ea, quæ de laudibus M Tul. Cicero. à Dionysio Lamb. præstantissimo nostri sæculi oratore copiosissimè & ornatissimè conscripta legimus. Nos quidem balbutientes maximum illum virum Ciceronem inquam, aliquoties in hoc libro collaudauimus. At nunc demum adolescentes ex huius ore ipsum admirari, quàm eximius, quantarumque virtutum scriptor ille extiterit, liquidius cognoscere, ad eum denique lectitādum, &, siue epistolas, siue orationes, siue dialogos siue quicquid aliud scribant, imitandum ardentius inflammari poterunt. Quanquam, quid est, quod de hoc facundiæ latinarumque litterarum parente, vt appelauit Plinius, quisquam quātacunq; præditus eloquentia pro dignitate dicturum sese arbitretur? in cuius laudes sequendas, ait Liuius, ipso Cicerone laudatore opus fuerit.

EX

EX DIONYSIO LAMBINO, DE LIBRIS M. TVLII CICERONIS, AD Carolum IX. Galliarum Regem.

SCRIPTA M. Tullius plurima reliquit, quæ vtinam & omnia & integra ad nos peruenissent. Quantum ex omnibus, iisque totis & integris, fructum percepturi fuerimus, ex eo cognoscere licet, quod ex his reliquis iisque mutilis & laceris, tantam ad litterarum studiosos vtilitatem peruenire videamus. Cùm sint autem eius scripta in quatuor genera distributa, aliaque sint quasi technica, quibus tota Ars dicendi continetur: alia, quæ orationes appellantur: alia, quæ epist. alia, quæ philosophica: eorum nullum est, vnde quisquam, quantumuis iniustus rerum existimator, quidquam vel minimum ad mores corrumpendos valere, verè criminari possit. Atque, vt omittam Rhetorica, quæ totam artem dicendi copiosissimè, prudentissimè, distinctissimè, planissimè explicatam complectuntur: in orationibus ipsis, præterquàm quòd incredibilem, singularem, admirabilem, ac pæne diuinam sermonis elegantiam, venustatem, grauitatem, vim atque vbertatem continent: Multi sunt præterea loci ad philosophiam pertinentes, & ad rem accõmodatissimè tractati. Nihil de religione, nihil de pietate, nihil de caritate patriæ, nihil de bonis rebus, aut malis, nihil de virtutib' aut vitijs, nihil de

de officio, nihil de dolore aut voluptate, nihil de vita aut morte, nihil de perturbationibus animi & erroribus à philosophis vllis disputatum est, cuius non appareant atque emineant in orationibus M. Tullij illustria quædam & præclara lineamenta, atque adeò viua simulacra. Quod idem de epistolis verè dici potest. Iam philosophica totam & veterum Academicorum, & nouorum, & Peripateticorum, qui nihil ferè à veterib' Academicis discrepabant, & Stoicorũ, & Epicureorum, & aliorum sententiam, rationemque continent. Nam cùm de rebus omnibus, vt Academicus, non solùm in vtramque partem disputaret, verùm etiam ex omnium philosophorum sententijs quid in quaque veri inesset, studiosè eliceret, apparet ex eius scriptis nullius illum philosophiæ rudem atque expertem fuisse. Neque verò est quòd eum quisquam ex tali disputandi genere aut nulla in certa sententia constitisse, neque quidquam, quod sequeretur, habuisse: aut impium fuisse, minusq; rectè de deo, aut de animorum immortalitate sensisse, existimet. Quin ex eius scriptis intelligere licet, cum & id solum rectum esse sensisse, quod honestum, quod iustum, quod denique cum virtute consentaneum, & cõiunctum sit, & in virtute plurimũ esse præsidij ad benè beateque viuendum iudicasse, & deum vnũ esse huius mundi opificem atq; effectorem, eundemque mentem solutam & liberam, segregatam ab omni concretione mortali, omnia sentiẽtem & mouentem, ipsumq; præditum motu sempiterno, in omneis beneficum ac liberalem, omnibus animantibus commoda quibus vtuntur, lucem, qua fruuntur, spiritum, quem ducunt, dantẽ

atq;impertientem,omnia cogitantem,intelligentem,prouidentem,atque animaduertentem: bonis & pijs suæ pietatis præmium persoluentem, improbos,& impios pœnis sempiternis afficientem,persuasum habuisse. Sed erat mos ille patrius,atque auitus Academicus,semper in dicendo ac disputando omnibus aduersari, iudiciumque suum nusquam interponentē ea approbare, quæ similia veri viderentur:quæ contrà, improbare. hunc morem adamauerat atque expetiuerat Cicero,eumque in primis sequebatur, diligenterq; retinebat , vt affirmandi arrogantiam vitans, eadem opera temeritatem fugeret , à sapientia maximè discrepantem, plurimumque dissidentē. Huius igitur diuini scriptoris lectionem,Carole,noli putare cum aliorū Latinorum lectionis vtilitate esse comparandam. Ex alijs enim vel quod ad vnam aliquam artem pertineat, vel , si fortè etiam ad plureis referri possit,quod tamen aut minus distinctè, aut minus eleganter atque ornatè , aut minus variè & copiosè,aut minus eruditè scriptum sit,petere solemus.

Ex hoc , tanquam vberrimo omnium doctrinarum atque artium fonte,siue grammaticum aliquid,siue rhetoricum, siue dialecticum , siue historicum,siue poëticum, siue geographicum, siue œconomicum,siue morale & politicum , siue physicum, siue geometricum,siue musicum, siue astrologicum,siue theologicum (cuiusmodi quidem theologicum illa tempora ferebant) quicquid denique ad vllam omnino artem libero homine dignam pertinēs requiras,hinc tibi assiduè haurire,hinc auidissimam sitim explere, hinc immensa atque ingentia prata irrigare licet. Ab hoc dis-

discunt pueri,ab hoc senes:ab hoc priuati,ab hoc magistratus:ab hoc rustici,ab hoc vrbani: ab hoc miseri & calamitosi,ab hoc beati & fortunati: ab hoc pauperes & egentes, ab hoc diuites & abundantes:ab hoc ignobiles & obscuri,ab hoc nobiles & clari viri:ab hoc plebeij,ab hoc patricij: ab hoc sacerdotes,ab hoc profani : ab hoc Galli, ab hoc exteræ nationes : ab hoc militares & sagati, ab hoc pacis alumni, & togati : ab hoc homines infimi & humiles,ab hoc viri excellentes & principes:ab hoc manipulares, ab hoc imperatores: ab hoc poëtæ,ab hoc oratores:ab hoc grammatici,ab hoc philosophi:ab hoc medici,ab hoc iurisconsulti:ab hoc qui viuunt in regno, ab hoc liberæ ciuitates:ab hoc populares,ab hoc optimates: denique nemo est mortalium, cuiuscunq; sit vel ætatis,vel loci,vel ordinis, vel fortunæ, vel studij,vel nationis,quin à Cic. & melior,& doctior fieri possit. Quid?existimasne Carole,tot doctissimis atque amplissimis viris, quos habet tua Gallia innumerabiles,tot magistratibus, tot curiarũ præsidib⁹,tot prætoribus,tot legatis,tot supplicũ libellorum in tua Regia magistris,tot cõsiliarijs, tot causarum actoribus & patronis, tot oratoribus, tot iurisconsultis aut suppetere posse quod, quotidie dicant in tanta varietate rerum,nisi animos suos cùm aliorum scriptorum, tum maximè Ciceronis lectione excolant:aut tantam contentionem,tot ac tantos labores eis esse tolerabileis,nisi sese huius potissimum eruditissimi, disertissimique scriptoris & suauissimo sermone, & grauissimis sententijs relaxent?

Nunc demum ad optatos exitus prouecti su-

mus, quoniam quæ commẽtariolo huic partim augendo, partim illustrando apta reperire, excogitareq́ue potuimus, ea dedimus operam, vt omnia quàm planissimè adolescẽtibus traderemus. Maior sanè quàm putaueram facta est huius opusculi magnitudo. Quippe cùm initio vnũ duntaxat alterumve (vt hodie loquimur) quaternionem addere constituissem, postquam me huic pulcherrimæ, & amœnissimæ arti cognoscendæ penitus dedidi, illamq́ue sępius attentiusq́ue consideraui, adeo non pauca, & ea (vt ego quidem mihi persuadeo) nequaquam triuialia occurrerunt, vt Rochus vix quartam in hoc libro partem retinuerit. Quocirca, cùm præter 27. cap. à me Rochianis adiuncta, decreuerim adhuc nonnulla ad idem artificium pertinentia vtiliter adiungi posse, & scholia alicubi locupletari, alicubi noua apponi rectè posse animaduerterim, ad secundã editionem, si vita suppetet, maioresq; mei consilium approbabunt, & maius mihi otium contigerit, quàm huc vsque contigit, tres libros adornare proposui, nam nunc quidem vnicum in 3. partes diuisi.

Et quamuis Rochi diligentiam in his præceptiunculis conficiendis sæpe laudauerim, tamen necesse habui frequenter confusa distinguere, omissa supplere, obscura illustrare, duriusculè dicta mollire, & quædam etiam parum cohærentia prorsus amputare, ea deniq; pręstare, de quibus in præfat. disserui, vt iã se ipsemet in libro suo, si viuat, vix amplius cogniturus sit. Hæc porrò dum feci, non illius à me honor læsus, quis enim magis Rochum honorauit? sed adolescentum studiosorum ratio habita est, qui, si nihil horum fieret,

ret, quæ à me facta confeſſus ſum, haud valde vberem ex hoc libello fructum cæpiſſent. Quia verò in omni genere liberalium ſtudiorum præcipuam vim ad erudiendum exempla habere iudicantur, enitar pro viribus, vt adoleſcentes ſingulis ſubiecta epiſtolarũ formis idonea, perſpicua, nec inquinatè ſcripta, & ad imitandum facillima quædam exempla legant, cuiuſcunque tandem illa fuerint.

FINIS.

